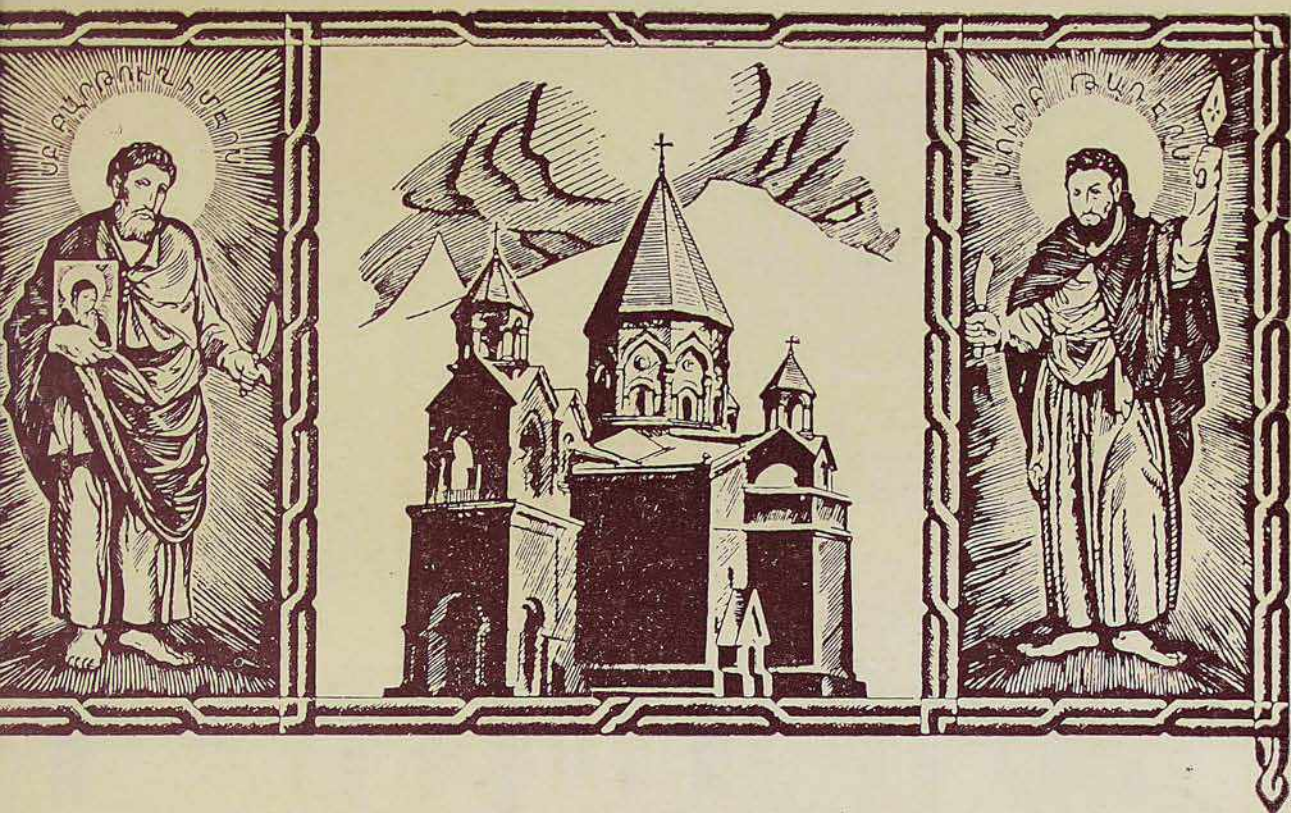

ԶԱՄԱՐ

1985

ԹԺ

h f

ՏԱՐԻ

ԷԶՄԻԱԾԻՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ
ԱՄՍԱԳԻՐ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ԱԹՈՌՈՅ
Ս. ԷԶՄԻԱՕՆԻ

Անդրեյ Բեր - Խոկիյ Բեր

1985

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆԻ ԱՌԱՋՆՈՅ

ՎԵՎՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱՋՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕԾՈՒԹՅՈՒՆ Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

**ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕԾՈՒԹՅՈՒՆ Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա.
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ
ԵՐԵՄՆԱՄՅԱԿԻ ՏՈՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷԶՄԻԱՇՆՈՒՄ**

Տակավին սեպտեմբերի 20-ին Մայր Աթոռը ապրում էր առավել աշխույժ կյանքով: Արդեն ժամանում էին Նորին Սուրբ Օծույթուն Տ. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գահակալության երեսնամյակի հանդիսությունների մասնակիցները՝ հոգևորական և աշխարհական հյուրեր բոլոր մայրցամաքներից:

Կոստանդնուպոլսի հայոց Ամենապատիվ Պատրիարք Տ. Շնորհք արքեպիսկոպոս Գալուստյանը գլխավորում էր Հայաստանյայց Եկեղեցու թեմակալ առաջնորդների և թեմական պատգամավորների բազմամարդ պատվիրակությունը:

Վրաց եղբայր ժողովուրդը հանդիսություններին մասնակցում էր Վրաց Օրթոդոքս Եկեղեցու պատվիրակությամբ, որը գլխավորում էր Նորին Սրբություն Տ. Իլիա Բ Պատրիարք-կաթողիկոսը, իսկ Ռուս Պրավոսլավ թույր Եկեղեցու պատվիրակությանը գլխավորում էր Տ. Ֆիլարետ Մինսկի և Բելոռուսիայի միտրոպոլիտը և Ռուս Եկեղեցու արտաքին հարաբերությունների ղեկավարը: Նա ներկայացնում էր Նորին Սրբություն Պիմեն Պատրիարքին:

Հանդիսությունների ժամանակային ընդգրկումը մեծ էր՝ սեպտեմբերի 25-ից հոկտեմբերի 5-ը, ուստի անհրաժեշտ է քայլ առ քայլ հետևել ընթացքին՝ ամբողջական պատկերացում կապմելու համար:

«ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ» ԳՈՐԳԵՆ ԳՈՐԳԻ ԲԱՅՈՒՄԸ

Խորհրդանշական է, որ Վեհափառ Հայրապետի գահակալության պաշտոնական հանդիսությունները սկսեցին «Վարդանանք» գործերի բացումով, որովհետև ծանոթ է Նորին Սրբության պաշտամունքը արվեստի նկատմամբ:

Սեպտեմբերի 26-ին, երեկոյան, Վեհարանի հանդիսությանը դաիլիճը լեցուն էր Էջմիածնի և Երևանի գեղարվեստսեր բազմությամբ: Բացի հոգե-

Վեհափառ Հայրապետը և տիկին Վիդեա Արսլանյանը կտրում են գորգենի բացման ժապավենը (26 սեպտեմբերի 1985 թ.)

վորական հյուրերից ներկա էին նկարիչներ, ճարտարապետներ, բանաստեղծներ: Քիչ հետո Վեհափառ Հայրապետը իր շքախմբով մոտեցավ դահլիճի ժապավենափակյալ դռանը: Ապա Նորին Սրբությունը մկրատով կտրեց ժապավենի մի ծայրը և այն փոխանցեց գոբելենի մեկենասին՝ տիար Մելանկտոն Արսլանյանի տիկնոջ՝ Վիոլետա Արսլանյանին, որ Մայր Աթոռ էր ժամանել հատուկ այս առիթով: Ապա շքախումբն ու բազմությունը մոտեցան դահլիճի հարավային պատին, ուր իշխում էր Վարդանանց պատերազմը խորհրդանշող պատկերը: Դեռ երեք տարի առաջ գոբելենի նախատիպ նկարը ցուցադրվեց Երևանի նկարչի տանը և մեծ հետաքրքրություն առաջացրեց արվեստասերների մեջ: Առաջին իսկ հայացքից վարմանալի էր գոբելենի գունային և արտահայտչական հարապատությունը նախատիպ նկարին:

Հանդիսատեսների հիացական հայացքի տակ խոսք առավ Վեհափառ Հայրապետը: Նա ասաց.

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԽՈՍՔԸ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ» ԳՈԲԵԼԵՆԻ
ԲԱՅՄԱՆ ԱՌԹԻՎ

Տիրոջ օրհնությամբ այսօր բոլորս պատմական մի օր ենք ապրում: Այս օրը պատմական է հատկապես ինձ համար, որովհետև այս գորգի այստեղ վետեղումը նկատում եմ մեծագույն պարզև՝ ընծայված ինձ՝ իմ գահակալության 30-ամյակի առիթով: Ես առաջին հերթին իմ խոր գնահատանքի խոսքը ուզում եմ ուղղել այս նկարը ստեղծագործողին, մեր սիրելի նկարիչ Գրիգոր Խանջյանին, որը շուրջ երկու տարի աշխատեց այս գործի վրա, և աշխատեց ոչ միայն իբրև տաղանդավոր նկարիչ, այլ դրեց նաև իր հավատարմոր հոգին: Առանց հավատքի ոչ մի մեծ ստեղծագործություն կարելի չէ իրագործել, Մեր համոզումն է այս: Եվ ահա այդ հավատքով ու մեր պատմության մեծ իրադարձությունից ոգեշնչված, Գրիգոր Խանջյան ուսումնասիրեց դեպքերին ժամանակակից հեղինակ Նոյեմի ծանոթ գործը, և ահա այսպես է, որ ծնունդ առավ այս հույակապ գորգը: Սակայն հարկ է նաև նյութական միջոցներ ապահովել, որպեսզի իրագործվի այս մեծ գաղափարը: Եվ ահա մենք ունեցանք մեծահոգի նվիրատու հանձինս Մելանկտոն և Վիոլետա Արսլանյանների: Դժբախտաբար պարոն Մելանկտոնը առողջական պատճառներով չկարողացավ գալ: Այս պահին աղոթում ենք առ Աստված, որ նրա առողջական վիճակը բարվոքվի. ո՛վ գիտե, երբեմն հրաշքներ էլ են պատահում, որպեսզի գա անձամբ տեսնի այստեղ իր գորգը: Մեր երախտագիտությունը, Մեր շնորհակալությունը կներկայացնենք ավսիվ տիկին Ձեզ, Ձեր ամուսնուն և ընտանիքի անդամներին:

Այս գորգը գործողն է պարոն Օլիվյե Պենտոնը Օբյուսոն քաղաքից, Փարիզից 4—5 ժամ հեռավորության վրա գտնվող փոքրիկ մի քաղաք, մասնագիտացած նման գորգեր գործելու մեջ: Այդ գործարանատերերից մեկն է ինքը՝ պարոն Օլիվյեն, և իր եղբայրը՝ պարոն Ֆրանսուան: Նրանք ստանձնեցին այդ գործի կատարումը, և կատարեցին մեծ վարպետությամբ, ոչ միայն տեխնիկական իմաստով, այլ հոգիով աշխատեցին: Երբ Գրիգոր Խանջյանը առաջին անգամ տեսավ գորգը՝ վարմացավ, թե ինչպես այս Ֆրանսիացի մարդիկ կարողացել են զգալ, հոգիով զգալ այս պատմական իրադարձության ոգին, խորհուրդը: Բայց կարծում եմ, որ դա իրականացավ, որովհետև Ֆրանսուան և Օլիվյեն քրիստոնյա մարդիկ են. հասկացան, որ աշխարհի պատմության բեմի վրա առաջին մարտն է, որ մղվեց հանուն Քրիստոսի հավատքի հաղթանակի: Այս գործը վերջացավ այս տարվա հունիս ամսին, և պետք է առաքվեր

«Վարդանանք» գորեղենի առջև. Վեհափառ Հայրապետ, ձախից՝ տիկին Վիդեա Արսանյան (Վեկեա), Գրիգոր Խանջյան (Խեղինակ), աջից՝ տեր և տիկին Գոգճունյաններ (Փարիկ) և գործող վարպետ Օլիվյե Պենտոն
(26 սեպտեմբերի 1985 թ.)

Վեհափառ Հայրապետը բացատրում է գրեկների խորհուրդը
(26 սեպտեմբերի 1985 թ.)

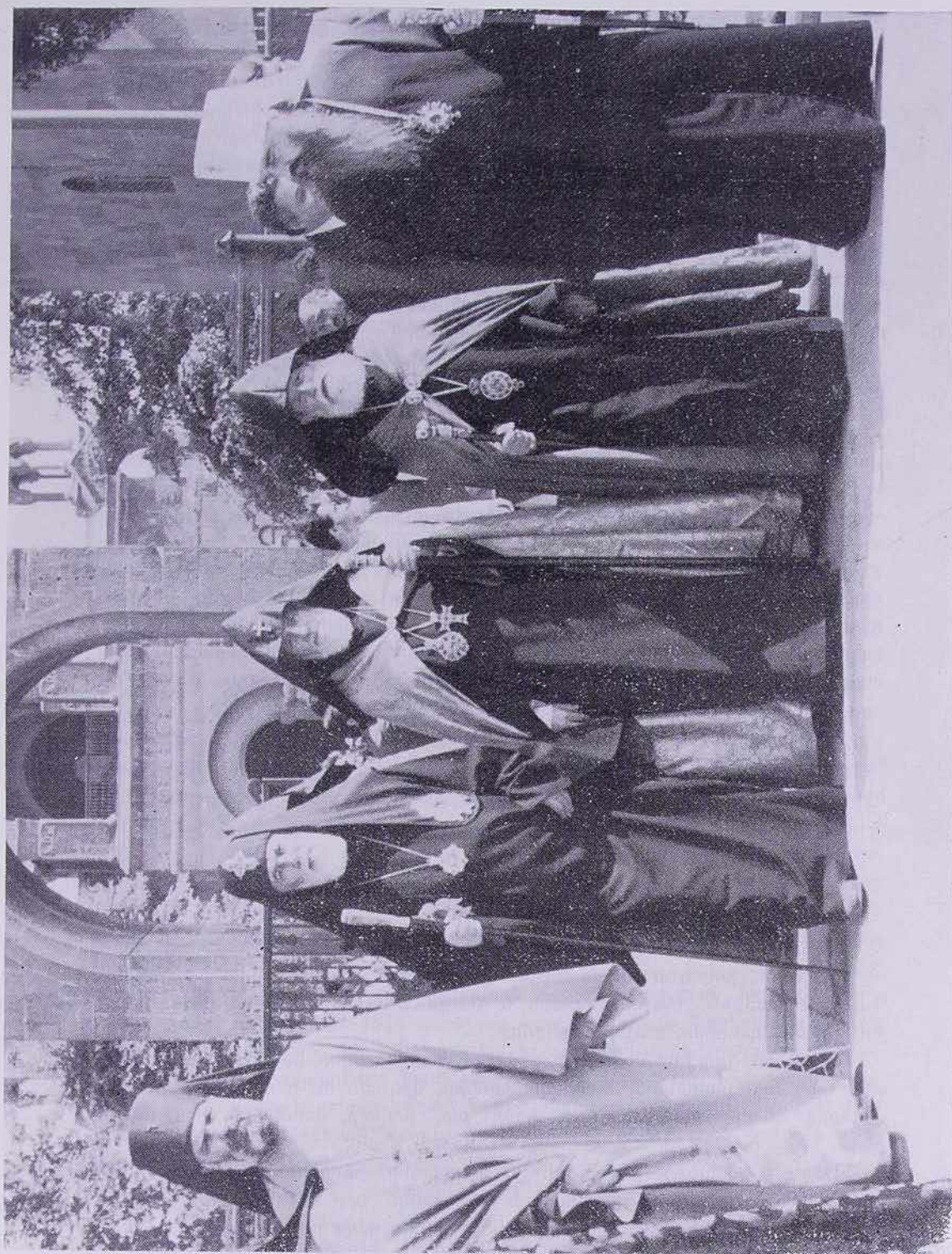
Էջմիածին, բայց պարոն Պենտոնի առաջարկով ցուցադրվեց Չվիցերիո Մոնտրեո քաղաքի միջազգային մեծ ցուցահանդեսում՝ նվիրված գոբելենների ցուցադրման: Բնականաբար Մենք համաձայն գտնվեցինք: Պետք է հպարտությամբ ասել, որ այս գորգը բացառիկ հաջողություն է ունեցել այդ միջազգային ցուցահանդեսում: Գովասանական արձագանքներ եղան օտար մամուլում: Մեկ օրինակ. Փարիզի ռադիոն այդ ցուցահանդեսին նվիրել է հաղորդում և ամբողջ ցուցահանդեսին նվիրված 15 րոպեից 5 րոպեն նվիրված է եղել միայն այս գործին:

Այստեղ, ինչպես տեսնում եք, ներկայացվում է Ավարայրի ճակատամարտը, բայց ո՞ր պահը ճակատամարտի: Այս հարցն էր մեր առջև դրված: Մի քանի անգամ խորհրդակցության նյութ դարձավ իմ և Գրիգոր Խանջյանի միջև: Խանջյանը այն գաղափարը ունեցավ և պաշտպանեց, և ես էլ համաձայնություն տվի, որ ճակատամարտի վերջին պահը ներկայացվի, այսինքն այն պահը, երբ, տեսեք, հայերը շրջապատված են պարսիկներից ռմեն կողմից և գտնվում են հուսահատված վիճակի մեջ: Դա այն պահն է, երբ Վարդան և իր քաջերը նահատակվում են: Վարդանանք ոչ թե պարտվեցին, այլ նահատակվեցին: Նահատակության գաղափարն է, որ հատկապես ընդգրկված է այստեղ: Եվ կարծում եմ, չափազանցած չեմ լինի, եթե ասեմ, որ Հայաստանյայց Եկեղեցվո հիմքը Վարդանանց պատերազմի նահատակությունն է: Եվ եթե կույեք, մի անձնական զգացումն էլ ավելացնեմ: Ամեն ինչ գեղեցիկ է այստեղ, ամեն անկյուն երկար կարելի է դիտել, խորհրդածել: Ինձ առանձնապես հուպում է հոյակապ կերպարը Ղևոնդ քահանայի՝ Ղևոնդ երեցի: Խանջյանի սեփական մտահղացումն է եղած կենտրոնական տեղ տալ Ղևոնդ երեցին: Եվ այս պատահական երևույթ չէ, պատմականորեն հայտնի է բոլորին, ովքեր քիչ թե շատ մեր պատմությունը գիտեն, որ Ղևոնդ երեցը առաջինը եղավ թշնամու դեմ ընդվզող և սուրը բարձրացնող, Վարդան Մամիկոնյանից առաջ և Ավարայրի ճակատամարտից առաջ: Որով պատահական չէ, որ Ղևոնդ երեցը պատկերված է այսպիսի հաղթական հոյակապ կերպարով՝ խաչի խորհուրդը կուրծքին, և պաշտպանության սուրը ձեռքին:

Կրկին անգամ իմ խորունկ գոհունակությունն եմ ներկայացնում և փոքր եմ տալիս Աստծուն, որ իմ օրոք հնարավոր եղավ իրականացնել նաև այս մեծ գործը:

Բարի վայելում ազգիս հայոց:

Երկարատև ծափողջույններից յետո խոսքը տրվեց արվեստաբան տիկին Մանյա Ղապարյանին: Հարգելի արվեստաբանը նախ ընդգծեց գործի գաղափարական կողմը: «Առաջին հիմնական գաղափարը,— ասաց նա,— այն է, որ հայ ժողովրդի պատմությունը բազում վարդանանքների պատմություն է, անանուն վարդանանքների, որոնց վրա է խարուխված այսօր մեր Սովետական Հայաստանը»: Երկրորդ կարևոր գաղափարը, ըստ արվեստաբանի, այն հայրենասիրական լիցքն է, որ կա այս ստեղծագործության մեջ: Մարմնավորված են հայ մտքի հսկաներ, որոնք իրենց ստեղծագործությունը և կյանքը նվիրաբերեցին իրենց ժողովրդին. նրանք մասնակիցներն են շարունակվող վարդանանքների: Ապա տիկին Ղապարյանը շնորհակալություն հայտնեց «Վարդանանք» գոբելենի գաղափարը հղացած Վեհափառ Հայրապետին, «որովհետև,— ասաց նա,— այս գոբելենը շարունակությունն է այն հարստությունների, որոնք մեկտեղված են Մայր Աթոռում, որովհետև Վեհափառ Հայրապետը այս երեսուն տարիներին ունեցավ ոչ միայն ժողո-

Դեպի Վեհարան, Վեհափառ Հայրապետ, փոստ Պատրիարք-կաթողիկոս Իլիա Բ.,
Ամենապատիվ Տ. Շնորհք Պատրիարք և միաբնակից ֆիլարետ
(29 սեպտեմբերի 1985 թ.)

վերդական, խաղաղասիրական և հայրենասիրական գործունեություն, այլև ջանք թափեց շենացնելու և հարստացնելու հայ արվեստը»:

Ապա հանդիսականները բուռն ծափերով ողջունեցին ՍՍՀՄ ժողովրդական նկարիչ Գրիգոր Խանջյանին, որը մի քանի խոսքով պատմեց «Վարդանանք»-ի ստեղծման հանգամանքների մասին և շորհակալություն հայտնեց Վեհափառ Հայրապետին, որ հետևողական եղավ այս մտահղացումը իրականացնելու գործում:

Հետո ներկաները մեծ հետաքրքրությամբ լսեցին «Վարդանանք» գեղանկարը գորելենի վերածող արհեստանոցի տիրոջ՝ պարոն Օլիվե Պենտոնի խոսքը: Նա պատմեց գորելենի արվեստի մասին Ֆրանսիայում, ապա անդրադարձավ «Վարդանանք» կտավի գեղարվեստական արժեքին և շեշտեց, որ այս գործը առիթ եղավ, որ ինքը ավելի մոտիկից շփվի հայ մշակույթի ու ժողովրդի հետ և պատրաստակամություն հայտնեց՝ հաճույքով աշխատելու նոր իրագործումների վրա:

Հանդիսությունն ավարտվեց ոգևորության և գեղագիտական զգացումներով հագեցված մթնոլորտում:

ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՎ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ

Սեպտեմբերի 29-ին, կիրակի, Վարագա Սուրբ Խաչի տոնին, առավել քան երեք բազմամարդ էին Մայր Աթոռի շրջափակն ու Մայր տաճարը: Բազմահազար ուխտավորներ եկել էին մասնակցելու Վեհափառ Հայրապետի գահակալության երեսնամյակին նվիրված հանդիսավոր սուրբ պատարագին: Պատարագին էր Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների հայոց արևելյան թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Թորգոմ արքեպիսկոպոս Մանուկյանը:

Սուրբ պատարագի հոգեպարար արարողության ընթացքում սրբազան հայրը հավուր պատշաճի քարոզ կարդաց՝ անդրադառնալով Վեհափառ Հայրապետի երեսնամյա գահակալությանը:

Պատարագիչ սրբազանն ասաց.

Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԻ ՔԱՐՈԶԸ

«Փառք քեզ Աստուած, փառք քեզ. յաղագս ամենայնի, Տէր, փառք քեզ»:

Պարզ ու խորունկ այս աղոթքը կուգա Հայ Եկեղեցւոյ ժամերգութենէն: Դարերու խորքէն: Սուրբ Սահակի և Սուրբ Մեսրոպի կարգավորած հայաշունչ և հայաբարբառ պաշտամունքէն:

Ու դարե դար, ու սերունդե սերունդ, հավատավոր հայ շինականը, ինչպես նաև հայ քահանան և աստվածաբանը, կրկնած են հաճույքով ու հավատքով. «Փառք քեզ Աստուած, փառք քեզ. յաղագս ամենայնի, Տէր, փառք քեզ»:

Ամեն քրիստոնյա, ինչ ազգի ալ պատկանի, բնականորեն նույն մաղթանքը կփսփսա և կամ բարձրաձայն կաղաղակե, երբ պահ մը կու՛գ կառնե և կանդրադառնա իր կյանքի դժբախտ և կամ ուրախ ու երջանկացնող պատահարներուն վրա:

Ու հայ մարդը, ու հայ ազգը մանավանդ, իրավունքով ու ներքին բնական մղումով, իր օրապահիկ հացն ու ջուրը վայելելու շնորհակալությամբ, կդառնա դէպի կյանքին աղբյուրը, տիեզերքի արարիչը, և կի:ստարարե. «Օրինեալ է Աստուած. գովեալ է Աստուած»:

Մեր ժողովրդի դարերու պատմությունը լեցուն է չար պատահմունքներու միջադեպերով:

Հալածանք, կոտորած, ավերած: Բռնակալ ու բարբարոս աշխարհակալներու պատճառած զուլումն ու կործանումը պետք է ջնջած լինեին ու մահացուցած մեր ժողովուրդը, երկար ժամանակ առաջ:

Եվ սակայն, կտեսնենք որ չարը, թշնամին, ինչ անունով որ նա ներկայանա պատմության բեմի վրա, ինք կկործանի, կանհայտանա, որովհետև հայուն պայքարը եղած է միշտ հոգիի պայքար: Եվ հայ հոգիին շունչը եղած է Աստվածաշունչը: Եվ ո՞վ կարող է կործանել Աստուծո շունչը, և այս հավատքը, և այս համոզումը փոխանցված է զավակե զավակ, սերունդե սերունդ: Եվ դարձած է մեր արյան կանչ: Մեր հոգիի ռավմերգ:

Հավատացած ենք, որ հոգիի կյանքը ստեղծագործ է ու կառուցող ու շինարար: Եվ այդ պատճառով, ամեն սերունդ իր տաղանդին, իր շնորհին արգասիքը եղող ստեղծագործություններով ճոխացուցած, հարստացուցած է մեր ժողովրդին կյանքը և պատմությունը. ճարտարապետական կոթողներով և քանդակներով, նկարչական, մանրանկարչական արվեստի նկարազարդումներով. քերթողական, գրական սեռերու պատումներով, հերոսապատումներով. երաժշտական այլապես հորինումներով. ուրախության, տրտմության պարերանակներով: Եվ յուրաքանչյուրը հայ երկնակամարի վրա կփայլի, կարձագանքե, իբրև աստվածապարզ և օրհնաբեր տաղանդ, հանձար և ստեղծագործ հոգի: Եվ հոգիի այս պատերազմի բանակին ի տես, որուն մաս կկազմե մեզմե յուրաքանչյուրը, մեր սրտի խորքեն կպոռթկա նույն պարզ ու խորունկ աղոթքը. «Փառք քեզ Աստուած, փառք քեզ. յաղագս ամենայնի, Տեր, փառք քեզ»:

Այսօր բացառիկ օր մըն է: Մեր ներկա սերունդին ևս Աստված պատեհությունը տված է, ցավի և ուրախության արցունքներու մեջեն իսկ, անդրադառնալու, որ կապրինք դեռ իբրև ազգ, ու դեռ կաճինք, ու դարաբաղցիին ըսածին պես. «Կանք, էլի: Ապրում ենք: Աճում ենք: Էլ ի՞նչ ենք ուզում: Աստված արնշատ անի մեր կաթողիկոսին, Վազգեն Առաջինին»:

Եվ արդարև, պատմական հայրենի հողի վրա ամբողջ տասնվեց դարեր անսասան կանգնած Սուրբ Էջմիածնի հայակերտ կամարներուն ներքև, հանուն համայն հայության, կտոնախմբենք Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցվո 130-րդ Հայրապետին՝ Նորին Սուրբ Օծություն Տեր, Տեր, Վազգեն Առաջին Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի արդյունաշատ գահակալության երեսնամյա հոբելյանը:

Ուրախալի երևույթ է, որ Հայկական Հանրապետության հովանավորության ներքև, և Հայ Եկեղեցվո գործերու կից կրոնական խորհրդի անդամոց ներկայության կգործադրվին հայտագիրները այս բացառիկ հանդիսության:

Պատմական տվյալներու համաձայն, Հայոց Եկեղեցվո 130 Հայրապետներն միայն վեցը, Աստուծո ողորմությամբ, Գրիգոր Լուսավորչի Աթոռին վրա իբրև Հովվապետ Ամենայն Հայոց, ծառայած են, ավելի քան երեսուն տարիներ:

1. Սահակ Պարթև, 49 տարի, 387—436
2. Պետրոս Գետադարձ, 39 տարի, 1019—1056
3. Գրիգոր Բ Վկայասեր, 39 տարի, 1066—1105
4. Գրիգոր Գ Պաղապատ, 53 տարի, 1113—1166
5. Կոստանդին Բարձրբերդցի, 46 տարի, 1221—1267
6. Վազգեն Առաջին, 1955-են սկսյալ, 30 տարի, որուն համար ամեն պատարագի մատուցման ընթացքին կաղոթենք. «Շնորհեսցես մեկ ընդ երկայն

առուրս, ուղիղ վարդապետութեամբ», որպէսզի միշտ ի ձեռին բռնենաւ. «Գաւազան ծաղկեալ՝ յարմատոյն Յեսսեայ»:

Եկած ենք որդիական սիրով մեծարելու Գահակալը, որ է՝ «Ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի՝ ողորմութեամբն Աստուծոյ, և կամօք ազգի՝ եպիսկոպոսապետ և կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Ծայրագոյն Պատրիարք Համապատկան նախամեծար Աթոռոյ Այրարատեան մայր եկեղեցւոյ Սուրբ Էջմիածնի», և որ, երեք տասնամյակներ առաջ՝ 1955 հոկտեմբերի 2-ին Իջման Սուրբ Սեղանին առջև ծնրաղիր, խորազգաց հոգիով և ջերմ հավատքով սա աղոթքը արտաբերեց. «Տէր Աստուած Հարցն մերոց, ուստ ինձ առնել վկամա քո և ուղղեալ զգնացս իմ ի ճանապարհս քո արդարութեան: Լեր ինձ օգնական և մարտակից, վասն շինութեան և անսասնութեան Սրբոյ Եկեղեցւոյն Հայաստանեայց, վասն լուսաւորութեան և հոգւոյ մխիթարութեան հաւատացեալ ժողովրդեան Հայոց, և վասն բարօրութեան Հայրենեաց մերոց»: Եվ այս հոգիին համար մենք կմրմնջենք դարձեալ. «Փառք քեզ Աստուած, փառք քեզ»: Ու կտեսնենք պատկերը կյանքին:

Ավանդապաշտ իր ծնողաց՝ հեղաբարո Աբրահամի և դաստիարակ Սիրանուշի հարկին տակ աճող, և սկառուտական. «Բարձրացիր, բարձրացուր» նշանաբանին հավատարիմ, ու բարձրագոյն ուսմանց և ընկերային գիտութեանց հետամուտ եղող երիտասարդ Լևոն-Կարապետը՝ ըմբռնած էր իմաստը՝ «Ճանաչել զիմաստութիւն և զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ» պատգամին:

Եղավ ուսուցիչ. եղավ երիտասարդության զգացումին, դատումին խոսնակը: Հրապարակախոսը: Հրատարակեց և խմբագրեց «Հերկ» ամսագիրը: Գրեց գիրքեր: Իսկ Գրիգոր Նարեկացիի «Մատենա»-են հատվածներ թարգմանեց ռումաներենի:

Իր ներաշխարհի ձայնին անսալով, կուսակրոն քահանա ձեռնադրվեցաւ 42 տարի առաջ, ահաւոր պատերազմի օրերուն, Հունաստանի հայ գաղթականի խրճիթ-մատուռին մեջ: Եվ իր քարոզին բնաբան առաւ. «Տէր, եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւնս Բո»: Եվ իր հոգևորական կյանքի ամբողջ ջրջանին օրհներգեց արարչության փառքը:

Լուսավորչահաստատ Մայր տաճարի հմայքեն, անոր հոգևոր և ազգային առաքելութենէն ոգևորված, անվարանորեն հայտարարեց. «Պետք է պահպանել Հայ Եկեղեցւոյ ազգային ավանդութիւնները, ազգային ծեսերն ու լեզուն, հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը, ճարտարապետութիւնը, քանդակագործութիւնը, մանրանկարչութիւնը»: Եվ իր շուրջը հավաքված կզտնենք տաղանդաշատ, արվեստագետ սպասարկուները մեր մշակույթին:

Եվ խոր համոզումով կպատգամե.

«Մենք իբրև Հայոց Հայրապետ, Մեր սեպուհ պարտքը կնկատենք անդադար հնչեցնել, հապար խոսքերով, հապար ձևերով լսելի դարձնելու համար մեր օրերու հոգևոր-ազգային կյանքի գերագոյն ճշմարտութիւնը. թե՛ հայության միակ ապահով խարխիւլը աստվածակառույց Սուրբ Էջմիածինն է, և հայ հողը հայրենի: Հայաստան, հայ ժողովուրդ, Հայոց պատմութիւն, իրարմե անբաժան են, և միասին անբաժան են Սուրբ Էջմիածնէն»:

Կամք, միտք, սիրտ ու ժամանակ հատկացուց Հայրապետանոցի, վանքերու, եկեղեցիներու բարեգարդման գործին:

Մեկ կողմէ՝ Հայաստանի հայրենի պետության սահմանած վարկով, վերականգնվեցան բազմաթիւ արժեքավոր կոթողներ. մյուս կողմէ՝ Վեհափառ Հայրապետի ապահոված բարերարներու օժանդակությամբ, բարեպարզվեցան, կառուցվեցան և վերանորոգ պայծառացան քսանէ ավելի վանքեր, ծխական

եկեղեցիներ, աղոթատեղիներ, հուշարձաններ, թանգարան, գանձատուն, վանատուն-հյուրանոց, «Հայկաշէն» ամառանոց:

Հոգևոր սպասարկուներու, դպրոցի և ուսման նկատմամբ տաժած սիրուն փափաքեցաւ ոգևորել ուսանողները հոգևոր ճեմարանի: Հետամուտ եղաւ որ ուսանողները ըլլան մարմնով տոկուն, միտքով ուշիմ և արթուն, և կարենան ըմբռնել իրենց շրջապատը, դարբնելով իրենց բարոյակուն նկարագիրը, հետամուտ լինելով իրենց կարգապահության, և մնալով հավատարիմ հանդէպ Եկեղեցիին և հայրենիքին:

Անվարան և ջերմաշունչ ոգիով կոչ ըրաւ աշխարհով մեկ ցրված իր վաժակներուն, պահպանելու Հայ Եկեղեցւոյ միությունը, ամբողջությունը, Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի հովանավորությամբ, և մեր Եկեղեցւոյ կանոններուն, ավանդություններուն համապատասխան կանոնավորությամբ:

Հայրապետի իր հոգին տագնապող և իր սիրտը ճենճերող հարցերուն մեջէն, Անթիիասի դիրքավորումը և Երուսաղէմի Աթոռին շուրջ ստեղծված անբաղձալի կացությունը, «սև ամպերու պէս դիպված», կիսաթարն դիմագիծը մեր ժողովուրդին առաքինություններուն: Ան չի կրնար հավատալ որ անձնական կամ խմբակցական հետամտումներ պիտի տնայեա հաջողին անջնջելի կնճիռներ ակոսել մեր ժողովուրդի մաքուր ճակատին, և անոր ստեղծագործ հոգիին ոսկեսար համայնապատկերին մեջ: Ուստի, լավատես իր հոգիով կաղոթե «աստուածային և երկնաւոր ջնորհի» մը հեղումին, որպէսզի մեր Եկեղեցին ամբողջական նվիրումով ծառայե մեր ցրված ժողովուրդի փրկության և Տիրոջ փառքին համար:

Ավելի քան երկտասնյակ մը առիթներով, հայրապետական ցուպն ի ձեռնին, իր կատարած շնորհաբեր այցելությանց ընթացքին, իր քարոզներով և հորդորակներով, ամրապնդեց հույսն ու հավատքը իր վաժակներուն, շեշտելով թէ՝ «Մեր ազգը, մեր ժողովուրդը բացառիկ այն ազգերէն է, որ ներքին հոգեկան տոկունությունը ունի պահպանելու իր ինքնությունը, իր կրոնական հավատալիքները, իր մայրենի լեզուն, իր մշակութային արժեքները, իր հայրենաբաղձ հոգին»: Նաև թէ՝ հոգեկան արժեքներով հարուստ մեր ժողովուրդը, իր կորովին և իր խիզախումներուն ևս գիտակից, ատակ է ապրելու ներկայի և ապագայի տեսիլքով:

Եվ այդ պիտի կարողանա ընել առավելապէս իր հավատքով, իր մշակութայնով, իր ստեղծած հին և նոր արժեքներով:

Եվ նույն խանդավառությամբ ան ավետեց թէ՝ երբեմնի «ողբի ու որբի» հայրենիքը վերածված է «հույսի ու լույսի», աշխատանքի ու կառուցումի ներշնչարան մայր հողի, ազգային մշակութայնով ծաղկուն նոր հայրենիքի:

Վերածնված ու հպորացած Սովետական Հայաստանը իրապէս ամուր պատվանդանն է մեր ազգի ապագա երազանքներու իրականացման: Եվ մենք, այսօր, իբրև ժողովուրդ, ավելի ամուր կանգնած ենք ապատ հողին վրա մեր Մայր-Հայրենիքին:

Ի՛նչ հրաշալի գուգորդություն. «Մայր Հայրենիք»: Ոչ մեկ ուրիշ աւագ իր լեզվին մեջ ունի այս գուգորդությունը, «Մայր-Հայրենիքին»:

Իր հովվապետական այցելություններու ժամանակ խորապէս մխիթարվեցաւ, տեսնելով սփյուռքի տարածքին, գործունեությամբ աշխույժ համայնքային եկեղեցիներու շէն ու բարգավաճ վիճակը, իր հոտին մեջ պորավոր քրիստոնեական հավատքը, հայկական ոգիի ջերմությունը, հավատարմությունը հանդէպ Սուրբ Էջմիածնի և վերածնած հայրենական երկրին:

Ու պատգամեց մեր Տիրոջ բառերով, որ «Հոգի առաւել է քան զմարմին»,

և «Հոգին է կենդանարար», կենդանություն և կյանք տվող: Այդ հոգին է, որ կարծևորե կյանքը, աշխարհը, պատմությունը, և կառաջնորդե հույսի և հավերժության կյանքին:

Եվ մարդկային ընկերության և ազգերու համերաշխ գոյակցության տեսակետեն ան կհավատա որ հետզհետե զորացումովն ու տարածումովը էքստենսիվ շարժումին, այսինքն քրիստոնեական համաշխարհային եղբայրության, մարդկային ընկերությունը պիտի կարողանա ապահովել մարդկության բարոյական, ընկերային և նույնիսկ քաղաքական տագնապալի կացությանց լուծումը, և երաշխավորել հույսը աշխարհի խաղաղության:

Վեհափառ Հայրապետի գրական վաստակը, իր կոնդակները, իր հրապարակային արտահայտությունները դրոշմված են ոճի, իմաստի, շունչի և ոգիի գեղեցկությամբ:

Այս բոլորին, և հրատարակված գեղատիպ և մեր մշակույթը փառավորող հատորներուն, տպագրված Ավետարաններուն, «Էջմիածին» կրոնական ամսագրին, և տարեկան օրացույցներու հրատարակությանց համար, և ի տես աստվածապարզ և այդ բոլոր շնորհներուն, մեր հոգիին խորեն նորեն կմըմընջենք. «Փառք քեզ Աստուած, փառք քեզ»:

Եվ անկասկած որ, Վազգեն Առաջին Ամենայն Հայոց Հայրապետի անունը պիտի նշվի Հայ Եկեղեցվո և հայ ազգի բազմերախտ և արդյունառատ զավակներուն և վաստակավորներու շարքին, և պիտի հավերժ մնա փառքի պատվանդանին վրա, որպես իր ժամանակի մարդը, որպես ամբողջական նվիրյալ հայր և հայրը՝ «Ծառայ Յիսուսի՝ Քրիստոսի ողորմութեամբն Աստուծոյ, և կամօքն ազգի՝ եպիսկոպոսապետ և կաթողիկոս Ամենայն Հայոց»:

Կաղոթենք որ հայ ժողովուրդի մաղթերգը միշտ հնչե, Կոմիտասյան հոգեմայլ դաշնավորումով, և արձագանքե ի սփյուռս ցրված, և ի Հայաստան հաստատված հայ հոգիներու մեջ. «Ամեն հայի սրտից բխած, լսիր այս ձայն, ով Աստված: Երկար կյանք տուր Հայրապետին, երկար օրեր Հայոց Հոր: Տեր անսասան պահիր դու միշտ, քո իսկ հիմնած Մայր Աթոռ»: Ամեն:

Ապա կատարվեց Հայրապետական մաղթանք, ուր բոլորը միաբերան աղոթեցին, որ Տերը անսասան պահի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը և երկար կյանք պարգևի արդյունաշատ Գահակալին:

Հավարտ ս. պատարագի, որին ներկա էին Ամենապատիվ Պատրիարք Հայրը՝ ողջ եպիսկոպոսական դասով, Վրաց Ս. Իլիա Բ Պատրիարք-կաթողիկոսը, Ս. Ֆիլարետ միտրոպոլիտն ու բոլոր թեմական պատգամավորները և հյուրերը, Վեհափառ Հայրապետը հանդիսավոր թափորով առաջնորդվեց Վեհարանի գահասրահ՝ ընդունելու հյուրերի և հավատացյալների աջահամբույրներն ու շնորհավորանքները:

Գահասրահում խոսք անավ Կ. Պոլսի հայոց Ամենապատիվ Պատրիարք Ս. Շնորհք արքեպիսկոպոս Գալուստյանը և ասաց.

Տ. ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐԺԻ ԽՈՍՔԸ

Թեև մեր պաշտոնական և լրիվ խոսքը պետք է ըսենք վաղը, երեկոյան, երբ հանդիսավոր նիստ տեղի կունենա և ամենքս միասին հավաքված սիրո և եղբայրության սեղանի շուրջ՝ պաշտոնապես տոնախմբելու համար Ձերդ Սուրբ Օծության գահակալության 30-ամյակը: Սակայն այս պահն ալ կպարտադրեմ վմեզ, որպեսզի հոս երկու խոսք ըսենք այս առիթով: Երեսուն տարիներ առաջ, Վարագա Ս. Խաչի տոնին, Ձեր Վեհափառությունը օծվեցավ և նստավ Առաքելական Աթոռ՝ Սրբո Հորն մերո Գրիգորի Լուսավորչի հիմնած Աթոռի վրա: Այդ երեսուն տարիներու ընթացքին տեղի ունեցան մակընթացություններ և տեղատվություններ, ալեկոծություններ և խաղաղ, արևշատ սքանչելի օրեր: Այդ բոլորի մեջեն Դուք, Վեհափառ Տեր, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցվո նավը ղեկավարեցիք իմաստուն ղեկավարի մը հեռատեսությամբ: Ըլա խաղաղ օրերուն մեջ, ըլա ալեկոծյալ, անհանդարտ օրերուն մեջ, Դուք ամուր կերպով բռնած Հայ Եկեղեցվո նավին ղեկը, առաջնորդեցիք վայն շարունակ խաղաղության, եղբայրության և սիրո նավահանգիստը: Այսօրվն կսկսի Ձեր Վեհափառության 31-րդ տարին, և ամենքս ալ այս առիթով փառք կուտանք Աստուծո, գոհություն կմատուցանենք Աստուծո, որ շնորհեց Ձեզ մեզի այսքան երկար տարիներ, այնքան արդյունավորությամբ: Տարին չէ կարևորը, այլ այդ տարիներու ընթացքին տրված արդյունքը և Աստուծո անդաստանին մեջ մշակված և արտադրված հունձքը: Դուք աշխատեցաք, Վեհափառ Տեր, ամեն մասամբ և ամեն մարզի մեջ, ըլա նյութական, մտավորական և հոգևոր: Աշխատեցաք Դուք արդյունավոր դառնալ, և Ձեր արժանավոր և լավագույն դիրքերեն մեկը գրավել մեր Եկեղեցվո անչափ արժանավոր և մեծ Հայրապետներու շարքին: Մենք ուրեմն գոհություն կմատուցանենք Աստուծո, փառք կուտանք Աստուծո, որ իսկապես իր ձայնն էր, իր ներշնչումն էր, որով ամբողջ ազգը միաձայնությամբ զՁեզ կարգեց այդ Աթոռին և իր հույսերն ու ակնկալությունները, ուրախ և երջանիկ եմ ըսելու, որ արդյունավետությամբ պսակվեցան: Հետևաբար մենք հանուն ամբողջ Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցվո, հանուն մեր հոգևորականության, հանուն մեր հավատացյալ ժողովուրդին այս առիթով սրտանց, հոգիով, ուրախությամբ և երջանկությամբ կողջունենք Ձեր Վեհափառությունը և կշնորհավորենք զՁեզ այս արդյունավոր հյուրասիրության առիթով: Եվ միաժամանակ կմաղթենք և կաղոթենք, որ Տերը տակավին ավելի երկար և նույնքան արդյունավոր տարիներ շնորհե՛ ի պայծառություն Ս. Եկեղեցիի, ի փառս ամենակալ Աստուծո: Ամեն:

Ի պատասխան Ամենապատիվ Պատրիարք Հոր, Վեհափառ Հայրապետն ասաց.

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԽՈՍՔԸ ԳԱՀԱՍՐԱՀՈՒՄ

Ամեն բանից առաջ գոհություն եմ տալիս բարեխնամ Հորն Աստուծո, որ ինձ շնորհեց այս պահը, այսօրվան օրը: Երեսուն տարի հետո կրկին կանգնած եմ Ս. Գրիգոր Լուսավորչի գահի առջև ձեր բոլորիդ ներկայության, շրջապատված ձեզանով. սկսյալ Ամենապատիվ Սրբազան Մեր Եղբորից՝ Ընտրիք Պատրիարք հայոց Թուրքիո: Ես նաև մասնավոր ուրախությունը ունեմ, որ այս արևոտ օրերին մեր մեջ է մեր դրացի ժողովրդի և Եկեղեցվո, Վրացական Օրթոդոքս Եկեղեցվո Հովվապետը՝ Նորին Սրբություն Իլիա կաթողիկոսը: Իլիա կաթողիկոսի ներկայությունը այստեղ խորհրդանշում է ոչ միայն ներկայությունը իր բարձր անձի, իբրև հովվապետ-կաթողիկոսը Վրաց Եկեղեցվո, այլ և խորհրդանշումն է ներկայությունը վրացական եղբայր ժողովրդի: Դարեր շարունակ մենք կողք-կողքի ենք ապրել: Վրացիք և հայեր, տակավին հնագույն ժամանակներից, գրեթե նույն օրերին քրիստոնեական կրոնքն են ընդունել և շատ հաճախ միասին կռվել նույն թշնամիների դեմ՝ ի պաշտպանություն իրենց հայրենիքների: Ահա թե ինչու թանկ է մեզ համար Իլիա կաթողիկոսի ներկայությունը այստեղ:

Այստեղ է նաև, Մեր կողքին, Ռուս Պրավոսլավ մեծ Եկեղեցվո բարձրաստիճան ներկայացուցիչ միտրոպոլիտ Ֆիլարետը, ներկայացուցիչը ռուսաց Պատրիարքի՝ Նորին Սրբություն Պիմենի, որը առողջական պատճառներով իսկապես չէր կարող այս երկար ճամփորդությունը կատարել և իր ամենաներկայացուցչական պատվիրակը, իր աջ բազուկներից մեկը՝ միտրոպոլիտ Ֆիլարետը ուղարկեց, որի համար Մենք շնորհակալ ենք: Կարծում եմ, ինքնին հասկանալի է, որ միտրոպոլիտ Ֆիլարետի, Ռուս Պրավոսլավ Եկեղեցվո ներկայացուցչի այստեղ գտնվելը Մեր կողքին, նույնպես խորհրդանշիչ է մեր երկու ժողովուրդների դարավոր բարեկամության: Եվ հայտնի է ձեզ բոլորիդ, որ շուրջ երկու հարյուր տարիներից ի վեր մեր ժողովրդի փրկության ճանապարհը բացվել է այն օրերից, երբ հայ ժողովրդին իր ձեռքը երկարել է բարեկամ ռուս ժողովուրդը:

Մեր գոհունակությունն ենք հայտնում նաև, որ ներկա են և Մեզ շրջապատում են այսօր Մեր սրբազան Եղբայրները, թեմակալ առաջնորդները՝ առանց բացառության: Այստեղ են նաև պաշտոնական ներկայացուցիչները տարբեր թեմերի և արտասահմանի համայնքների, ինչպես և մեր ներքին թեմերի:

Ընտրեակալ եմ բոլորից և մաղթում եմ, որ Աստված մեզ շնորհի այսպիսի ուրախ օրեր, որպեսզի մեկտեղված՝ մենք հայաստանցիներս և դուք՝ արտասահմանից եկած հոգևոր Եղբայրներ և ազգի ներկայացուցիչներ, մեկ սիրտ, մեկ հոգի գործենք, մեր հին վերքերը դարմանենք և շինարար աշխատանքի լծվենք վասն առավել ամրապնդման և պայծառության մեր Հայաստանյայց Առաքելական Ս. Եկեղեցվո, որ 1700 տարիներից ի վեր ողնաշարն է կապում հայ ազգի: Ժամանակները, ճիշտ է, փոխվել են, կացությունները հեղաշրջվել, ուրիշ աշխարհի մեջ ենք ապրում այսօր, քան մեր նախնիք 1000 կամ 1500 տարի առաջ, բայց զարմանալի կերպով Հայաստանյայց Եկեղեցին եղել է և մնացել 1700 տարիներից ի վեր միակ իրապես հայկական ազգային հավիտենական հաստատությունը, որ մեկ և անբաժան է պահում մեր ամբողջ ժողովուրդը ի սփյուռն աշխարհի:

Այս հավատքով և այս ուխտով ողջունում եմ ձեզ բոլորիդ և հայտնում եմ ամենքիդ աստվածային կենարար օրհնությունը այժմ և միշտ. ամեն:

Ապա ներկաները մեկ առ մեկ մոտեցան ի համբույր Նորին Սրբության

Աղբյուր-հուշարձան Վեհարանի առջև Մայր Աթոռի բարերար Արծրուն Զրբաշյանի հիշատակին

Աջին՝ իրենց հետ տանելով սուրբ պատարագի խորհուրդն ու Վեհափառ Հայրապետի հայրական օրհնությունները:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՃԱՇԿԵՐՈՒՅԹ

Սեպտեմբերի 29-ի երեկոյան Երևանի «Հրապրան» հյուռանոցի շքեղ սրահում պաշտոնական ճաշկերույթ տրվեց ի պատիվ հայ և օտար հոգևորականների և պատգամավորների:

Ճաշկերույթին ներկա էին Կ. Պոլսի Ամենապատիվ Պատրիարք Տ. Շնորհք արքեպիսկոպոս Գալուստյանը, վրաց Իլիա Բ Պատրիարք-կաթողիկոսը իր շքախմբով, Տ. Ֆիլարետ միտրոպոլիտը իր շքախմբով, թեմակալ առաջնորդներն ու թեմական վարչական մարմինների ներկայացուցիչներ:

Բազմամարդ ճաշկերույթին ներկա էին նաև ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդին առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի նախագահ տիար Կոնստանտին Միխայլովիչ Խարչևը, ՀՍՀՄ Մինիստրների խորհրդին առընթեր Հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալներ տիարք Անդրանիկ Հասրաթյանն ու Ռաֆիկ Ջարգարյանը, այլ պաշտոնական անձինք, արվեստի գործիչներ և այլ հրավիրյալներ:

Ճաշկերույթի սկսվելու Վեհափառ Հայրապետը բարի գալուստ մաղթեց բոլորին և շնորհակալություն հայտնեց մասնակցության համար: Բաժակաճառով հանդես եկավ Ամենապատիվ Շնորհք Պատրիարքը և խոսեց այն հրակայական վերելքի մասին, որ Վեհափառ Հայրապետի ջանքերով արձանագրել է Ս. Էջմիածինը, այն մասին, որ Վեհափառ Հայրապետի գլխավոր նվաճումներից մեկը եղավ ամբողջ հայությունը և հատկապես սփյուռքը կապել հայ հոգևոր կենտրոնին: Ապա Ամենապատիվ Պատրիարքը բաժակ բարձրացրեց և ասաց. «Վեհափառ Տեր, այս երջանիկ առիթով ամենքիս ալ բարձրացնենք մեր բաժակները, հոգիով լեցնենք և խմենք Ձեր թանկագին կենացը: Փառք տանք Աստուծո, որ ավելի երկար տարիներ շնորհե Ձերդ Սրբությանը»:

Ապա հավուր պատշաճի կենաց խոսքերով հանդես եկան՝ Ռումինիայի և Բուլղարիայի հայոց թեմերի առաջնորդ Տ. Տիրայր արքեպ. Մարտիրոսյանը, Եգիպտոսի հայոց թեմի առաջնորդ Տ. Ջավեն արքեպ. Չինչինյանը, Միացյալ Նահանգների հայոց արևմտյան թեմի առաջնորդ Տ. Վաչե արքեպ. Հովսեփյանը, Փարիզի հայոց առաջնորդ Տ. Գյուտ եպս. Նազաշյանը, Իրաքի հայոց թեմի առաջնորդ Տ. Ավագ եպս. Ասատուրյանը, Լիբանանահայ հուսարակական գործիչ պրոֆ. Բարունակ Թովմայանը, Լոնդոնի հայկական համայնքի եկեղեցու խորհրդի ատենադպիր տիար Հակոբ Փալամուտյանը, Լոնդոնի Ս. Սարգիս եկեղեցու խնամակալ մարմնի նախագահ տիար Գևորգ Քյուրքչյանը, Միացյալ Նահանգների արևմտյան թեմի թեմական խորհրդի ատենապետ տիար Ռոբերտ Պարսամը, Միացյալ Նահանգների հայոց արևելյան թեմի թեմական խորհրդի գանձապահ տիար Սարգիս Պետկյանը, Բրավիլիայի հայոց թեմի կենտրոնական վարչության անդամ տիար Ջավեն Գալաճյանը և Արգենտինայի հայ եկեղեցու կենտրոնական վարչության անդամ տիար Սամվել Բոսոնյանը՝ բերելով իրենց գաղութների հայության սրտի ջերմ խոսքը ի շնորհավորումն Վեհափառ Հայրապետի երեսնամյա գահակալության:

Ապա Վեհափառ Գահակալը հանդիսավոր պայմաններում Ս. Գրիգոր Լուսավորչի շքանշաններով պարգևատրեց Մայր Աթոռի բարերարներ՝ տիկին Վիոլետա Արսլանյանին (Բելգիա) և տիկին Մարի Մնդիկյան-Հյուսիսայանին:

Բաժակաճառերը հաճախ ընդմիջվում էին հայ դասական երաժշտության գեղեցիկ կատարումներով:

ՀԱՆՐԱՍՏԱՎՈՐ ՆԻՍՏ՝ ՆՎԻՐՎԱԾ ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕԾՈՒԹՅՈՒՆ
Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԳԱՀԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐԵՄՆԱՄՅԱԿԻՆ

Բնական է, որ բոլոր հանդիսությունների կիսակետը եղավ հորեյանական հանդիսավոր նիստը, որ տեղի ունեցավ 1985 թվականի սեպտեմբերի 30-ի երեկոյան, Վեհարանի հանդիսությանց դահլիճում, ի ներկայության պետական և եկեղեցական բարձրաստիճան անձանց և ժողովրդի հոծ բազմության:

Հանդիսավոր նիստը բացեց Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի ատենապետ Տ. Սիոն արքեպիսկոպոս Մանուկյանը.

«Վեհափառ Տեր,

Զերդ Սրբություն, Իլիա Բ կաթողիկոս Վրաց,

Ամենապատիվ Սրբական Պատրիարք Կոստանդնուպոլսո,

Մեծահարգ պետական ներկայացուցիչներ,

Սրբական հայրեր, հարգելի հյուրեր և սիրելի հանդիսականներ,

Այսօր, Վեհարանի այս ջքեղ հանդիսասրահին մեջ հավաքված են Հայաստանյայց Եկեղեցվո թեմակալ առաջնորդներ և պատգամաւորներ, Մայր Աթոռո միաբանություն և պաշտոնեություն, սիրելի հյուրեր և ժողովուրդ հայոց՝ տոնախմբելու Նորին Սուրբ Օծություն Վազգեն Վեհափառ Հայրապետի օծման և գահակալության երեսունամյա հորեյանը: Բարեբախտ և երջանիկ է Հայ Եկեղեցին և հավատացյալ հայ ժողովուրդը, որ երեսուն տարիներ Լուսավորչի գահուն վրա արժանավորապես բազմեցավ Վազգեն Վեհափառ Հայրապետը և Աստուծո առաջնորդությամբ և իմաստությամբ հովվեց Հայաստանյայց Եկեղեցին և ժողովուրդը: Նորին Սուրբ Օծությունն իր գահակալության սկիզբը այցելեց արտասահմանի հայ եկեղեցիներն ու թեմերը՝ անոնց տանելով Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի լույսը, հավատքը և օրհնությունները: Եվ արտասահմանի հայ ժողովուրդը արևածաղկին պես իր դեմքը դարձուց դեպի Ս. Էջմիածին, անկե հոգևոր սիրո և հայրենասիրության սնունդ ստանալու համար: Նորին Սուրբ Օծությունը այցելեց բոլոր քրիստոնյա եկեղեցիներու պետերուն և անոնց տվավ Հայ Եկեղեցվո պատգամը, Հայ Եկեղեցվո սերը և ողջույնները: Եվ անոնք Վեհափառ Հայրապետի լուսաշող և ճառագայթող դեմքին վրան տեսան հայ ժողովուրդը, Հայ Եկեղեցին և հայ ազգը: Ու եկան Հայոց աշխարհը՝ տեսնելու Ս. Էջմիածինը բարեպարզ և վարթոնքի մեջ: Տեսան Հայոց վերածնված և ծաղկյալ աշխարհը:

Վեհափառ Հայրապետ իբրև հովվապետ հայ հավատացյալ ժողովրդի և իբրև դաստիարակ՝ գուրգուրանքով խնամք տարավ հոգևոր ճեմարանին և պատրաստեց Հայ Եկեղեցվո ներկա նոր սերունդը, որոնց մեծ մասը իր հոգևոր զավակները, սաներն ու աշակերտներն են:

Նորին Սուրբ Օծությունը այսպես Հայ Եկեղեցին ճանչցուց օտար աշ-

խարհի մյուս Եկեղեցիներուն և հայ ժողովուրդը կապեց Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին և հայրենի աշխարհին:

Վեհափառ Տեր, այսօր եկած են հայ ժողովուրդի ներկայացուցիչներ, թեմակալ առաջնորդներ, Մայր Աթոռի միաբանությունը և պաշտոնեությունը, և թանկագին հյուրեր և պաշտոնական անձնավորություններ՝ շնորհավորելու Ձերդ Սրբության երեսնամյա երջանիկ հոբելյանը:

Եվ աղոթենք առ բարին Աստված, որ Ձերդ Սրբությանը պարգևե երկար, արևշատ և պտղալից տարիներ, որպեսզի հովվեք հայ հավատացյալ ժողովուրդը՝ ի պայծառություն Հայաստանյայց Սուրբ Եկեղեցւո, ի մխիթարություն հայ ժողովրդին և ի փառս ամենակալին Աստուծո:

Ինձի համար բացառիկ հաճույք և պատիվ է Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի կողմանէ Վեհափառ Հայրապետին մատուցելու այս աղաւանդակուռ զմրուխտյա հայրապետական մատանին՝ իբրև նշան մեր սիրո և հարգանքի»:

Ապա օրվա հանդիսավար, Մայր Աթոռի դիվանապետ Տ. Ներսէս եպս. Պոպապայանը ամբիոն հրավիրեց Նորին Սուրբ Օծություն Տ. Տ. Վապգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին՝ կարդալու իր օրվա խոսքը և իր պատգամը հաղորդելու հայ ժողովրդին:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԽՈՍՔԸ

«Լուսավոյք քով Քրիստոս ամենեքեան լուսաւորեցաք»:

Իմ աչքերը ես լույսին բացեցի 1908 թվի սեպտեմբերի 20-ին, Բուխարեստում, որ ռումիններեն նշանակում է «ուրախությունների քաղաք»։ Երեսունհինգ տարիներ անց, Ակրոպոլի ստորոտում մի խղճուկ հայ աղոթքի տան մեջ իմ հոգին բացեցի մի այլ լույսի դիմաց, որի ճանապարհով փորձեցի զննել աղբյուրը անծանոթ լույսի։ Եվ Աստծուն փնտրելու ճանապարհին ես գտա Սուրբ Էջմիածինը և իմ Մայր Հայրենիքը, ու խոնարհվեցի ճակատագրի առաջ, դառնալով առաջին սպասավորը մեր լուսաբնակ հայրերի Եկեղեցու։

Այդ օրվանից անցել են երեսուն տարիներ։ Երեսուն տարիներ երապանքների ու մտահոգությունների, երեսուն տարիներ հուսախաբությունների ու որոնումների, երեսուն տարիներ լարված աշխատանքի, երեսուն տարիներ իրագործումների։ Այդ մասին չէ որ պետք է ես խոսեմ։ Այլ միայն պարտավոր եմ գոհություն հայտնել Աստծուն, որ այդ երեսուն տարիների հոգևոր ու նյութական շինարար իրագործումները կապվեցին իմ անվան հետ։ Ես ինձ նկատում եմ բախտավոր հայրապետ։ Ես աշխատել եմ, ինքս ինձ հավատարիմ մնալով հանդերձ, գործել ոչ ինչպես ես եմ կամեցել, այլ ինչպես թելադրել է իմ պարտքի գիտակցությունը. ու միշտ երկյուղ եմ կրել իմ սրտում, թե չլինի շեղվեմ իմ կոչման ճամփից։ Միշտ իմ վրա ծանր է ճնշել պատասխանատվության պզգույնը։ Սկզբունքային հարցերի առաջ գտնվելիս ես ինձ հարց եմ տվել, թե տվյալ դեպքում ինչպե՞ս պիտի վերաբերվեին ինձ նախորդող հայրապետները և փորձել եմ խորհել ու գործել 129 հայրապետների հետ միասին։

Թե այս երեսուն տարիների ընթացքում կատարված ամեն մի իրագործում ինչքան ուրախություն, ինչքան մխիթարություն, ինչքան լուռ պարտություն են պարգևել իմ հոգուն, դժվար թե դուք կարողանաք պատկերացնել։

Իմ ընտրությունից մի շաբաթ անց, մի երեկո ես մենակ խոսում էի Հին Վեհարանի դահլիճում։ Լուսամուտները բաց էին։ Ներքևում, դուրսը նստած զրուցում էին մի քանի ծերունի ծառայողներ։ Հանկարծ լսեցի վանեցի Գրիգոր շաթիրի ձայնը՝ «Փառք Աստուծո, Վեհարանի լույսերը վառվեցին»։

Իմ ուրախության առաջին ցնցումը ապրեցի ես այդ պահին: Եվ այսպես, ամեն օր, ամեն ամիս, տարիներ շարունակ մինչև այսօր, իմ շուրջը լույսեր վառվեցին:

Հետզհետե լուսավորվեցին մեր հնադարյան աղոթքի և ուխտի բազում տաճարներ, սկսած Մայր տաճարից, կոթողներ հայ դասական ճարտարապետական հանձարի:

Մայրենի լեզու ու հայ դասական ճարտարապետություն. ահա, իմ կարծիքով, հարապատագույն և մնայուն անկորնչելի ազգային արժեքները հայ ոգեկանության:

Իմ գահակալության երեսուն տարիներին հիմնովին վերանորոգվեցին ու նոր կյանքի կոչվեցին այդ ոգեկանության արգասիքը հանդիսացող տասնյակ միջնադարյան անվանի հուշարձաններ, որոնք բոլորը այսօր գործող վանքեր ու եկեղեցիներ են, լույս և մխիթարություն բաշխող մեր երկրի ու արտասահմանցի հայ հավատացյալներին:

Այդ հոգևոր լույսը հետզհետե թափանցեց Հայաստանի խոնարհ ժողովրդի լայն զանգվածների սրտերում: Ավելի մխիթարվեցին, ավելի պայծառացան հուսացյալ հոգիները հայրենաբնակ մեր բարեպաշտ ժողովրդի: Ես վկան եմ այդ հոգևոր վարթոնքի: Այսօր, Սուրբ Էջմիածինը հայրենի հավատավոր ժողովրդի բաբախող սիրտն է հանդիպանում:

Նոր լույսեր վառվեցին հոգևոր ճեմարանից ներս և հետզհետե եասնող երիտասարդ միաբանների սրտերում: Այսօր մեր ներքին թեմերում սպասավորող ավելի քան հարյուր հոգևորականներ, բոլորը նոր սերնդին են պատկանում, շրջանավարտներ հոգևոր ճեմարանի: Նրանք հավատավոր, բանիմաց և նվիրյալ սպասավորներն են մեր Եկեղեցու: Թեև ունեցա նաև հուսախաբություններ, սկսած Մայր Աթոռից մինչև արտասահման:

Իմ երպանքն է եղել և այսօր էլ է, որ Մայր Աթոռում թե մեր բոլոր թեմերում գործող հայ հոգևոր սպասավորը, լինի եպիսկոպոս, վարդապետ կամ քահանա, մնա հավատարիմ իր սուրբ կոչման, որպես ծառա Աստուծո ու ժողովրդի, հավատքով աներեր, բարոյական նկարագրով գոտեպինդ, և անձանձրույթ աշխատող, իբրև ժիր մատուցակ, ի շինություն իր ժողովրդի հոգեվոր կյանքի, իր անձնական վարքով բարի օրինակ դառնալով հավատացյալներին: Իմ հորդորն է եղել մանավանդ, որ հայ հոգևորականը իր արժանավորությունը չխաթարի՝ արծաթսիրության, մեծամտության, անկարգապահության և այլ տկարություններով: Հայ Եկեղեցու ոչ մի սպասավոր թող գայթակղության մեջ չընկնի՝ խորհելով թե, եթե խելք ունի, կարիք չունի հոգեբարոյական մի հրամայականի անսալու:

Մայր Աթոռից լույս են սփռում նաև այն չորս թանգարանները, ուր հավաքված և ցուցադրված են ավելի քան երեք հազար մասունքներ, պատմական և գեղարվեստական արժեք ներկայացնող հայ եկեղեցական արվեստի գործեր:

Մայր Աթոռը լույսի կենտրոն դարձավ նաև իր հրատարակություններով ու տպարանով: Բացի մեր ամսագրից, լույս տեսան բազմաթիվ հատորներ և շքեղ ալբոմներ, նաև երեք անգամ տպվեց ու Հայաստանում տարածվեց Նոր Կտակարանը արևելահայ գրական լեզվով: Եվ շուտով լույս պիտի տեսնի Աստվածաշունչ մատյանը ամբողջությամբ, որի վրա արդեն երեք տարի է աշխատում են հայրենի տասը գրաբարագետ գիտնականներ:

Մասնավոր գնահատանքով պարտք եմ զգում հիշատակելու, որ տարիների շանքերով ենարավոր դարձավ ի հայտ բերելու և վերանորոգչական մասնագիտական աշխատանքներով վերջնական կորստից փրկելու հայ եկե-

ղեցական նկարչության բազմաթիվ գործեր, մեծ մասամբ Հովնաթանյանների դպրոցի ստեղծագործություններ, որոնցով վարդարված են այսօր մեր Մայր տաճարը և Ս. Էջմիածնի թանգարանները: Հնադարյան հայ եկեղեցական արվեստի գործերի վրա ավելացան նաև մեր օրերի հայրենի արվեստագետների գործերը՝ «Ս. Գրիգոր Լուսավորչի տեսիլքը», «Հայ տառերի գյուտը» և «Ավարայրի ճակատամարտը» պատկերող մեծածավալ պատի գորգերը (գոբելենները)՝ գործ տաղանդաշատ նկարիչ Գրիգոր Խանջյանի: Իսկ հայրենի արվեստագետներ՝ ճարտ. Բաղդասար Արզումանյանին և ոսկերիչ Ժիրայր Չոլոյանին ենք պարտական արվեստի ոսկեձուլ գործերը՝ «Հայկական այբուբեն»-ը, «Հայկական խաչ»-ը և «Հայաստանի գերբ»-ը, որոնք վարդարում են Նոր Վեհարանը:

Նաև երաժշտության բնագավառում նոր նվաճում ենք համարում մեր պատվերով կատարված երաժշտական գործերը՝ մեծատաղանդ երգահան Ալեքսանդր Հարությունյանի դաշնավորած «Գթա, Տեր»-ը, Օհան Դուրյանի «Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց»-ը և Խորեն Մելիսյանեճյանի հորինած պատարագի նոր երգեցողությունը, որը կոչեցինք «Խորենյան» պատարագ:

Երեսուն տարիներ շարունակ իմ տեղական մտահոգություններից մեկն է եղել, որ նոր կառուցվող մեր աղոթքի Տները արտասահմանում հնարավոր չափով ունենան հայկական դասական ճարտարապետության ոճ, սրբանկարները ներշնչված լինեն միջնադարյան հայ մանրանկարչությունից, եկեղեցական երաժշտությունը ձեռնարկում ոչ-հայկական, արևելյան ծեփծեփումներից ու առաջնորդվի մեծն Կոմիտաս վարդապետի երգեցողության շնչով:

Հայերեն լեզուն, հայկական ճարտարապետությունը, հայկական խաչքարերը, հայկական սրբանկարչությունը և երաժշտությունը կապում են մի ոճային ամբողջություն և ստեղծում մի հոգևոր ուրույն մթնոլորտ մեր աղոթքի Տներից ներս: Այդ մթնոլորտում է, որ Սուրբ Հոգին խոսում է հայ աղոթողի սրտին: Հայ Եկեղեցու կամարների ներքո՝ աղոթքը, երգը, նկարչությունն ու ճարտարապետությունը թող համանվազ հայերեն հնչեն:

Անցնող երեք տասնամյակներին իմ սեպուհ պարտականությունն եմ համարել հայրապետական հատուկ կոնդակներով ոգեկոչել պանծալի հիշատակը մեր Եկեղեցու մեծանուն ղեմքերի և ազգային պատմական կարևոր տարեթվերի, ի լուսավորումն և ի շինություն մեր ժողովրդի զավակների հոգևոր ու ազգային գիտակցության: Այստեղ կարծում եմ հարմար է և արժանապես արձանագրել, որ 1965 թվին, Մեծ եղեռնի հիսնամյա տարելիցի առթիվ, հայրապետական կոնդակով ոգեկոչեցի մեր բյուրավոր նահատակների սուրբ հիշատակը և Հայաստանի տարածքի վրա առաջին անգամ լինելով բարձրացավ Այրիքյան Նահատակաց հուշարձան Սուրբ Էջմիածնում, Մայր տաճարի կողքին, և ապա, նույնպես առաջին անգամ լինելով, Սարգարապատի հերոսամարտի հաղթանակը շեփորվեց Ս. Էջմիածնի բարձունքից 3 սեպտեմբեր 1972 թվակիր հայրապետական կոնդակով:

Եվ վերջապես, կարծում եմ արդար է հիշատակել Մայր Աթոռի տնտեսական և շինարարական իրագործումները, որ ես գնահատում եմ նույնպես իբրև լուսավոր: Այսօր Մայր Աթոռը բավականին մեծ մի վանական և վարչատնտեսական ու շինարարական ինքնավար կազմակերպություն է՝ երեսունյոթ միաբաններով, 230 մնայուն պաշտոնյաներով, շինարար մասնագետներով, վարպետներով և բանվորներով, Մայր Աթոռի ուղղակի ենթակա վեց վանքերի քառաձայն երգչախմբերով, չհաշված բնականաբար Արարատյան և Շիրակի թեմերի եկեղեցիների հոգևոր դասը, պաշտոնեությունը և երգչախմբերը: Հայաստանում և մեր ներքին թեմերում գործող բոլոր վանքերում

ու եկեղեցիներում մատուցվում են պատարագի արարողություններ անխափան ամեն կիրակի, միշտ երգչախմբերի մասնակցությամբ:

Սուրբ Էջմիածինը նյութապես էլ բարվոք վիճակում է գտնվում, Երևանի դրամատան մեջ առ այսօր ունենալով պահեստի կարևոր մի գումար, ներքին եկամուտներից գոյացած, իսկ Ժնևի «Ունիոն դը բանկ Սուիսում»՝ նույնպես կարևոր մի գումար անձեռնմխելի, որի տոկոսներից է օգտվում Մայր Աթոռու, արտասահմանից գնումներ կատարելով իր ներքին կարիքների համար: Այս տարվա Մայր Աթոռիս նախատեսված բյուջեն է՝ 1.900.000 ռուբլի: Ներքին թեմերը անշուշտ ունեն իրենց սեփական բյուջեները՝ ներքին եկամուտներից գոյացած, որից որոշ տոկոս, տեղական ծախսերը փակելուց հետո, փոխանցում են Սուրբ Էջմիածին իբրև աթոռատուրք:

Այս լուսավոր իրագործումները պարտական ենք նախ այն օրինական և գործնական հույժ նպաստավոր պայմաններին, որոնք ստեղծված են մեր երկրում՝ Եկեղեցու և Ս. Էջմիածնի օգտին, մեր հայրենի պետության հոգատարությամբ:

Երկրորդ՝ մեր հայրենաբնակ ու արտասահմանում ապրող հավատացյալ ժողովրդի առատաձեռն նվիրաբերումներին: Խորապգաց հույզմով պարտավոր եմ արձանագրել այստեղ իմ երախտագիտությունը այն բազմաթիվ նվիրատուներին, որոնք այնքան արտաբերաբար սիրով իրենց հոգու պարզել մատուցեցին ի պայծառություն Սուրբ Էջմիածնի և հայրենի մեծահռչակ վանքերի ու եկեղեցիների և հիրագործումն Մայր Աթոռիս կրոնական, կրթական, շինարարական ծրագրերի: Մայր Աթոռիս 94 կարևոր նվիրատուների անունները՝ գլխավորությամբ Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկության և ազգային բարերար Ալեք Մանուկյանի, քաղաքակամ են Վեհարանի մարմարյա պատվո տախտակի վրա, ի հիշատակ հետագա սերունդների:

Երրորդ՝ մեր հոգևորական և աշխարհական գործակիցներին, հատկապես Գերագույն Հոգևոր Խորհրդին և Վերստուգիչ Հանձնաժողովին, ներքին մեր թեմերի թեմակալ սրբապալն առաջնորդներին, Մայր Աթոռիս վարչության բաժինների վարիչներին, մեր մասնագետ հմուտ ձարտարապետների Հանձնաժողովին, հոգևոր ձեմարանիս բարեխիղճ դասախոսներին և բազմաթիվ հայրենաբնակ գիտնականներին ու մտավորականներին, որոնք ամեն առթիվ սիրով իրենց նպաստը մատուցեցին Մայր Աթոռիս ծրագրերի իրագործման ի խնդիր:

Այսօր, երախտաշատ սրտով և օրհնությամբ պարտք եմ հաւարում իմ շնորհակալությունը հայտնել բոլորին, բոլորին անխտիր:

Այս երեսուն տարիների շրջանում նոր թափ ստացան նաև հարաբերություններն ու գործակցությունը Ս. Էջմիածնի և սփյուռքի մեր եկեղեցական կենտրոնների միջև: Կատարվեցին 22 հայրապետական այցելություններ դեպի ներքին թեմերը, 27 այցելություններ արտասահմանի մեր թեմերը և քույր եկեղեցիների կենտրոնները: Այդ բոլորը օրը օրին մանրամասնորեն արձագանք են գտել մեր «Էջմիածին» պաշտոնաթերթի և հայրապետական ուղևորությանը նվիրված հատորների մեջ: Կարծում եմ, սա ևս մի լուսավոր էջ է՝ Մայր Աթոռ—սփյուռք հարաբերությունների տարեգրության մեջ մեր ժամանակաշրջանում:

Կարևորությամբ պարտավոր եմ արձանագրել, թե Մայր Աթոռիս ավանդական հարաբերությունները միշտ բնականոն ընթացքի մեջ են գտնվել մեր նվիրապետական Աթոռների՝ Ս. Երուսաղեմի և Կ. Պոլսի հայոց Պատրիարքությանը հետ, եկեղեցաշեն գործակցության պայմաններում: Հարկ եմ համարում ընդգծել, թե մինչև օրս Ամենայն Հայոց Հայրապետը իր մշտական

հոգածության առարկան է դարձրել մեր Եկեղեցու այս երկու պատմական Աթոռների հոգևոր ու միջազգային հեղինակության պահպանումը և ամրապնդումը:

Մայր Աթոռ իր կանոնական կապերը պահպանել ու հետզհետե ավելի է ամրապնդել արտասահմանի մեր բոլոր թեմական կենտրոններին հետ, ի մխիթարություն մեր հավատացյալ պանդուխտ ժողովրդի: Այդ ճանապարհին, թեմերի առաջնորդ սրբազան եպիսկոպոսները և առհասարակ սփյուռքահայ ուխտապահ հոգևոր դասը միշտ կանգնած են եղել հոգևոր ծառայության բարձունքի վրա, միշտ հավատարիմ իրենց կրոնա-դաստիարակչական առաքելության, միշտ հավատարիմ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնին: Բոլորին հայտնում եմ իմ հայրական սերն ու գնահատանքը և շնորհակալությունը:

Ավաղ, սակայն, նույնը չեմ կարող ասել Անթիլիասի Կիլիկյան Աթոռի մասին, որի գործելու ուղղությունը որոշ սովեր գցեց մեր Եկեղեցու կյանքի վերջին երեսուն տարիների վրա, 1957 թվականից սկսած, երբ ոչ-եկեղեցական նպատակներով առաջնորդված, նա որդեգրեց Ս. Էջմիածնին հակադրվելու բացորոշ քաղաքականություն՝ Էջմիածնի Հայաստանի համար, Անթիլիասը արտասահմանի համար կարգախոսով: Ճակատագրական մի սխալ գործվեց Անթիլիասի ափերին:

Հետևանքները վնասաբեր եղան մեր Եկեղեցու և ազգի համար, ու պիտի դառնան հետզհետե առավել աղետալի, եթե կատարված սխալը չուղղվի, և չվերականգնվի մեր Մայր Եկեղեցու կանոնական միությունը և մեր հավատավոր ժողովրդի ազգային միասնությունը, այնպես, ինչպես կար ու գոյատևում էր այդ ցանկալի իրավիճակը մինչև 1957 թվականը:

Մայր Աթոռիս համար սփյուռքի մեր եկեղեցիների հետ սերտ գործակցությունը ոչ միայն կրոնական, եկեղեցա-կանոնական նշանակություն ունի, այլ նաև՝ ազգային-հայրենասիրական: Այսօր, արտասահմանում բնակվող հայերի ամենանվիրական առաքելությունը՝ հայապահպանումը, պայմանավորված է մանավանդ Մայր Հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունների սերտացմամբ և ծավալմամբ, մշակութային գետնի վրա: Հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունների ամրապնդումը կարևոր չափով պայմանավորված է նաև Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի և Կիլիկյան Աթոռի եղբայրական հարաբերությունների ու գործակցության ամրապնդումով: Ինչպես միշտ, այսօր էլ ես այդ նկատում եմ կենսականորեն անհրաժեշտ ու հնարավոր: Եվ այս հանդիսավոր առիթով կրկնում եմ իմ 7 հունիս 1985 թվակիր հրավերը Անթիլիասի Կաթողիկոսական Աթոռին, որով առաջարկում եմ շարունակել մեր բանակցությունները լիազորված ներկայացուցիչներով, այս անգամ կարևոր մի առաջադրանքով, որ համատեղ աշխատանքով փորձենք արմատապես բուժել մեր առաջ ծառացող և տագնապ հարուցող կացությունները, պատրաստելով մի կանոնադրության նախագիծ, որ կոչված լինի հստակելու և կանոնավորելու Հայ Եկեղեցու նվիրապետական Աթոռների և թեմական կենտրոնների փոխհարաբերություններն ու իրավասությանց սահմանները Հայաստանյայց Եկեղեցու կազմակերպության կառույցի մեջ, կանոնական սկզբունքների և արդի իրադրությանց լուսիս ներքև:

Արտասահմանի հայությունը, մոտ կեսը մեր ժողովրդի, թանկ է ամեն մի հայրենաբնակ հայի համար: Հայաստանցի հայը չի կարող իրաժարվել օտար ճանապարհների վրա, օտար ազդեցությունների տակ ապրող իր եղբայրներից ու քույրերից: Սուրբ Էջմիածինը չի կարող իրաժարվել արտասահմանում գործող իր եկեղեցական կենտրոններից և հայ հավատացյալներից, որոնք բոլորը մեկ մարմին են կազմում Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի տեսիլ-

քով, Փրկչի Իջման տեղով և Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մայր Աթոռով: Միայն Սուրբ Էջմիածնով հնարավոր է պահել ու ամրապնդել կանոնական միությունը մեր առաքելական Մայր Եկեղեցու և ազգային միասնությունը համայն հայ ժողովրդի: Բաժանվել Սուրբ Էջմիածնից, հայ մարդու համար նշանակում է բաժանվել իր ինքնությունից: Երբեք չմոռանանք Առաքել Դավրիժեցու մարգարեաշունչ խոսքերը. «Ի վերայ Աշոյն և Սուրբ Էջմիածնի ամենայն ազգքն հայոց կապեալ կան»: Ով այլ կերպ է մտածում ու գործում եկեղեցական թե ազգային տեսակետից, պետք է նրան հորդոր կարգալ, որ վերադառնա հայոց պատմության ուղիղ ճանապարհի վրա:

Ես լուսավոր եմ նկատում նաև Մայր Աթոռիս եղբայրական սիրո ու գործակցության կապերը մեր քույր Եկեղեցիների հետ, արդիական էկումենիկ ոգով:

Երջանիկ եմ հաստատելու, որ անցնող երեսուն տարիներին Մայր Աթոռիս հարաբերությունները քույր Եկեղեցիների և Եկեղեցիների Համաշխարհային խորհրդի հետ հետզհետե դարձան ավելի սերտ ու պտղառատ, փոխադարձ բազմում այցելություններով, միատեղ աղոթքներով, խորհրդակցություններով և ժողովներով:

Մեր Եկեղեցու համար պատմական նշանակություն ունեցած մանավանդ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հանդիպումները՝ Կ. Պոլսի Հունաց Տիեզերական Պատրիարքի, Հռոմի Սրբազան Քահանայապետի, Ռուսաց Պրավոսլավ Եկեղեցու Պատրիարքների և Քենթրբերիի Անգլիկան Արքեպիսկոպոսների հետ, հույժ հանդիսավոր պայմաններում:

Քրիստոսի անունով գործող Եկեղեցիների էկումենիկ միության շարժումը մեր ժամանակների ամենանշանակալի երևույթներից մեկն է հանդիսանում, որին գործոն կերպով մասնակցում է մեր Մայր Եկեղեցին: Մայր Աթոռս, հետ այսու ևս, շարունակելու է իր մասնակցությունը բերել այս շատվածա-հաճ շարժմանը, այն համոզմամբ, որ քրիստոնյա Եկեղեցիները Քրիստոսի սիրով միացած, պիտի կարողանան նաև իրենց նպաստը մատուցել մեր օրերի մարդկությանը հույզող հարցերի լուծմանը՝ Քրիստոսի Ավետարանի մարդասիրության, արդարության և խաղաղության պատգամները ունենալով իբրև առաջնորդող ուժ:

Եկեղեցիների միության հարցը ես ըմբռնում եմ, ինչպես ընդունված է ասել, պլուրալիստ իմաստով: Ինձ համար Եկեղեցիների միության հարցը միայն դավանաբանական տեսական հարց չէ, այլ նաև՝ եկեղեցական ինքնիշխանության հարց և ազգային ինքնության պահպանման հարց: Բոլոր Եկեղեցիների միությունը իրականանում է Քրիստոսով, բոլոր քրիստոնյաները կապմուն են միասին Աստուծո ժողովուրդ: Ուղիղ չէ և ոչ էլ ավետարանական՝ այլևայլ տվյալներով կամ մեկնաբանություններով պայմանավորել այս պարզ ճշմարտությունները և անձնատուր լինել անպտուղ վեճերի:

Մենք՝ հայերս, Քրիստոսին ճանաչում ենք մեր Եկեղեցու պատմությամբ, Ս. Թադեոս և Ս. Բարթողիմեոս առաքյալների քարոզության ավանդությամբ, Ս. Գրիգոր Լուսավորչի տեսիլքով, Ս. Գրքի թարգմանությամբ, «Վարդանանց» նահատակությամբ և անթիվ-անհամար մարտիրոսներով, այսինքն՝ մեր հաղթական Եկեղեցիով:

Հայ Եկեղեցին իր ժողովրդով մեկ ու անբաժան է, ինքնազուլս ու ինքնիշխան: Ու այդպիսով, նա համաքրիստոնեական եղբայրության, Աստուծո ժողովրդի հարապատ մեկ հատվածն է: Առանց այդ ինքնությունության ու ինքնիշխանության, հայ ազգի հավատքը կխախտվի ու կխամրի: Հայոց քրիստոնեական հավատքի վավերականությունն ու վեհությունը, հմայքը խարըսխ-

ված են նրա Եկեղեցու ուղղափառության վրա, նրա Եկեղեցու հերոսական պատմության վրա, նրա Եկեղեցու ինքնիշխան ու ինքնագլուխ ղեկավարման վրա:

Ահա այն լույսերը, որոնք վառվեցին տակավ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում և մեր Եկեղեցական կյանքում ի Հայաստան և ի սփյուռն աշխարհի: Իմ ուխտս է Տիրոջ կամքով շարունակել առաջ ընթանալ նույն ճանապարհով, նոր լույսեր ավելացնելու համար մեր հոգևոր կյանքում:

Այստեղ ես մի պահ կանգ պետք է առնեմ՝ ծանրորեն մտախոզված: Աստված մի արասցե, որ Մայր Աթոռում ու Մայր Հայրենիքում վառված լույսերը խափանվեն, և նորանոր փորձությունների առջև գտնվեն մեր Եկեղեցին ու մեր մայր երկիրը: Այո, այդ աղետը կարող է պատահել, եթե պատերազմ կոչվող մահ ու ավեր սփռող հրեշը մոտենա մեր վերաշինված պերճ հայրենիքի ավերին: Թերևս աշխարհի վրա չկա մի այլ ժողովուրդ, որի գոյությունը այնքան վտանգված լինի համաշխարհային մի նոր պատերազմի բռնկումով: Մեզ ներքին չէ մոռացության տալ անցյալի մեր աղետալի փորձառությունները: Մեզ ներքին չէ չտեսնել մեր երկրի աշխարհագրական դիրքն ու քաղաքական պայմանավորումները: Աշխարհը և միջազգային իրադարձությունները ես դիտում եմ կանգնած իմ Մայր Հայրենիքի հողի վրա աներեր, մեր ժողովրդի ապագա ճակատագրի մտախոզությամբ: Այո, չմոռանալ անցյալը, մեր վերջին հարյուր և հիսուն տարիների ողբերգական փորձառությունները: Չմոռանալ, որ մեր ներկան, արդի մեր վերածնված ու վերաշինված Հայաստանը, ափսոսի վրա մեզ մատուցված պարգև չէ, այլ արգասիքն է հայ ազատագրական հերոսական մաքառումների, արգասիքն է Սարդարապատի մայրոյան հաղթանակի ու ապա նոյեմբերյան լուսաբացի և վերջին 65 տարիների վիթխարի շինարարական իրագործումների և ազգային մշակույթի ծաղկումի:

Հայ հոգևորականը իր ժողովրդի զավակների հետ, դաժան ժամանակների հարվածների տակ, արտասուքը աչքերին դարեր շարունակ հարց է տվել Աստծուն, թե ե՞րբ կբացվի Հայոց աշխարհում պայծառ առավուրդ խաղաղության:

Մարդու իրավունքների հարց, այո: Ես հրամայական եմ նկատում նախ հայի իրավունքը՝ իր հայրենի հողի վրա անվտանգ ու խաղաղ ապրելու, հայի իրավունքը՝ գոյատևելու և անկաշկանդ զարգացնելու իր տնտեսությունն ու ազգային մշակույթը:

Մայր Հայրենիքի անվտանգությունը վեր է ամեն գաղափարախոսական նախասիրությունից, բոլոր կուսակցական նկատումներից:

Երբ հարցը վերաբերում է հայ հայրենիքին, սփյուռքահայը պարտավոր է առաջնահերթ հրամայական նկատել իր մայր երկրի անվտանգությունն ու գոյատևումը, անկախ իր գաղափարախոսական համոզմունքներից:

Հայ դատը հետապնդելու ամեն իրավ ճանապարհ սկիզբ է առնում արդի Հայաստանի անվտանգության ապահովումով: Ով արդի մեր հայրենի պետության մեջ չի տեսնում հավերժական Հայաստանը, նա հեռուիցն է անընդունակ կղառնա որևէ իրական Հայաստան տեսնելու:

Եվ որպեսզի իմ միտքը ամբողջացնեմ, հայտնեմ իմ մաղթանքը, որ Վոլգայի ավերին, ինչպես 40 տարի առաջ, թող միշտ ու տևապես ռուսական հաղթանակ լինի, որպեսզի Արարտի փեշերին, հայերը ամեն առավուտ խաղաղ սրտով իրար ողջունեն «բարի լույս»-ով:

Այս է իմ համոզումով, հիմնական նախադրյալը մեր մայր երկրի ու ժողովրդի գոյատևման, Ներսես Աշտարակեցու օրերից սկսյալ, առավել բացահայտված 1915-ի մեր ազգային մեծագույն ողբերգությունից հետո: Այս է նաև

մեր օրերի հրամայականը, որի վրա են հիմնվում Հայաստանի գոյատևման հետ կապված մեր մտածելու և գործելու բոլոր ուղղություններն ու ապագայի ակնկալությունները:

Ժամանակ է, որ արտասահմանի հայ հասարակական-քաղաքական մտածողությունը ձերբազատվի հնացած, քարացած մտայնություններից, ազգ ու ազգային հասկացությունների վերաբերյալ: Ժամանակ է նաև խորը վերագնահատման ենթարկելու վերջին հարյուր տարիների մեր ազգային-քաղաքական իրադարձությունները:

Ազգությունը անշարժ ու անփոփոխ մի մարմին չէ, այլ բնական մի միավոր, որը աճում ու զարգանում է ինչով որ շահում է դրսից և վերանորոգվում, իր վրայից թոթափելով հնացածն ու մաշվածը: Մի ազգի իրական արժեքը, դա նրա սեփական, տարերային ուժականությունն է, որ նրան մղում է նորը յուրացնելու, նորը ստեղծագործորեն վերստեղծելու, այն չափով, որով նա հեռացնում է իր մարմնից մաշված մասերը:

Հայ ազգը պատմական փորձը ունի փայլուն կերպով իրագործած լինելու այդ պրոցեսը Դ դարում, ստեղծագործորեն ընդունելով քրիստոնեական վարդապետությունը և իր վրայից թոթափելով հեթանոսականը:

Այս ճշմարտությունների լույսի ներքև են հակված եմ խորհելու, թե արտասահմանում ապրող մեր ժողովրդի մի կարևոր հատվածը, ինչ-որ չափով ետ է մնացել վերանորոգվելու մղումից և գտնվում է այլևս ոչ այժմեական վեճերի հունի մեջ, տեղաքայի դիրքերում քարացած, հետզհետե անհաղորդ արդի կենդանի հայոց հայրենիքի, ապրող ու զարգացող հայրենաբնակ մեր ազգի իրական հարցերին, իրական մտահոգություններին, իրական հնարավորություններին, իրական կենսագործումներին, իրական հեռանկարներին:

Եվ այս անհորիզոն հոսանքին զոհ է գնում նաև Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսական Աթոռը՝ տազնապալի կացություններ ստեղծելով արտասահմանի մեր Եկեղեցու կյանքում:

Արտասահմանում հավանաբար գտնվեն անձինք, որոնք մտածեն, թե Կաթողիկոսին հարմար չէ, որ քաղաքական հարցերով զբաղվի ու այդ մասին արտահայտվի: Ես մերժում եմ նման մտայնությունը: Մեր ժողովրդի լինել-չլինելու հարցերի հետ կապված իմ դատողությունները սխալ կլինեն միայն կուսակցությունների մենաշնորհը նկատել: Այո, ես համաձայն եմ, որ հայ հոգևորականը չպետք է զբաղվի միջկուսակցական հակամարտություններով և պարտավոր է վեր կանգնել այդ մակարդակից, լինելով անխափր բոլորի հայրն ու մխիթարիչը: Սակայն, երբ հարցը վերաբերում է համայն մեր Եկեղեցու և ժողովրդի ճակատագրի հետ կապված հարցերին, հայ հոգևորականը, այո, թե իրավունքը ունի և թե պարտականությունը իր խղճի խոսքն ու հորդորը ասելու: Այսպես են գործել անցյալում մեր Եկեղեցու շատ հայրապետներ ու պատրիարքներ: Եվ թույլ տրվի ինձ այստեղ վկայել, թե նրանք հաճախ եղել են ավելի իրապաշտ ու հեռատես, ավելի դիվանագետ մեր ազգի ճակատագրական պահերին: Բավական է հիշել միայն մի քանիսի անունները՝ Սիմեոն Երևանցի և Ներսես Աշտարակեցի կաթողիկոսներին, Հովհաննես Կոլոտ և Օրմանյան պատրիարքներին, Խրիմյան և Իզմիրլյան կաթողիկոսներին, Գևորգ Զ և Գարեգին Հովսեփյանց կաթողիկոսներին, որոնք իրենց ժամանակին, բանիվ և գործով ու երբեմն խիզախությամբ, պաշտպան են կանգնել Հայ Եկեղեցու ու հայ ժողովրդի քաղաքական գերագույն շահերին, զմայլելի իրապաշտությամբ և հեռատեսությամբ: Իմ խոսքը նկատեցեք ուղղյալ համայն հայության, արդի և գալիք ժամանակների համար:

Ես խոսեցի վերջին երեսուն տարիներին Մայր Աթոռում վառված լույսե-

րի մասին: Ես չեմ կարող ասել, թե ինչ չափով դրանք իրավ լուսավոր իրագործումներ եղան: Հավանական է, որ պակաս ու անկատար գործեր մնացին, հավանական է նաև, որ ամեն իրագործում արժանի չէ լուսավոր համարվելու:

Սակայն ինչ որ ստուգապես կարող եմ խոստովանել, այն է, թե իմ ծառայության երեսուն տարիների իրագործումները Ս. Լուսավորչի գահի վրա, լուսավորեցին իմ հոգին, իմ կյանքը: Եվ այս է իմ գերագույն մխիթարությունը:

Այժմ թույլ տվեք վերանորոգել իմ աղոթքը՝

Տեր Աստված հարցն մերոց, տուր խաղաղություն մարդկության համայն, պահիր ու պահպանիր խաղաղությունն ու անվտանգությունը մեր ժողովրդի և Հայաստան աշխարհի ու ամրապնդիր նրա շինարար առաջընթացը եղբայր ազգերի մեծ ընտանիքում՝ գերագույն երաշխիքը մեր ժողովրդի գոյատևման, գերագույն երաշխիքը մեր ազգային արդար երազանքների իրագործման:

Մայր Հայրենիքի անվտանգությամբ ու նրա շինարար վերելքով է պայմանավորված նաև մեր Մայր Եկեղեցու ու Ս. Էջմիածնի գոյատևումը և ծաղկումը: Ահա թե ինչու առավել ջերմությամբ, իմ ամբողջ հոգով մնում եմ աղոթող, որ հետ այսու երբեք մեր հայրենիքի սահմաններին չմոտենա կրակը՝ պատերազմի, և չմարվեն լույսերը մեր եկեղեցական ներկա ու ապագա կյանքի: Եվ աստվածակառույց ամենայն հայոց Ս. Էջմիածինը անվտանգ ու անկաշկանդ շարունակի իր հոգևոր առաքելությունը՝ լույս և հույս ու մխիթարություն բաշխելով ողջ հայության:

Վերջացնում եմ իմ խոսքը Հովհաննես Գիրազի ներշնչյալ տողերով, որն իբրև մեր օրերի Առաքել Դավրիժեցի պատգամում է բոլորիս՝

«Էջմիածին, Էջմիածին,
Արարատյան դաշտը բուրվառ,
Դու հավիտյան իր խունկը վառ,
Ծխիր հավետ, հար հուրհրա
Թող գեթ ծուխդ Մասիս սուրա»:

Սուրբ Լուսավորչի Աթոռի վրա, երեսուն տարիների ընթացքում, եթե ինձ հաջողվել է մի պահ իմ ձեռքը դնել այդ բուրվառի վրա, ապա ես իմ պարտքը համարում եմ կատարած:

«Ես պահեցից զՀանապարհս Տեառն» և «Եղև Տէր հպօրիչ իմ և եհան զիս յանդորր»։ «Հատուցէ ինձ Տէր ըստ արդարութեան իմում» (Սաղմոս ԺԷ 20—23)։ Ամեն։

Ապա շնորհավորական խոսքով հանդես եկավ ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդին առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի նախագահ տիպա Կ. Մ. Խարչևը:

Հարգելի բանախոսը Սովետական Միության Մինիստրների խորհրդին առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի կողմից և հանձնարարությամբ ողջունեց Նորին Սրբության գահակալության երեսնամյակը:

**ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՎ ՊԱՏՐԻԱՐԺ Տ. ՇՆՈՐՀԲ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԳԱԼՈՒՍՏՅԱՆԻ ԽՈՍՔԸ**

Մնա՞ց արդյոք որևէ բան, որ ըսված չըլլա, երեկ և այսօր, Վեհափառ Հայրապետի 30-ամյա կաթողիկոսության շրջանին ի գլուխ հանված իրագործումներու մասին: Կարևորը սակայն ըսելը կամ չըսելը, կրկնելը կամ չկրկնելը չէ: Կարևորը այդ իրագործումներու մասին վկայություն տալն է: Մենք այսօր հավաքված ենք այս հանդիսավոր նիստին վկայելու համար, թե Վազգեն Սրբազնագույն կաթողիկոսն Ամենայն Հայոց իրագործած է բազմաթիվ կարևոր նպատակներ, որոնք բարիք բերած են Հայաստանյայց Եկեղեցիին և հայ հավատացյալ ժողովուրդին ընդհանրապես:

Ամենքիս միտքերուն մեջ տեղ գրաված գաղափար մը կամ իրողություն մըն է, թե հայ ժողովուրդը Էջմիածին մը ունի, հիմնված հրաշսլի պայմաններու տակ, աստվածային միջամտությամբ և ցուցմունքով: Հայ հավատքի առաջին կոթողն է այդ: Էջմիածինը մեզի համար թե՛ Աստուծո տունն է իր Մայր տաճարով, թե՛ բնակարանն է Ամենայն Հայոց Հայրապետի իր Վեհարանով և թե՛ «հայրենի տունն է հոգիին» ամեն մեկ հայուն: Առաջին հերթին ուրեմն մենք կվկայենք և կհայտարարենք, որ այդ է, որ ըրած է Ամենայն Հայոց Հայրապետը. վերանորոգիչը եղած է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին: Մայր Աթոռը դրված է ցանկալի ու պատկառելի կացության մը մեջ, օտարներու հիացման և իրեններու հպարտանքին առարկա դառնալով: Չենք չափազանցեր, եթե հաստատենք, որ Էջմիածինը իր ավելի քան 1680 տարիներու պատմության ընթացքին նման պայծառ և բարեկարգյալ վիճակ չէ ունեցած: Մեր այս վկայության կընկերացնենք ամենքիս երախտիքը այս բարեկարգության հեղինակին ու պատճառին, նույնիսկ մեր Վեհափառ Հայրապետին, այս պարծանքը մեզի պարգևած ըլլալուն համար:

Ուրիշ կարևոր իրողություն է մեզի համար, թե Էջմիածինը հայության համար միության կեդրոն մըն է: Հայ անհատներ կամ հավաքականություններ աշխարհի որ անկյունները ցրված ըլլան, պետք է իրենց կապերը ամուր և կենդանի պահեն Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հետ: Պատմությունը բազմաթիվ դժբախտ փաստեր ունի, որոնք հաստատած են, թե երբ այդ կապերը թուլցած կամ խզված են, կտրված ու կորսված է այդ հավաքականությունը հայ ժողովուրդի ամբողջութենեն:

Այլ իրողություններ և իրագործումներ են, օրինակ, որ Վազգեն Ա Հայրապետի օրով բարձրացավ Հայաստանյայց Եկեղեցվո վարկը միջազգային և միջեկեղեցական շրջանակներու մեջ:

Մենք կվկայենք, թե Վազգեն Վեհափառ Հայրապետն ալ թափ տված է Եկեղեցիներու մերձեցման հոսանքին: Իր օրով Հայ Եկեղեցին անդամ եղավ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին: Իր օրով սկսած են ավելի բարվոք և սերտ հարաբերությունները մյուս քույր Եկեղեցիներու պետերուն հետ, սկսյալ կաթոլիկ Եկեղեցիի պետեն մինչև օրթոդոքս, անգլիկան և այլ Եկեղեցիներու գլուխները: Մանավանդ Խորհրդային Միության սահմաններու մեջ գտնված օրթոդոքս Եկեղեցիներու՝ Ռուս Պրավոսլավ և վրացական քույր Եկեղեցիներու պետերուն հետ:

Բազմաթիվ անգամներ հիշվեցան և վկայվեցան, թե Ամենայն Հայոց Հայրապետը իր գործոն կարևոր բաժինը բերած է աշխարհի խաղաղության և ժողովուրդներու եղբայրության համար աշխատող բարի կամեցողության տեր մարդոց կողմն թափված ջանքերուն, այսպես միաժամանակ ծառայելով Ավե-

տարանին: Ուր որ հնչած է խաղաղության ձայնը, այդ իր արձագանքը գտած է Վեհափառ Հայրապետի սրտին մեջ:

Սակայն պետք է վկայել նաև, որ Վեհափառ Հայրապետի 30-ամյա կաթողիկոսության շրջանին գտնված են մարդեր, ուր իր բարի ջանքերը և աշխատանքները բախած են մարդկային չկամության ժայռերուն: Ծանոթ են ամենքիս առնվազն երկուքը այդ մարդերեն: Անթիլիասը և Երուսաղեմը: Սակայն այս մարդերու մեջ ևս պետք է վկայել, որ մեր Վեհափառ մարդկայնորեն ըրած է, ինչ որ կարելի էր ընել մեկ կողմեն հանգույցները քակելու և մյուս կողմեն ամրապնդելու Հայ Եկեղեցվո միասնականությունը: Սակայն ոչ միայն իր, այլ նաև ամենքիս, համայն հայության կամքեն ու կարողութենեն վեր ժխտական ուժեր և չկամություններ արգելք եղած են իր աշխատանքներու դրական արդյունավորման:

Հուսկ ապա՝ հավաքված ենք այստեղ վկայելու և հայտարարելու, թե այս հավաքության մեջ գտնվածներս և այն տասնյակ կամ հարյուր հազարները, զորս մենք կներկայացնենք, Ձեր կողքին ենք հավատարմորեն: «Զբարւոք պատերապմն», զոր դուք կվարեք վասն Հայաստանայոց Եկեղեցիի միասնականության, վերեքին ու առավել պայծառության, միասնաբար պիտի մղենք:

Հավարտ բանիս, Վեհափառ Տեր, հանուն համայն Հայաստանայոց Եկեղեցիին, որուն գլուխն եք Դուք, հանուն մեր նվիրապետական Աթոռներուն և եպիսկոպոսական դասուն, որուն եպիսկոպոսապետն եք, ու վերջապես հանուն ամբողջ հայ հոգևորականության և համայն հավատացյալ հայության, որուն ընդհանրական Հայրն եք Դուք, քանի որ սեր կտածեք ամենքի հանդեպ անխտիր, մենք սրտագինս կշնորհավորենք Ձեր Սուրբ Օծությունը իր 30-ամյա գահակալության տարեդարձին առիթով ու կաղոթենք, որ Աստված շարունակե ջնորհել զՁեզ մեզի դեռ երկայն ու երկայն տարիներ, լեցուն առողջությամբ, իր փառքին և Հայաստանայոց Եկեղեցվո պարծանքին համար:

Ձեր իրագործումները, Վեհափառ Տեր, պիտի կապմեն Ձեր ալեհեր, բայց միշտ երիտասարդ, միշտ առույգ և մշտաթթուն գլխուն շուրջ դափնեպսակ մը, որ երբեք պիտի չթառամի: Այս առթիվ շատեր Ձեր Սուրբ Օծության ընծայաբերեցին թանկարժեք նվերներ: Իսկ մենք, համայն հայությունը, կընծայաբերեն իր որդիական սերը և խոր հարգանքը, իր հավատարմական զգացումները և լիակատար համակրանքը, գոչելով միաժամանակ. կեցցե անձնդիր բարի հովիվն հայոց՝ Ս. Ս. Վազգեն Ա Սրբապնագույն կաթողիկոսն Ամենայն Հայոց:

ՀԱՄԱՅՆ ՎՐԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺ-ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԻԼԻԱ Բ-Ի ՃԱՌԸ

Ձերդ Սրբություն, սիրեցյալ Եղբայր մեր Ծայրագույն Պատրիարք և կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Վազգեն Ա:

Մենք ժամանեցինք Ս. Էջմիածին, որպեսզի մեկ անգամ ևս վկայենք մեր եղբայրական սերը մեր եղբայր հայ ժողովրդի նկատմամբ, վկայենք սերը Հայ Եկեղեցու նկատմամբ և ջնորհավորենք Ձեզ երեսնամյա Ձեր հոբելյանի առթիվ: Քիչ է պատահում, որ կաթողիկոսները արժանանում են այսքան երկարակեցության: Դրա մեջ մենք տեսնում ենք Աստուծո ողորմածությունը Ձեր անձի նկատմամբ և հայ ժողովրդի նկատմամբ:

Նորին Սրբությունը ամբողջ աշխարհին հայտնի է որպես նվիրյալ հոգեվոր սպասավոր Հայ Եկեղեցու, ոգեշունչ հայրենասեր և մեծ մտածող՝ խաղաղության և ժողովուրդների բարեկամության ասպարեզում:

Չերդ Սրբություն, Չեր ջանքերը Հայ Եկեղեցու կառուցման վերաբերյալ շատ մեծ են: Ինչպես ասում են Չեր գործակիցները, այս տարիների ընթացքում Դուք կատարեցիք այնքան աշխատանք, որքան Չեր նախորդները կկատարեին 200—300 տարվա ընթացքում:

Հայ և Վրաց Եկեղեցիների հարաբերությունները ամրանում են և հետզհետե ավելի զարգանում: Մեր ժողովուրդների ճակատագիրը եղել է նույնանման: Բազմաթիվ պատերազմները և ավերածությունները չեն խանգարել մեր ժողովուրդներին ստեղծելու գլուխգործոցներ գրականության, նկարչության և այլ ասպարեզներում: Մեր ժողովուրդները ոչ միայն ստեղծագործել են, այլ նաև դուրս են առաքել մարդասիրության և բարձր մշակույթի պտուղները: Մեր Եկեղեցիները դաստիարակել են մեր ժողովուրդները: Ամենամեծ արժեքը երկրի վրա ինքը մարդն է: Ամեն մարդկային կյանք անգին է և անկրկնելի: Կային ժամանակներ, երբ ժողովուրդները կարող էին հպարտանալ պատերազմներով և հաղթանակներով: Մարդկային պատմության մեջ քիչ չեն եղել արյունահեղ պատերազմներ, բայց դրանք սահմանափակվում էին տարածքներով: Այսօր գիտա-տեխնիկական հեղափոխությունը արմատական կերպով փոխել է իրերի ընթացքը: Այսօր հայտնվել է իրական տագնապը միջուկային զենքով մարդկանց ոչնչացման: Այսօր ուրախալի է տեսնել, որ մեր Եկեղեցիները աստվածահաճո գործ են կատարում խաղաղության պաշտպանության օգտին: Եվ այդ գործի մեջ մեծ է դերը Չերդ Սրբության:

Չեր գահակալության երեսունամյակի այս նշանավոր օրը հանուն Վրաց Եկեղեցու ի սրտե շնորհավորում եմ Չեզ, Չերդ Սրբություն, և Չեզ հետ միասին ողջ հայ հավատացյալ ժողովրդին: Թող Աստված Չեզ պարզևի առողջություն և երկար տարիների կյանք:

Աստուծո օրհնության ներքո թող ավելի ամրանա և զարգանա բարեկամությունը ժողովուրդների և Եկեղեցիների միջև: Իմ ողջույնի խոսքը ես ուզում եմ ավարտել Պողոս առաքյալի խոսքերով.

«Օրհնեալ է Աստուած և Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ օրհնեաց զմեզ ամենայն հոգևոր օրհնութեամբ յերկնաւորս ի Քրիստոս. Որպէս ընտրեաց զմեզ նովաւ յառաջ քան զլինելն աշխարհի, լինել մեզ սուրբս և անարատս առաջի նորա սիրով» (Եփես. Ա 3—5):

Չերդ Սրբություն, Դուք բավականին գործ եք կատարում Ռուս, Հայ և Վրաց Եկեղեցիների մոտեցման և համատեղ գործակցության ճանապարհին: Ի մտի առնելով Չեր մեծ աշխատանքը այս ուղղությամբ և Կաթողիկոսական Աթոռի Չեր բազմելու 30-ամյակը, որոշում ընդունեցինք Չերդ Սրբությանը պարգևատրել Վրաց Եկեղեցու բարձրագույն՝ «Ս. Գեորգի» շքանշանով:

ՌՈՒՍ ՊՐԱՎՈՍԼԱՎ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՊԻՄԵՆԻ ԽՈՍՔԸ

ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕԾՈՒԹՅՈՒՆ ԾԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա-ԻՆ

Չերդ Սրբություն, սիրեցյալ Եղբայր ի Քրիստոս,

Լրացավ երեսուն տարի այն օրվանից, երբ Աստուծո կամքով Դուք բազմեցիք Ս. Գրիգոր Լուսավորչի փառավոր գահին և դարձաք հաւայն հայ հավատացյալ ժողովրդի հոգևոր հովիվը:

Անցած երեսուն տարիները եղան Հայ Եկեղեցու ծաղկումի և ամրապնդման ժամանակաշրջան, իսկ դրանում մեծ է Չերդ Սրբության նպաստը:

Չեր անունը սիրելի է հայ հավատացյալի համար, որն ապրում է իր հնա-

գույն և գեղեցիկ հայրենիքում կամ սփռված է աշխարհով մեկ: Հայ ժողովրդի համար Դուք սիրող հայր եք և հոգևոր առաջնորդ:

Ձեր հովվապետության տարիներին մեծացավ Հայ Առաքելական Եկեղեցու միջազգային հեղինակությունը: Դուք, Ձերդ Սրբություն, այցելել եք բազմաթիվ քրիստոնյա Եկեղեցիներ, ինչպես նաև Սուրբ Էջմիածնում ընդունել եք այդ Եկեղեցիների, կրոնական միությունների և եկումենիկ Բազմակերպությունների բազում ներկայացուցիչների: Հայ Առաքելական Եկեղեցու ներկայացուցիչների ձայնը, այլ արևելյան առաքելական Եկեղեցիների պատգամավորների ձայնի հետ, միշտ հնչում է նաև Համաշխարհային Եկեղեցիների խորհրդում:

Բազմաշարժար հայ ժողովուրդը ապրեց 1915 թվականի եղեռնի մեծ ողբերգությունը, որ սրտի ցավով հիշում են նոր սերունդները: Եվ որպեսզի նման ողբերգություններ երբեք չկրկնվեն, որպեսզի բոլոր ժողովուրդները ապրեն խաղաղության, համերաշխ և ստեղծագործ համագործակցության մեջ, Դուք, Ձերդ Սրբություն, որպես ճշմարիտ հովիվ և քաղաքացի գտնվում եք խաղաղության մարտիկների առաջին շարքերում: Ձեր խաղաղասիրական ձեռնարկներով և ելույթներով արժանացաք համաշխարհային և սովետական հասարակության լայն զանգվածների խորին հարգանքին: Եվ մենք հավատում ենք, որ Տերը օրհնում է մեր այս համատեղ ջանքերը, որ այդ ջանքերը ուժեղացնում են կրոնական խաղաղարարների ներդրումը ազգերի միջև խաղաղության ամրապնդման գործում:

Ձեր հովվապետական տարիներին ամրացել են եղբայրական սիրո ավանդություն դարձած կապերը Հայ Առաքելական և Ռուս Պապական Եկեղեցիների միջև: Մենք բազմիցս հանդիպել ենք Ձերդ Սրբության հետ Ս. Էջմիածնում և Մոսկվայում՝ վկայելով այս փոխադարձ սերը: Եվ այժմ մենք արտահայտում ենք մեր հաստատուն հույսը, որ եղբայրական կապերը մեր Եկեղեցիների միջև այսուհետև կընդլայնվեն և կխորանան:

Այս մտածումներով, Ձերդ Սրբության նկատմամբ խորունկ սիրով և հիսվատարմությամբ ես ամբողջ սրտով շնորհավորում եմ Ձեզ՝ Ձեր գահակալության 30-ամյակի առթիվ և աղոթաբար ցանկանում Ձերդ Սրբությանը երկար տարիների կյանք, ուժերի ամրություն և Աստուծո ամենակարող օգնությունը Ձեր քահանայապետական գործունեության մեջ՝ ի փառս Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու, Ձեր մեծ հայրենասիրական և խաղաղասիրական ծառայության մեջ:

Առատաբուխ սիրով ի Քրիստոս՝

ՊԻՄԵՆ

ՄՈՍԿՎԱՅԻ ԵՎ ՀԱՄԱՅՆ ՌՈՒՍԻՈ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

Մոսկվա,

29 սեպտեմբերի 1985 թ.

ՌՈՒՔԵՐՏ ԿՅՈՒԼՊԵՆԿՅԱՆԻ ԽՈՍՔԸ

Երջանիկ եմ, որ գտնվում եմ Ս. Էջմիածնի մեջ հինգերորդ անգամ՝ հրավերովը Նորին Սուրբ Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսի, և հնարավորություն ունեմ Նորին Սրբությանը անձամբ ներկայացնելու անձնապես իմ, իմ պաշտոնեության և Պորտուգալիայի Գ. Կյուպենկյան Հիմնարկության խորին հարգանքն ու ամենաջերմ շնորհավորությունը՝ Ձերդ Սրբության գահակալության 30-ամյակի առթիվ՝ իբրև կաթողիկոս Ամենայն Հայոց:

Անցնող 20 հուլիսին Նորին Սրբությունը անասիման բարությունն ունեցավ հրապարակելու մի կոնդակ, որով պատվում էր հիշատակը Գալուստ Սարգիս Կյուլպենկյանի՝ ոգեկոչելով 30-ամյա տարեդարձը Գալուստ Կյուլպենկյան Հիմնարկության ստեղծման: Մենք անհունորեն շնորհակալ ենք Նորին Սրբությունից:

Կուլպեի հիշել այստեղ, թե Գալուստ Սարգիս Կյուլպենկյան իր 1953-ին խմբագրած կտակի մեջ, անկախաբար իր անունը կրող Հիմնարկության ստեղծումից, շեշտեց միայն մեկ Հաստատություն՝ Սուրբ Էջմիածինը՝ կտակելով կարևոր մի դրամագլուխ Մայր տաճարի վերանորոգման համար:

1955-ին երբ մահանում էր Գալուստ Կյուլպենկյան, Աստված կամեցավ, որ Նորին Սրբություն Վազգեն Ա ընտրվեր կաթողիկոս և ստանձներ առաքելությունը՝ իրագործելու այս բարեպաշտական իղձը: Նորին Սրբությունը այնքան պայծառությամբ իրագործեց այն, որ կարող ենք ասել, թե իր այս առաջին իրագործումով նա իրագործեց իր առաջին հրաշքը:

Բայց Վեհափառը այդտեղ կանգ չառավ, նա շարունակեց անհոգնաբեկ իր շինարար գործունեությունը այստեղ Սուրբ Էջմիածնի մեջ՝ ի մի հավաքելով արվեստի գործեր մեր բազմահազարամյա Հայաստանի, որոնք մեկ հիացմունքի առարկա են դառնում:

Հովվապետական երեսնամյա այս տարիների ընթացքում Վազգեն կաթողիկոս իմացավ, հրեշտակային համբերությամբ, նուրբ դիվանագիտությամբ և Ս. Գրիգոր Լուսավորչի լուսավոր ներշնչմամբ համախմբել Էջմիածնի Սուրբ Աթոռին շուրջ բոլոր բարի կամեցող հայերը: Իր հոգվույն մեծությունը, իր սրտին ավսիությունը, իր գթոտ հաստատակամությունը Հայ եկեղեցիին և Սուրբ Էջմիածնին տվեցին հատուկ փայլ, որ հպարտություն և պատիվ է պատճառում ամբողջ հայության, և հիացմունքի առարկան է դառնում բոլոր օտար այցելուների, որոնք գալիս են աշխարհի բոլոր կողմերից:

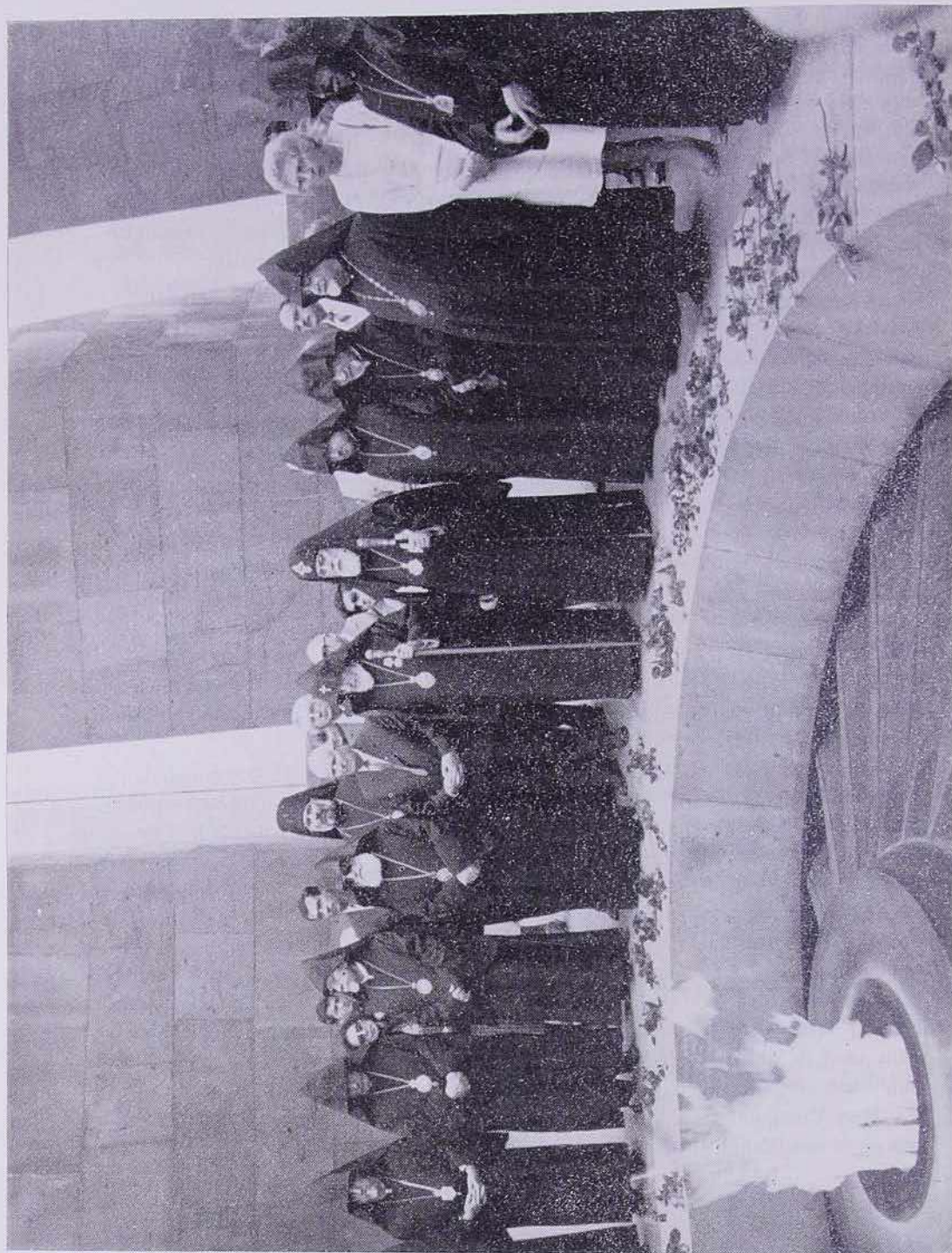
Բարեբախտաբար այս վերածնունդը չսահմանափակվեց միայն հոգևոր անդաստանով: Նույն այս շրջանում Սովետական Հայաստանի արձանագրած ընկերային, մշակութային, կրթական, ճարտարարվեստական հառաջդիմությունը արժանի է գնահատանքի:

Ճարտարապետական իրագործումներն ու ազգային հուշարձանները հիացում ու վարմանք են պատճառում ամենափորձառու աչքերի:

Հոգևոր և աշխարհիկ հայկական վերածնունդը մտքի խաբկանք չէ: Այն իրականություն է և հաստատություն:

Վերջացնելուց առաջ պատիվն ունեմ հայտարարելու, թե այս երջանիկ առիթով Գալուստ Կյուլպենկյան Հիմնարկությունը Վեհափառի տրամադրության տակ է դնում 50.000 դոլլար իր նախատեսած ծրագիրների իրագործման համար՝ համապատասխան հիմնարկության նպատակների:

Թող Աստված Վազգեն կաթողիկոսին պարգևի երկար կյանք՝ վասն բարօրության հայրենիքի և սփյուռքի հայոց:

Հոգեւանդատ Եղեանի պոստի ինքատակին
(1 օկտոբեր 1985 թ.)

*
* *

Հանդիսավոր նիստը եզրափակվեց գեղարվեստական ճոխ հայտագրով:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՂԵՌՆԻ ԶՈՀԵՐԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հոկտեմբերի 1-ին, առավոտյան ժամը 10-ին, ավտոմեքենաների շարասյունը դուրս եկավ Մայր Աթոռից դեպի Երևան՝ գեղատեսիլ Ծիծեռնակաբերդի բարձունքը՝ ուխտի գնալու Մեծ եղեռնի նահատակների հուշարձանին:

Վեհափառ Հայրապետն ու Վրաց Իլիա Բ կաթողիկոսը եպիսկոպոսաց դասի և սփյուռքահայ հյուրերի ուղեկցությամբ հանդիսավոր քայլքով մոտեցան անմեղ կոհերի հուշարձանին, վետեղեցին խաչանիշ ծաղկեպսակը և խոկուն մտորումներով բոլորվեցին մշտարժարժ կրակի շուրջ:

Տեղի ունեցավ հոգեպարար հոգեհանգիստ հայ նահատակների հիշատակին:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴՈՒՄ

Հոկտեմբերի 1-ին, առավոտյան ժամը 11-ին, Վեհափառ Հայրապետին իր շքախմբով ընդունեց Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի նախագահ Ֆ. Սարգսյանը: Վեհափառ Հայրապետին ուղեկցում էին ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր Հայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալներ տիարք Ա. Հասրաթյանն ու Ռ. Զարգարյանը, թեմակալ առաջնորդներ և սփյուռքահայ հասարակական գործիչներ:

Ընդունելությանց պերճ դահլիճում ողջույնի խոսքով հանդես եկավ Վեհափառ Հայրապետը: Ապա պատասխան խոսքով ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի նախագահ Ֆ. Սարգսյանը շնորհավորեց Նորին Սրբության գահակալության երեսնամյակը և հյուրերին պատմեց մեր հայրենիքի ձեռք բերած նորանոր նվաճումների մասին:

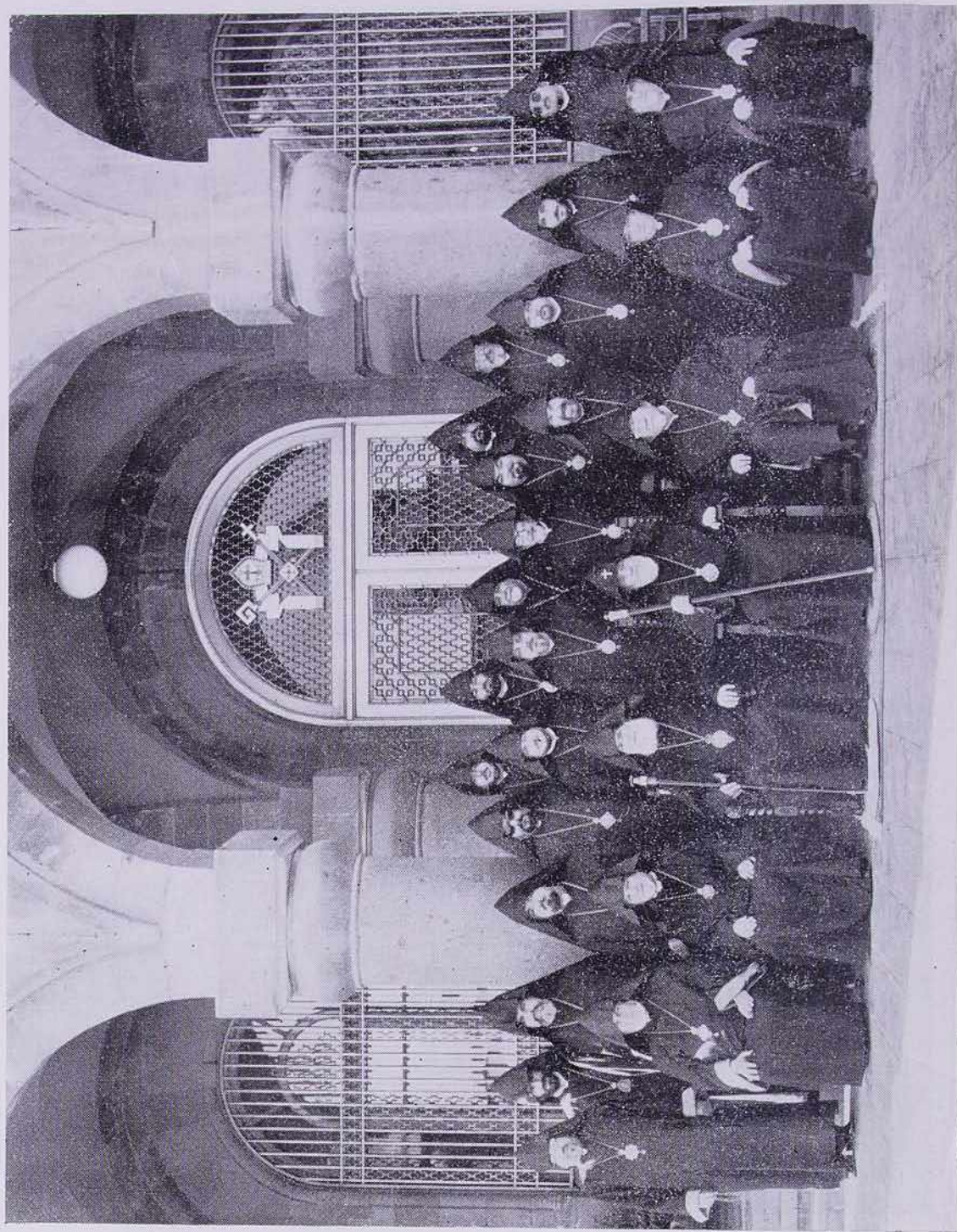
Ջերմ ընդունելության համար շնորհակալական խոսքով հանդես եկան Վրաց Իլիա Բ կաթողիկոսը, Եգիպտոսի հայոց թեմի առաջնորդ Զավեն արքեպիսկոպոս Զինչինյանը և ամերիկահայ հասարակական գործիչ Արշակ Տիգրանյանը:

ԵԳԻՍՏՈՂՈՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հոկտեմբերի 2-ին, առավոտյան ժամը 10-ին, Վեհափառն տեղի ունեցավ եպիսկոպոսական խորհրդակցություն: Վեհափառ Հայրապետը, Կ. Պոլսի Ամենապատիվ Պատրիարք Տ. Շնորհք արքեպիսկոպոս Գալուստյանն ու թեմակալ սրբազան առաջնորդները մտքեր փոխանակեցին Հայ Եկեղեցու այժմեական խնդիրների շուրջ:

*
* *

Հետ խորհրդակցությանց հրապարակվեց հետևյալ Հայտարարությունը:

Վեհապետ Հայրապետը՝ շրջապատված եպիսկոպոսական դասով

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ներկա ստորագրյալ Հայաստանյայց Եկեղեցվո եպիսկոպոսներս, որ ուխտի եկած ենք Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին մասնակցելու մեր սիրելյալ Հայրապետ Ս. Տ. Վապգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի 30-ամյա գահակալության հոբելյանի հանդիսությանը, սրտագին կաղոթենք, որ Տճրը քաջառողջություն և մշտանորոգ եռանդ պարգևե Աստուծոյ որպենսկի երկար տարիներ քաղուհակե Իր հոգեշնչե ու հայրենանվեր գործունեությունը ի պայծառություն մեր Մայր Եկեղեցվո և մեր հավատացյալ ժողովուրդին ի Հայաստան և ի սփյուռք աշխարհի:

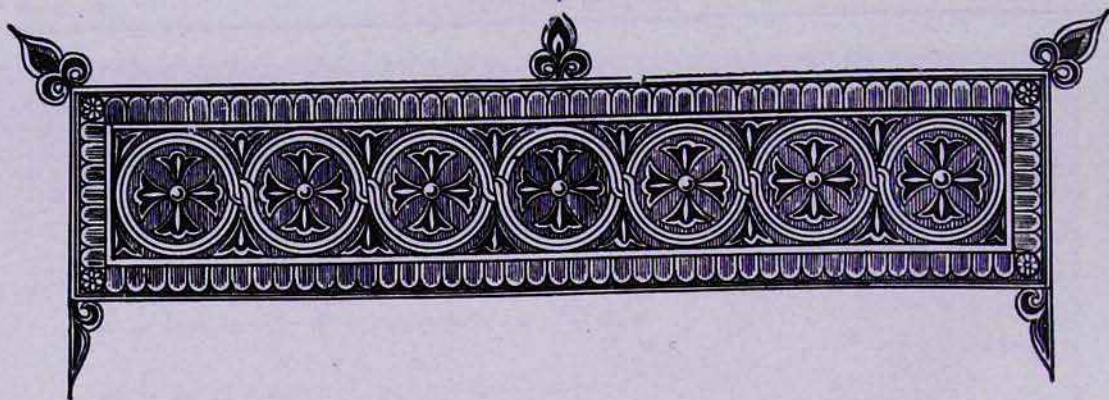
Այս երջանիկ առիթով Վեհափառ Հայրապետին կներկայացնենք նաև մեր երախտագիտությունը Աստուծոյ անխոնջ աշխատանքին համար երեսուն տարիներու ընթացքին՝ ի պայծառություն աշխարհի խաղաղության և ազգություններու համերաշխության աստվածահաճո դատին:

Մենք ևս այսօր կաղոթենք ջերմապես, որ Փրկիչը մեր Քրիստոս Իր խաղաղարար շունչը իջեցնե համայն աշխարհի վրա, որպեսզի պետությունները բոլոր Արևմուտքի և Արևելքի, միացյալ ճիգերով ամրապես հաստատեն խաղաղությունը մեր երկրագունդի վրա և տիեզերքի մեջ, իրականացնելով ընդհանուր վինաթափումը, որ արդար սպասումն է համայն մարդկության և նվիրական պատգամը Քրիստոսի Սուրբ Ավետարանին:

«Փառք ի բարձունս Աստուծոյ և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» ամեն:

1) ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՅՈՑ ԹՈՒՐԷԻՈ Տ. ՇՆՈՐՀԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	
2) Ս. ՍԻՈՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Ս. Էջմիածին
3) Ս. ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Նյու Յորք
4) Ս. ՀՈՒՍԻԿ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Ս. Էջմիածին
5) Ս. ԳՆԵԼ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Պեյրոյթ
6) Ս. ՏԻՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Բուխարեստ
7) Ս. ԶԱՎԵՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Գահիրե
8) Ս. ՎԱԶԵ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Լոս Անճելլոս
9) Ս. ՀԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Մարսել
10) Ս. ԳՅՈՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Փարիզ
11) Ս. ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Լենինական
12) Ս. ԳԵՈՐԳ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Թբիլիսի
13) Ս. ՆԵՐՍԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Ս. Էջմիածին
14) Ս. ԵՂԻՇԵ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Լոնտոն
15) Ս. ՈՍԿԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Դամասկոս
16) Ս. ԱՂԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Սիտնեյ
17) Ս. ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Լիոն
18) Ս. ԱՎԱԳ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Պաղտատ
19) Ս. ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Պուենոս Այրես
20) Ս. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Երևան
21) Ս. ԱՆԱՆԻԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Բաքու
22) Ս. ՎԱԶԳԵՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Մոսկով
23) Ս. ՏԱԹԵՎ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	— Սան Փաուլո
24) Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԾԱՅՐ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ	— Վիեննա

Հոկտեմբերի 3-ին հյուրերը հրաժեշտ տվեցին Նորին Սրբությանը և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին:

**ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՂԵԿԱՎԱՐ, ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ
ՕԾՈՒԹՅՈՒՆ Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա ԾԱՅՐԱԳՈՒՅՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԷԻՆ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ**

Ա. Էջմիածին

ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդին առընթեր կրոնների խորհրդի կողմից և անձնապես իմ անունից, սրտագին ջնորհավորում եմ Ձեզ, Ձեր ծննդյան 77-ամյակի՝ Ձեր կյանքում նշանավոր իրադարձության, գահակալության 30-ամյակի առիթով։ Մենք բարձր ենք գնահատում խաղաղության պաշտպանության, ժողովուրդների բարեկամության ամրապնդման Ձեր հայրենասիրական գործունեությունը։ Այդ վսեմ գործին Դուք նվիրել եք երկար տարիներ ու ձեռք բերել մեծ հարգանք և հեղինակություն աշխարհի առաջադեմ հասարակության կողմից։

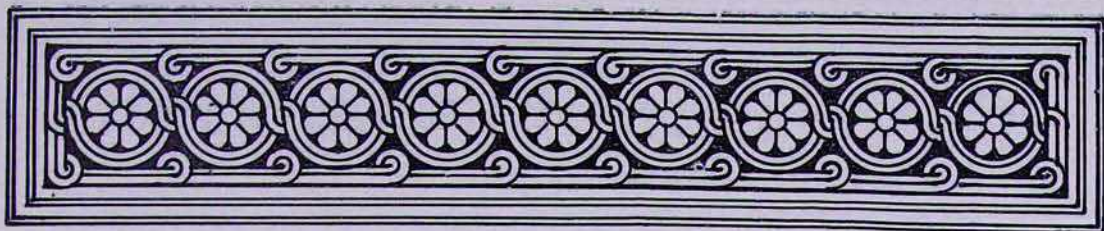
Ցանկանում եմ Ձեզ նորանոր հաջողություններ Ձեր ասպարեզում, քաջառողջություն և կենաց երկար արևոտ տարիներ։

Խ Ա Ր Չ Ե Վ

**ՍՍՀՄ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀ**

Մոսկվա,
19 սեպտեմբեր 1985 թ.

ՏԻՐԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԵՐՍՈՅԱՆ, ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ԳԻՐԸ

Վեհափառ Տեր,

Երեսուն տարիներու Ձեր գահակալությամբ, որ կհանդիսավորվի այս տարի, փառավորեցիք մեր Սուրբ Եկեղեցվո և ժողովուրդի մեծ առաքյալին և լուսավորչին պանծալի Աթոռը Հայրապետական: Նորոգեցիք և վարդարեցիք մեր ազգին քրիստոնեական պատմության և վարճացման սկզբնատեղի Ս. Էջմիածինը, ուրկե «Լույսի Հորմեն աստվածեղեն լույսը ծագեցավ» հաշխարհի Հայաստան: Բովանդակ հայության Մայրավանքը վերակերսեցիք հուրախություն և ի մխիթարություն հայկական սերունդներու:

Վստահաբար արդար հպարտությամբ կդիտեք Ձեր բազմամյա աշխատության և նրբաճաշակ ընտրողության արգասիքները: Վերանորոգեցիք վանքեր և հուշարձաններ մեր պանծալի Հայրենիքի հողին վրա՝ կապելով մեր անցյալը ապագային: Մայր Հայաստանի և հայ ժողովուրդի վերակենցաղումի վերջին քառասնամյա ջրջանին երեք տասնամյակներուն ընթացքին Աստուծո ջնորհիվ մեր ժողովուրդը բախտավորվեցավ Ձեզ նման առաջնորդ և հովվապետ մը ունենալով ի գլուխ իր Եկեղեցվո բանավոր հոտին:

Անձամբ կատարված Ձեր բազմաթիվ ուղևորություններով այցի ելաք զանազան երկիրներու մեջ բնակավորված հայկական համայնքներուն և անոնց աչքերը դարձուցիք իրենց լույսի մոր Հայաստանյայց Եկեղեցվո հինավուրց կեդրոնին և անոնց հոգիները վառեցիք սիրովը իրենց մայր հողին, որուն վրա կծի և կծաղկի դեպի պայծառ հորիզոններ ընթացող մեր ժողովուրդի մայր զանգվածը իր բնիկ ղեկավարության առաջնորդությամբ:

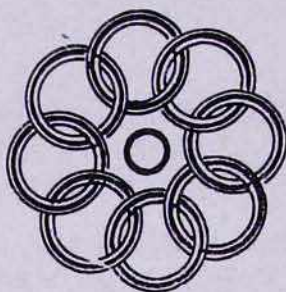
Մեր Եկեղեցին և մեր ազգը իշխանական վայելչությամբ ներկայացուցիք շատ մը երկիրներու և ժողովուրդներու ղեկավարներուն և ներկայացուցիչներուն մոտ: Հարատևրեն Ձեր ձայնը միացուցիք աշխարհի խաղաղության և ժողովուրդներու բարեկամության նվիրական դատին ջատագով հանդիսացող բազմազգի երևելի անձնավորությանց ձայնին, որ արձագանքն է համայն մարդկության ամենախոր տենչանքին:

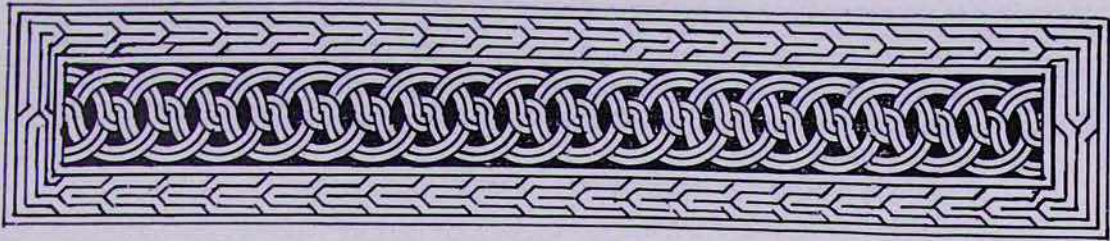
Խառնելով իմ ձայնը բյուրավոր ազգակիցներուս ձայնին՝ կմաղթեմ սըր-տանց, որ Տերը բազում գալիք տարիներով պճեպ շնորհե մեր Եկեղեցիին և ժողովուրդին՝ պահելով Ձեր ամողջությունն ու կորովը արթուն և արդյունա-վետ:

Մնամ ջերմ սիրով և անկեղծ մեծարանքով
Խոնարհ աղոթակից Տեառնդ:

ՏԻՐԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԵՐՍՈՅԱՆ

4 սեպտեմբեր 1985 թ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՐՆ. ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԻ
ԸՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ԳԻՐԸ

Վեհափառ Տեր,

Սուրբ Էջմիածինը հայ ժողովուրդի հոգեկանության և հավերժության լուսավոր խորհրդանիշը եղած է միշտ: Անոր առաքինապարզ գահակալը միշտ կհանդիսանա ծիածանվող կապը մեր արդի ժամանակներուն և Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչի հավատարմարժ ու խորհրդավոր դարուն միջև:

Նորին Սուրբ Օծությանդ երեսնամյա եռուն իշխանությունը զուգահեռացավ մեր պատմական հայրենիքի վերածնունդին՝ ներկա ժամանակներու մեր Ոսկեդարուն և հատկանշվեցավ շինարարական ջքեղ իրագործումներով: Ընդհանրապես Ձեր ժողովրդանվեր ու եկեղեցաշեն աշխատանքներուն՝ Մայր Աթոռը կրկին տիրացավ իր երբեմնի փառքին՝ հավատք, հույս և լավատեսություն սփռելով աշխարհի երեսին ցրված մեր տարահալած ժողովուրդին: Դուք ձեռնարկեցիք նաև երկար և սպառնալիչ ճանապարհորդությանց՝ Իջման Սուրբ Սեդակի երկնապարզ լույսն ու Ձեր ներշնչյալ խոսքին շերտությունը բաշխելով երկրագունդի հեռավոր անկյուններուն վրա ապրող մեր ժողովուրդի կարոտաբաղձ բեկորներուն:

Ձեր գահակալության երեսնամյակին ընթացքին մեզի բախտավորությունը ընծայվեցավ երկիցս ուխտի գալու Մայր Աթոռ և Հայրենիք՝ բերելու համար մեր սիրտին շերտեռանդությունը և վերանորոգելու մեր հավատարմության սրբազան ուխտը Սուրբ Էջմիածնի հանդեպ:

Հայրությունը միշտ հավատքի ժողովուրդ մը եղած է, և իր հրաշալի վերապրումին ավիշը ստացած է իր արյունաշաղախ, բայց միշտ կենդանի մայր հողեն և Սուրբ Էջմիածնի դարավոր և անմար լույսեն: Այս երկու սրբությունները հանդիսացած են միանգամայն խաբիսիք, արդարացումը և երաշխիքը իր գոյության. Դուք, Ձեր օրհնաբեր այցերով, վաստակաշատ գործունեությամբ և առինքնող խոսքերով այդ ավիշը առատորեն բաշխած եք աշխարհացրիվ Ձեր հոտին:

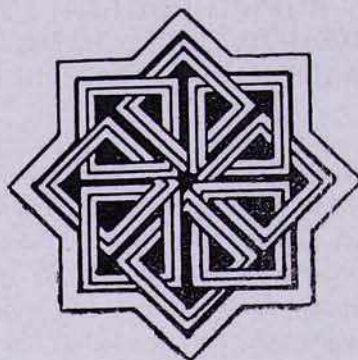
Այսօր, ամբողջ աշխարհի տարածքին ցրված հայությունը ցնձագինս կողջունե իր Հոգևոր Գերագույն Պետին գահակալության բարեբաատիկ երեսնամյակը. ու մենք, միացած մեր ժողովուրդի բոլոր հարավատ զավակներուն,

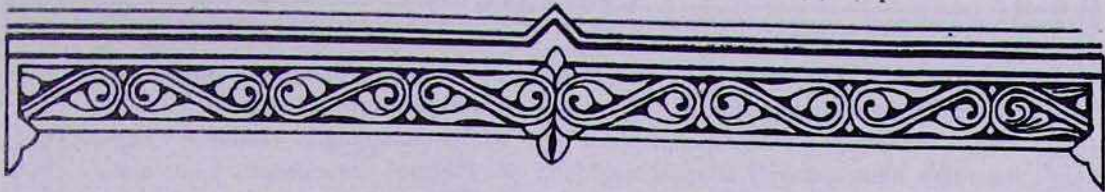
այս պատմական առիթով, Չեզի կմատուցանենք մեր սիրտին անկեղծ ու խորունկ պգացումները՝ մաղթելով Չերդ Սուրբ Օծության արևշատություն և բազում տարիներու բեղմնավոր իշխանություն, Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչի անսասանելի գահուն վրա:

Մատչելով ի համբույր Սուրբ Աջույդ, մնամք
Որդիական ակնածանոք:

ԱԼԵՔ ՍԱՆՈՐԿՅԱՆ

6 սեպտեմբեր 1985 թ.

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԵՐԵՍՈՒՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՎ

Վեհափառ Հայրապետը առաջին անգամ ճանչցա 1936-ին, էրբ Քոնստանցայեն Պուքրեշ եկա իբրև բժշկության ուսանող, ընտրված ըլլալով Ռումանիո հայ ուսանողության միության նախագահի հանգամանքով, իսկ Վեհափառը այն ժամանակները ուսուցիչ՝ Լևոն Պալճյան այս միության պատվո անդամն էր, իբրև շրջանավարտ Պուքրեշի գրականության և փիլիսոփայության համալսարանի:

Չիս ճանչցավ իմ մեկ դասախոսության ընթացքին, որ տեղի ունեցավ Հայ մշակույթի տան մեջ, որուն նյութն էր Կեոթեի «Ֆաուստ»-ի հիմնական գաղափարը: Դասախոսությունս այնքան շատ սիրեց, որ եկավ ու շնորհավորեց զիս և բաղձանք հայտնեց ինձ մոտեն ճանչնալ: Այդ օրվանից մեր միջև ստեղծվեցավ բարեկամություն մը, որ մինչև այսօր անխախտ մնաց: Այն շրջանին, էրբ մեր թեմին առաջնորդն էր, ես եղա անոր անձնվեր գործակիցը, Ռումանիո թեմական խորհուրդի փոխնախագահի հանգամանքով:

Ան մոտ տասը տարիներ եղավ տեղի հայության անձնվեր հովիվը, պայքարեցավ եկեղեցիներու լավ կապակերպման Ռումանիո մեջ, երկիր մը, որ շատ տուժեց համաշխարհային երկրորդ պատերազմի ընթացքին: Իր գործունեության այս ժամանակաշրջանին, գործակցի հանգամանքով, կրցա հաստատել, թե իմ առաջ ունիմ անձ մը, որ ունի արտակարգ բարոյական հատկություններ, ես տեսա իր մեջը Աստուծո ուղարկած մը, սրտով մաքուր պատիվի տեր, համեստ ու բարեհոգի, կացությանց առջև պայծառատես և մարդոց լավ ճանչցող. ներքին ուժգնությամբ սակայն առանց աղմուկի և ներքին հարուստ կյանքով մը, որ անսպառ ուժի աղբյուր էր: Եվ գիտցավ շրջապատվիլ այնպիսի մարդոց հետ, որոնք միևնույն հատկություններ և մտավորական մղումներ ունին:

Կատարերեմ հովվական այն այցելությունները, որոնք կատարեցինք միատեղ մեր թեմի բավական հարուստ հոգևոր շրջանակին, զանազան քաղաքներու հայ եկեղեցիները, ինչպես՝ Յաջ, Սուչավա, Պաքրու, Ռուման, Պրեյլա, Կալաց, Ֆոքշան, Փիթեշթ, Թուլչա, Պապատակ և Քոնստանցա, եկեղեցիներ, որոնք գոյություն ունեցած են Ալեքսանտրու ռումեն իշխանի ժամանակեն, որ հաստատեց Սուչավայի եպիսկոպոսությունը 1401-ին: Սուչավայի Չամբա վանքը և Ս. Հաճկատար եկեղեցին, ուր Նորին Սուրբ Օծություն Վազգեն Ա սկսավ իր կրոնական կյանքը, և որոնք ունին գրեթե 500 տարվան հույություն մը և դարձած են պատմական ճարտարապետական հուշարձաններ:

Անշուշտ ճանչցած եմ նաև Վեհափառի մայրը՝ Սիրանույշ Տիրամայրը, որ ուժեղ անձնավորություն մըն էր և գիտցած էր իր միակ վազկին տալ մասնավոր դաստիարակություն մը: Մեր առաջնորդ Վազգեն եպիսկոպոսին հետ առաջին անգամ այցելեցի հայրենիքս՝ Հայաստան, իբրև պատգամավոր թեմական խորհուրդին, երբ մասնակցեցանք երջանկափառ Պետրոս Զ կաթողիկոսի թաղման: Այցելությունը ինծի առիթ ընծաեց ճանչնալու հայրենիքի մեր եղբայրներուն և քույրերուն ժրջան աշխատանքը՝ կառուցելու նոր բարգավաճ հայրենիք մը Սովետական Հանրապետություններու մեծ ընտանիքին մեջ:

Ապա ուրախությունը ունեցա հանդիպելու Վեհափառ Հայրապետին հետ այն չորս այցելություններու ընթացքին, զոր կատարեց Ռումանիա իբրև հյուր Ռումեն Օրթոդոքս Եկեղեցվո: Մեր հարաբերությունները տեղի ունեցան նաև թղթակցության միջոցով, միևնույն ուժգնությամբ և բարեկամությամբ: Այս երևույթը ինձ համար բարոյական քաջալերանք մը եղավ և այս պատճառով ալ իմ գործունեությունը եկեղեցական գիծով եղավ մշտական:

Արդ հաճույքն ունիմ Վեհափառ Հայրապետի 30-ամյա գործնական առթիվ հայտնելու իմ անսահման երախտագիտությունը բոլոր այն իրագործումներուն համար, որոնք տեղի ունեցան անցած այդ երեք տասնամյակներու ընթացքին մեր Առաքելական Եկեղեցվո համար, որ կապրի իր գոյության ամենափառավոր շրջաններեն մին: Վեհափառ Հայրապետը օժտված է հոգեկան բարձր առաքինություններով:

Վեհափառ Հայրապետի երեսուն տարիներու աստվածահաճո գործունեությունը քաջածանոթ է ամբողջ հայ հավատացյալ ժողովուրդին արտասահմանյան իր կատարած այցելություններու և փոխհարաբերություններու մշակման ընթացքին:

Իր գործունեության արդյունքը նաև եկեղեցական վերաշինումները և մշակութային գանձերու հարստացումը, որով Ս. Էջմիածինը օժտվեցավ կրոնական արվեստի ստեղծագործություններով, որոնք դարեր շարունակ պիտի ըլլան մեր Եկեղեցվո և իր հոգևոր պետին անջնջելի փառքը: Մենք ռումանահայերս մասնավոր ուրախությամբ տեսանք այս հսկայական իրագործումները և մենք բոլորս հպարտ ենք, որ մեր մեջեն ընտրվեցավ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս, որուն կբաղձանք երկար կյանք, նորանոր հաջողություններ պապենական մեր սուրբ հավատքի ամրապնդման ուղղությամբ:

Այսօր վերածնված հայրենիքը կներկայանա պատասխանը տրված աշխարհին, որովհետև երկու միլիոն զոհեր տալե հետո, անխախտ մնացած է մեր ժողովուրդի կամքը ապրելու ու բարգավաճելու: Մենք, հեռուներեն, սփյուռքեն կմաղթենք հայրենաբնակ ժողովուրդին շարունակակա՛ն հաջողություններ, ու միևնույն ատեն որոշած ենք պահպանել մեր հայրենական ավանդությունները, մեր հավատքը:

Կփակեմ այստեղ վերհիշելով այն քանի մը տողերը, որոնք արտասանած էի Վեհափառ Հայրապետին հետ իմ առաջին հանդիպման ժամանակ, 1936-ին, երբ ըսի, թե հիմնական գաղափարը «Ֆառուս»-ին արտահայտված է հրեշտակներու երգեցողությամբ, որով կփակվի թատերգությունը՝ «Փրկել կարող ենք նրան, ով մշտապես կտքնի»:

ՊՐՈՖ., ԴՈԿՏ. ԳՐԻԳՈՐ ԲԱՄՊՈՒՔՅԱՆ
Թեմական խորհրդի փոխնախագահ

ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅԱՆ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ ԵՐԵՄՆԱՄՅԱԿԻ ՏՈՆԱԿԱՏԱՐՈՒՄԸ ԱՐԱՐԱՏՅԱՆ ԹԵՄՈՒՄ

Սույն թվականի հոկտեմբերի 25-ին, ուրբաթ օրը, երեկոյան, Ամենայն Հայոց Հայրապետը, Արարատյան թեմի առաջնորդական փոխանորդի և թեմական խորհրդի հրավերով այցելեց Արարատյան թեմ՝ Ս. Սարգիս եկեղեցի։ Վեհափառ Հայրապետին այս առիթով ուղեկցում էին գերաշնորհ Տ. Սիոն արքեպիսկոպոս Մանուկյանը և հոգեշնորհ Տ. Չավեն աբեղա խաչատրյանը։

Արարատյան թեմի հոգևորականաց դասը թափոր կապմած, «Հրաշափառ» շարականի երգեցողությամբ, հանդիսավորապես Վեհափառ Հայրապետին առաջնորդեց եկեղեցի։

Ս. Սարգիս եկեղեցին լեփ-լեցուն էր հավատացյալ բազմությամբ։ Հոտը հավաքվել էր հովվի շուրջ։ Ուրախ դողանջում էին զանգերը։

Ներկա էին նաև ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր Հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալ տիար Անդրանիկ Հասրաթյանը և թեմի թեմական ու եկեղեցական խորհրդի անդամները։

Սկսվեց երեկոյան ժամերգությունը։

Հավարտ ժամերգության, Վեհափառ Հայրապետին Արարատյան թեմի անունից իր բարիգալստյան խոսքն ասաց գերաշնորհ Գարեգին եպիսկոպոս Ներսիսյանը։

«Վեհափառ Տեր.

Աղոթող հոգիների հրավառություն է մայրամուտի խաղաղ այս պահին Ս. Սարգիս եկեղեցում։ Բարեմաղթանք, խունկ ու աղոթք էր բուրվառում Արա-

Վեհափառ Հայրապետի օրհնության խոսքը Երևանի Ս. Սարգիս եկեղեցում
ևն գաղականության 30-ամյակի առիթով

րատյան հոտը իր սիրելի Հայրապետի երեսնամյա գահակալության առթիվ և օրհնում.

«Ձերկարութիւն կենաց հօր մեր Աստուածապետաց,
Շնորհեա պետին մեր հարց հովուել զմեզ»,

«Տուր նմա ցուպ հուժկու»,

Ի շահ և հօգուտ հայ ժողովրդի

Եվ ի պայծառութիւն Հայաստանյայց Եկեղեցու:

Տարիներ առաջ Դուք, Վեհափառ Տեր, Աստված փնտրելու ճանապարհին գտաք Ս. Էջմիածինը և Մայր Հայրենիքը: Երեք տասնամյակ առաջ Մայր Հայրենիքում և Ս. Էջմիածնում Աստված գտավ իր ընտրյալին՝ Լուսավորչի Աթոռի արժանընտիր գահակալին, իսկ Դուք Ձեր Աստծուն. «Սիրտ սուրբ և Հոգի խոնարհ Աստուած ոչ արհամարհէ»:

Եվ Միածնաէջ Սուրբ սեղանի առջև, Լուսավորչի հավերժալույս կանթեղի ներքո, մեր Հայրապետների նրբին մատներով և Տիրոջ կամքով գրվեց Ձեզ համար նոր ճակատագիր, որն այնքա՛ն բազմաբեղուն և բազմաքանքար՝ օրավուր դրսևորվում է Ձեր կյանքում և իրագործումներում:

Դուք կոչվեցիք ի վերուստ ոչ թե ողբալու թշվառությունը կայոց կամ ի վերա ավերակաց թագավորելու, այլ ողջունելու քաղցի, հիվանդության ու մահվան փորձություններով անցած Հայրենիքի նոր, խաղաղ այգաբացը և նրա ծաղկման վերելքին համընթաց փառավորելու Եկեղեցին Հայաստանյայց և Հայրապետությունը Հայոց:

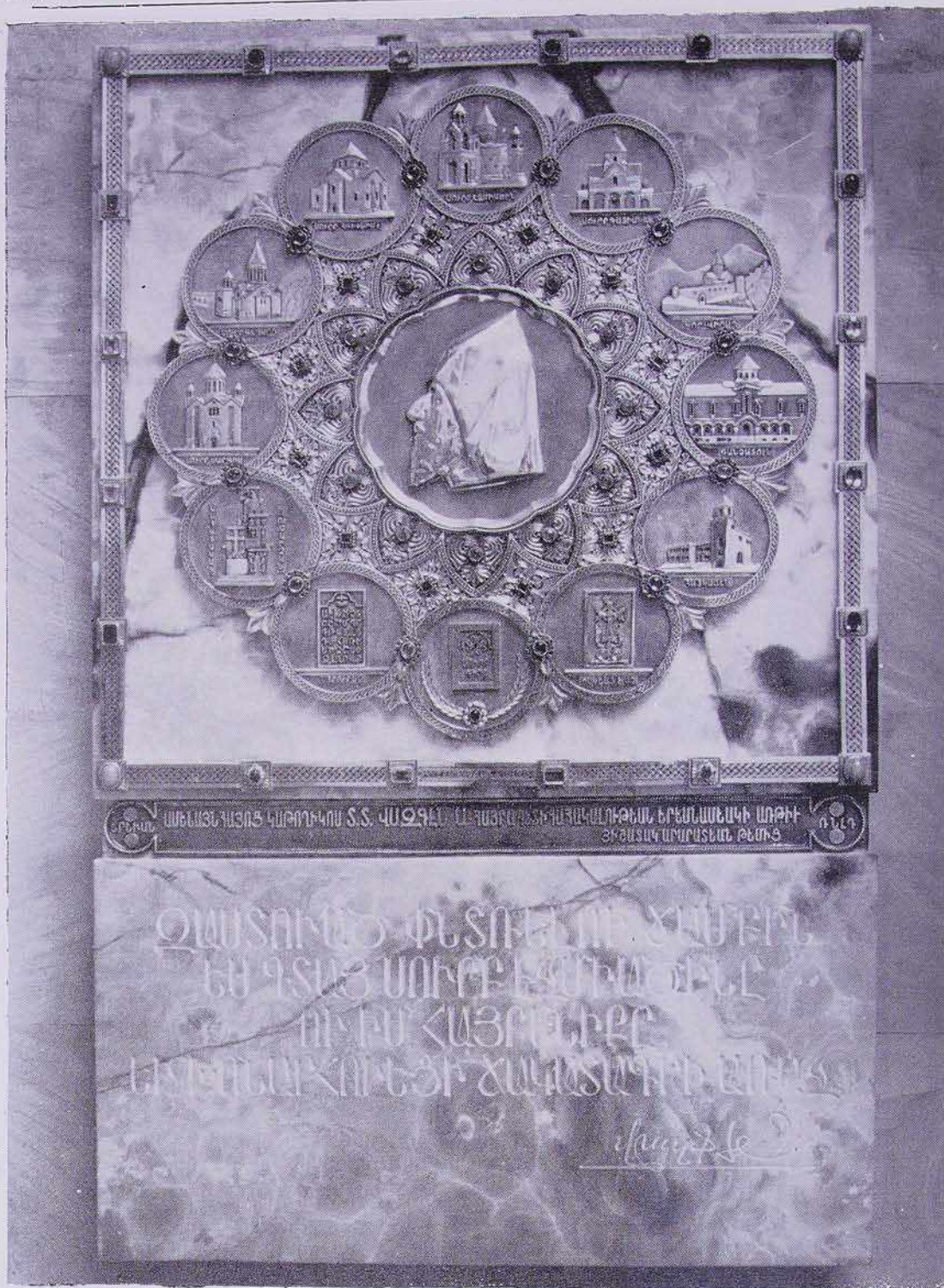
Այսուհանդերձ, բնական է, որ լինի Ձեզ լույսով սնող, Ձեր հոգում երազների ծնող, ինչու չէ, անորոշության երկյուղով պատող, նոր հույսով վառող պահերի խռովքը Ձեր հոգում, խռովք, որը Դուք սիրով հայրենական, հավատքով Էջմիածնական և իմաստությամբ հայրապետական դարձրիք ստեղծարար ներշնչումների անսպառ աղբյուր մեր Տիրոջ խոսքի այն վառ հավատքով, թե «միայն հաւատա՛ և կեցցես», մեր հայրերի այն լրյս պատգամով, թե «արիութիւն քաջութեան վատութիւն մի խառնեցուք»:

Ձեր Հայրապետության երեսուն տարիները ոչ թե անցան մաշվելով, ինչպես մոմը այրվող, այլ՝ ներարկվելով տաճարների ու հիմնավորց վանքերի աղոթող հոգիների մեջ՝ նոր ոգի, նոր թափ և նոր կյանք պարգևեցին թե՛ Ձեզ և թե՛ Ձեր վաստակյալ հոտին:

Դուք քայլել և քայլում եք մեր անցյալի ուղիներով, հայրապետաբար ընկալել ու ապրում եք խորհուրդը մեր պատմության և առաքելությունը մեր Եկեղեցու: Եվ փոշեծածկ արժեքները մեր սուրբ նախնյաց՝ խաղաղության, սիրո, բարու, գեղեցիկի ու արդարի, ավնիվ գործի և ճշմարտի, վարդաբեցիք նորափետուր և բաշխում եք հանուր մարդկան: Ձեր ուղին լուսավոր հագեցրեց հպարտության պապակը հայ հավատացյալի, ջերմացրեց հայրենակարոտ սրտերը մեր ժողովրդի տարագիր զավակների:

Եվ որքան հուսիչ է ու մխիթարական, որ հայ ժողովրդի զավակները Սուրբ Էջմիածնում փառք են տալիս Աստծուն, որ վերստին վառվում են լույսերը Վեհարանի, որ ծաղկում է Հայրապետական գավազանը ջինարար հզոր Աջում և խորապես գիտակցում ու աներկբայորեն հավատում, որ «Ի վերայ Աջոյն և Սրբոյ Էջմիածնի Ամենայն ազգս Հայոց կապեալ կայ», որ մեր նվիրապետական Աթոռների գոյությունը իմաստավորվում է միայն Սուրբ Էջմիածնով և Մայր Հայրենիքով:

Եվ այս ճշմարտությունները, եթե անգամ մարդիկ լռեն, ճշմարիտ են ասում, պիտի աղաղակեն կենդանաշունչ քարերը Սուրբ Էջմիածնի, Հռիփսիմի ու Գայանեի, Խորվիրապի ու Գեղարդի, Հայկաշենի ու Գանձատան և

«Արծաթյա դափնեպսակ»
Արարատյան թեմի նվերը Վեհափառ Հայրապետին
(130×80 սմ)

այս սուրբ տան՝ Սուրբ Սարգիսի, որոնց իբրև խորհրդանիշ արծաթաձուլ գեղարվեստական բարձր վարպետությամբ կերտված փառապատկեր Արարատյան թեմն սիրո և երախտագիտության խորին զգացումով մատուցել է Ձեզ, Ձեր երեսնամյա գահակալության առիթով՝ Ձեզ արժանին հատուցելու պայծառ գիտակցությամբ. «Ձերս ի քոյոց քեզ մատուցանեմք»:

Յուրաքանչյուր հայ այսօր, Վեհափառ Տեր, սիրով ու հպայտությամբ է կրում Ձեր անունը իր շուրթերին և ամեն անգամ արտաբերելիս երկյուղած աղոթք վերառաքում առ Աստված՝ «Ապրեք երկար, ապրեք հավերժ, Վեհափառ Տեր»:

«Վարձք Ձեր բազում են յերկինս և յերկրի»:

Այնուհետև առաջնորդ սրբազանը հրավիրեց Վեհափառ Հայրապետին՝ տալու իր հայրական հորդորներն ու հայրապետական օրհնությունները հոգեվոր դասին ու հավատացյալ ժողովրդին: Վեհափառ Հայրապետը իր խոսքին բնաբան էր ընտրել սաղմոսերգուի «Տեր եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւնս քո» տողը: Այդ բառերով Նորին Սրբությունը սկսել է իր հոգևոր գործունեությունը, և այդ բառերը եղել են առաջնորդող պատգամը Վեհափառի 30-ամյա հայրապետական գործունեության: Նա նշեց, որ իր նպատակը չէ խոսել իր կատարած 30-ամյա գործունեության մասին, այլ՝ իր գնահատանքն ու գոհունակությունը հայտնեց հայրենի կառավարությանը, որի բարյացակամ վերաբերմունքի և աջակցության շնորհիվ միայն կարողացավ իր նախորդների գործը շարունակել և իր մտահղացած հիմնական ծրագրերն իրագործել: Վեհափառ Հայրապետը նշեց, որ զգալի բարեփոխություններ են կատարվել կրոնական և հոգևոր կյանքում: Հոգևոր ձեմարանն այդ երեսուն տարիներին պատրաստել է նոր և երիտասարդ մի սերունդ, որոնք համալրել են հոգևորականաց շարքերը և ծառայում են տարբեր թեմերում և եկեղեցիներում: Դրա վառ ապացույցն է Արարատյան թեմում ծառայող երիտասարդ քահանաների զգալի մասը, ի գլուխ ունենալով առաջնորդական փոխանորդ գերաշնորհ Գարեգին եպիսկոպոս Ներսիսյանին:

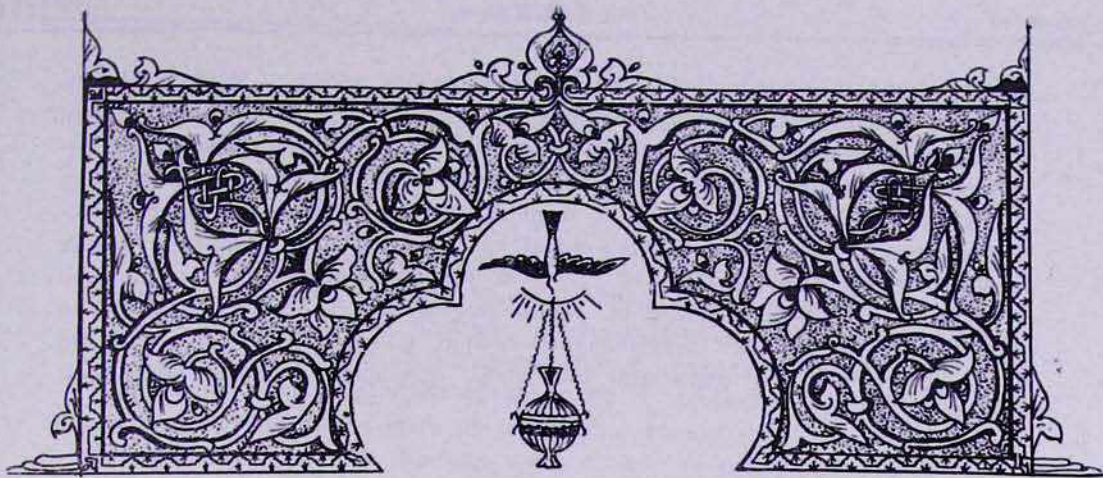
Վեհափառ Հայրապետը ցավ ի սիրտ նշեց, որ ամբողջ աշխարհի վրա կախված է ատոմական պատերազմի սպառնալիքը, և իր գնահատանքը հայտնեց հայրենի կառավարությանը՝ որպես սպառազինության մրցավազքի դադարեցման և աշխարհում կայուն խաղաղության հաստատման աշխույժ պաշտպան: Նա նշեց, որ մեր եկեղեցին նույնպես իր ամբողջ ուժով պայքարում է խաղաղության համար՝ իր համար անցյալի փորձ ունենալով մեր պատմության դրվագները:

Վերջում Վեհափառ Հայրապետը իր հայրապետական օրհնությունները հղեց ներկա հավատացյալ հոտին, նշելով, որ նրանք նույնպես իրենց մասն ունեն եկեղեցու հոգևոր և նյութական վերաշինման գործում: Վեհը գոհունակություն հայտնեց իր գահակալության 30-ամյակի առթիվ Արարատյան թեմի կողմից կատարված նվերի համար:

Այնուհետև կատարվեց Հայրապետական մաղթանք, որից հետո եկեղեցական վարչության և թեմական խորհրդի անդամները մոտեցան և համբուրեցին Վեհափառ Հայրապետի Աջը ու շնորհավորեցին նրան՝ ջանկանալով արևշատություն և բեղմնավոր գործունեություն:

Հոգևորականաց դասը թափոր կազմած «Ամեն Հայի սրտից բխած» Հայրապետական մաղթերգով ուղեկցեց Վեհափառ Հայրապետին, որ հրաժեշտ առնելով հոտից մեկնեց Մայր Աթոռ:

ԾԱՂԿԱԲԱՂ, ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐԻՑ

ԱՍՏՎԱԾ ԵՎ ՄԱՐԴԸ

ՔԱՐՈՉ

ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ԵՎ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
(17 ապրիլ 1960 թ.)

Եվ մարդը ինչ է, եթե ոչ ճամբորդ մը արի, երբեք հոգնաբեկ, որ հավետ կընթանա միշտ դեպի հառաջ, միշտ դեպի երկինք, ու կբախե համառ դռները հուլսին: Ու այդ ճամբուն վրա միայն, սփռված է առատ «լույսը փառաց» մարդկային կյանքին: Եվ այդ ճամբուն վրա միայն մարդիկ կքալեն ազատ, Արարչին հետ անտես, ու իրենց մարմինը հոգիի վերածած, կստեղծեն ինչ որ բարի է, ինչ որ ճշմարիտ, ինչ որ գեղեցիկ ու ինչ որ արդար:

Հավիտենական մարդն է, Դամասկոսի ճամբուն հարություն առած, Միածնի հարության անմահ շնորհներով:

ՔԱՐՈՉ

ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(6 հունվար 1966 թ.)

Խաղաղ ու պայծառ գիշեր էր: Հոգնած ու տառապած մարդիկ կնիրհեին, հուլսի տեսիլքներ պինդ ծրարած իրենց սրտերուն մեջ: Աշխարհ լեցուն էր

արցունքով ու վշտով: Ծանր էր և տխուր՝ ապրիլ գոռով ու դաժան կեսարներու լուծին տակ: Ո՛ւր էր արդարությունը: Ե՞րբ պիտի հնչեր փրկության ժամը: Մարդիկ ու ժողովուրդներ ե՞րբ պիտի ջնջեին ազատ: Ե՞րբ պիտի իջներ խաղաղությունը հոգիներուն և աշխարհին վրա: Այս սուրբ սպասումները կաճեին ամեն օր, ամեն ժամ, և մարմին ու հոգի կատանային հրեղեն տեսիլքներու ջերմությամբ: Ինչքան ծանր էր լուծը կյանքին և դաժան՝ կարգն ու օրենքները բռնակալներուն, այնքան ջերմ ու կախարդիչ կդառնային երազները Իսրայելի խոնարհ ու տկար զավակներուն: Եվ երազը ավելի էր իրական ու տիրական: Ամբոխները կհուսային, կսպասեին, կհավատային: Եվ Աստված էր անոնց գերագույն ապավենը, գերագույն հպորիչը, գերագույն ստուգությունը:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿԶԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(6 հունվար 1967 թ.)

Հիսուս աշխարհ եկավ ըսելու համար՝ ով մարդ, դուն քու մարմնովդ մեջ հոգի մը կկրես, այդ հոգին ազատ է և կրնա փշրել ամեն կապանք, արարչագործելու համար նոր աշխարհի մը, կյանքի նոր մակարդակ մը, ուր կտիրակալեն ուժը ոգիին և օրենքը բարիին, աշխարհը իրավ մարդուն: Այդ ոգիին ու անոր թագավորության հայտարար նշանները պիտի ըլլան՝ խաղաղությունը և հաճությունը ի մարդիկ:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՍՈՒՐԲ ԶԱՏԿԻ ԱՌԹԻՎ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(26 մարտ 1967 թ.)

Տեսիլքը Սուրբ Լուսավորչի, գլուտը Սուրբ Մեսրոպի և հրամանը Կարմիր Վարդանի կման, հետպիտե առավել փայլատակումով, ոգեշնչողը բոլոր հայ սրտերուն, վերածնած մեր հայրենի երկրին մեջ, ինչպես և հայ սփյուռքի տարածքին վրա, ուր մեր պանդուխտ զավակները իրենց հոգիի բոլոր թելերով անքակտելի կերպով կապված կման իրենց քրիստոնեական հավատքի գերագույն կեդրոն, աստվածակառույց Սուրբ Էջմիածնին և սուրբ-գրական երկրին՝ Հայաստան:

Զատիկ է այսօր, սիրելի հավատացյալներ:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿԶԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(6 հունվար 1971 թ.)

Պատմությունը ամբողջ՝ պատմությունն է ոգեկան, իմացական ուժերու բացահայտման և վարձացման: Մարդկային քաղաքակրթության ու բարոյական վարձացման պատմական մրկալի ընթացքը, դյուցազներգություն մըն է որուն մեն մի հնչյունը ծնունդ է առած անցյալ սերունդներու սրտերու տրոփյունեն, իղեալական բարիքներ, արժեքներ ստեղծելու անոնց հպոր մղումն:

ՔԱՐՈՋ
ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
 (6 հունվար 1973 թ.)

Հոգու իր աշխարհով, մարդը նման է հավետ ալեկոծ, անծայրածիր մի օվկիանի, տենչերով անհուն, երազանքներով անթիվ անհամար, բրնձունմենքով անդադրում, անվերջ գործելու մշտապես եռանդով, իր եսը հռչակելու անհագ ծարավով, մարդը, որ բնության ծոցում կանգնած միայնակ ճակատ առ ճակատ նյութեղեն աշխարհի առաջ, ասում է վճռապես, ասում է տիրապես՝ ես կամ ու գործում եմ իբրև մի այլ իրականություն։ Դա մարդկային աշխարհի իրականությունն է։ Դա նոր որակ է, նոր ճշմարտություն, հարափոփոխ լինելություն, որ մի բառով արտահայտելու համար անվանում ենք ոգե-բարոյական իրականություն։ Ամեն մարդ-էակ իր հոգեկանով՝ ինչ-որ չափով, ինչ-որ կերպով մասնակից է մարդկային այդ ոգե-բարոյական իրականության և կրում է իր մեջ ինչ-որ չափով, ինչ-որ կերպով մի մասնիկ այդ իրականության ուժից։ Այս իրողության բացատրության կերպերը կարող են տարբերվել, սակայն իրողությունն ինքը մնում է ճշմարիտ։

Մենք՝ քրիստոնյաներս հավատում ենք անհատ մարդու՝ հոգու ինքնություն և ինքնավար իրականության, որ հիմքն է կազմում մարդկային հավաքական կյանքի ոգե-բարոյական իրականության։ Եվ հավատում ենք նաև, որ այդ բոլորի գերագույն երաշխիքը հանդիսանում է Աստված, որ հավատացյալի իդեալական մտապատկերն է բացարձակ ճշմարիտի, բացարձակ բարու և բացարձակ գեղեցիկի։

ՔԱՐՈՋ
ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
 (18 ապրիլ 1976 թ.)

Այսօր Ս. Չատկի օրով, երբ ոգեկոչում ենք նվիրական հիշատակը Հիսուսի, որ Գողգոթայի բարձունքի վրա իր արյունը թափեց՝ սիրո, խաղաղության և արդարության պատգամները իր շրթներին, մեր քրիստոնեական խիղճը թելադրում է մեզ՝ մատնանշել չարիքին արմատները, որոնք դարեր է լվեր արգելակում են բնական պարգացման ընթացքը ընկերային ու միջազգային կյանքի, դեպի ստեղծումը և ամրապնդումը մի արդար ու խաղաղ գոյավիճակի։ Այդ օրը պիտի գա այն ատեն միայն, երբ մարդկային ընկերային ու միջազգային կյանքը վերակառուցվի ճշմարտապես մարդասիրական բարոյականության հիմքերի վրա։ Երբ մարդիկ իրենց համար հոգեկան պահանջ նկատեն սատարումը իրենց նմանների բարօրության։ Երբ ժողովուրդները իրենց սեփական ապահովությունը և ազգային շահերի պահպանումը տեսնել սովորեն՝ աշխարհի բոլոր ազգությունների եղբայրության, անվտանգության և փոխադարձ շահերի միասնության գիտակցության մեջ։

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(10 ապրիլ 1977 թ.)

Հոգու աշխարհի բարձունքներում, Հիսուսի հարությունը դարձավ ավելի իրական, քան ինքը նյութական իրականությունը: Անիմանալին դարձավ ստուգություն, դարձավ հավատք, դարձավ ստեղծարար ուժականություն, դարձավ մարդու կյանքը իմաստավորող փարոս, դարձավ առաջնորդող լույս: Դարձավ անկարելիի ու կարելիի սահմանների վրա բարձրացած նյութեղեն պարիսպը տապալող փոթորիկ: Դարձավ կերտիչ մարդկային պատմության:

Եվ չմոռանանք, որ մարդը իր մարդկային էությանմբ ամեն բանից վեր՝ ոգեկան մի իրականություն է, բնության նյութականության ծոցում: Իր բոլոր նյութական պայմանավորություններով հանդերձ, մարդը բարձրանում է իր հոգեկանով նոր մակարդակի վրա, ստեղծում է նոր որակ նյութի տիեզերքում: Այդ նոր որակով է, որ բնորոշվում է մարդու մարդկայնությունը:

Հիսուս իր գերբնական հարությամբ մանավանդ, հավիտենական երաշխիքն է հանդիսանում ոգեկանի, այսինքն՝ մարդկային իրականության:

Մարդիկ և սերունդներ բազում հավատացին և պիտի հավատան միշտ, որ Հիսուսի գերեզմանի քարը տապալող անտեսանելի ու անիմանալի ուժը, կտապալի և միշտ պիտի տապալի բոլոր արդար հույսերի և երապանքների վրա ծանրացած գերեզմանաքարերը, ինչքան էլ անհնար թվա այդ, գերեզմանող անիրավ ձեռքերին:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ 24-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՉԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅԱՆ ԱՌԹԻՎ
(30 սեպտեմբեր 1979 թ.)

Աստվածային ստեղծագործության գազաթնակետը, այո, մարդն է՝ իր ճանաչության կարողությամբ, մարդը՝ իր ողջ ոգեկանությամբ, իր մտքի թռիչքներով, իր հոգու հոլպերով ու տեսիլքներով, մարդը՝ իր կամքի հզոր դրսևորումներով, իր ջինարար, ստեղծարար իրագործումներով:

Ոմանք կարծում են, թե հակասություն կամ հակամարտություն կա գիտության և հավատքի միջև: Մենք չե՛նք հավատում դրան, որովհետև գիտությունը ինքը ուրիշ բան չէ՛, եթե ոչ մարդկային մտքի թռի՛չքը, կարողությունը՝ հայտնաբերելու բնության օրենքները, և կիրառելու դրանք մարդկային կյանքի բարօրության համար: Իսկ նյութական բնությունը իր բոլոր օրինաչափություններով, անբաժան մասն է կազմում աստվածային արարչագործության և հետևաբար մեր օրերի գիտության հայտնաբերումներով՝ առավել պայծառանում է փառքը Աստուծո:

Խ Ո Ս Ք

ՈՒՂՂՅԱԼ ՄԻԱՅՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳԱՅ ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆԱՅ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՈՒՆ
(մայիս 1980 թ.)

Հոգի: Ո՞ր մարդը արդյոք իր կյանքի ընթացքին, բախտորոշ պահերուն մա՛նավանդ, ներքին սարսուռով հարց չէ տված ինքն իրեն, թե ի՞նչ է հոգին,

կոր կզգա իր մարմնին մեջ, իր էության մեջ: Ուրկե՞ կու գա ան և ո՛ւր կերթա:

Մեր օրերու գիտությունը, որ զմայլանքի արժանի նվաճումներ կատարած է նյութական աշխարհը և տիեզերքը ճանչնալու ճանապարհին, կբավարարվի հոգեկան երևույթները, այսինքն հոգիի դրսևորումները ուսումնասիրելով միայն:

Նյութական աշխարհի և հոգեկան աշխարհի միջև սահմանները այնուամենայնիվ գիտության համար այ կմնան անհայտ, թե՛ն հոգեկանը կդրսևորվի մարմնական միջոցով:

Հոգին, հոգեկանը կմնա ուրույն աշխարհ մը, իր ուրույն օրենքներով, իր ուրույն օրինաչափություններով, նույնիսկ երբեմն հակադիր նյութական բնության օրինաչափությանց: Այսպես, օրինակ, նյութական բնության բնորոշ է նյութի պահպանման տիեզերական օրենքը, ըստ որում բնության մեջ ոչինչ չի պակսիր և ոչինչ չավելար: Մինչդեռ հոգեկան աշխարհի համար բնորոշ է՝ հարատև աճը ուժականության:

Խ Ո Ս Ք

ԲՈԼՈՐ ՄԱՅՐԵՐԸ ԿՈՒՅՍ ԵՆ

(1982 թ.)

Որ հայրը, ի տես նորածին իր երեխային չի բացականչեր՝ հրաշք, և պահ մը իր կնոջ մեջ չի տեսներ պատկերը սուրբ կույս Մարիամին:

Այո, բոլոր ծնունդները հրաշքներ են, բոլոր մայրերը կույսեր են:

Կինը, մայրությամբ վեր կբարձրանա մարմնականի պայմանին ու կը պակսվի ծննդյան հրաշքի լույսով: Կզգա իր էության մեջ սարսուռը արարչագործության ու ծունկի եկած իր ծնած երեխայի առջև, կտեսնե անոր մեջ պտուղը Աստուծո շնորհաբաշխ ուժին և տեսիլքը կունենա նմանվելու ՎՀ-սուս ծնող սուրբ կույսին:

Ահա հոգեկան հիմնական ճշմարտություն մը մայրության մասին, որ իբրև հիմք պետք է ծառայե, կխորհինք, մեր բոլոր դատումներուն՝ ընտանիքի և ընտանեկան կյանքի վերաբերյալ:

Գիտությունը, իր բոլոր հայտնաբերումներով ու հաստատումներով կմնա իր դերին մեջ՝ ծննդյան հրաշքին մարմնական մեքենականությունը և գոյաման պայմանները հետապնդողի և բացատրողի: Սակայն հրաշքը կմնա հրաշք, անհիմանալի խորհուրդ: Ավելին, գիտության լույսի ներքև հրաշքը կդառնա առավել հրաշալի:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՍՈՒՐԲ ԶԱՏԿԻ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(3 ապրիլ 1983 թ.)

Հիսուս իր մարմնով գնաց դեպի մահ, բայց իր հարությանը մահին հաղթեց, նոր կյանք ունեցավ և մահկանացու մարդկանց մեծ հույսը թողեց, թե նրանք ևս կենդանի պիտի լինեն, ժառանգելով հավիտենական կյանքը: Այսպես է, որ ամեն գերեզմանից այն կողմ, հեռու հորիզոնի վրա, հուսացյալ մարդիկ տեսնում են դատարկ մի գերեզման: Մեր մեռելների գերեզմանները փակում ենք և կնքում քրիստոնեական այս մեծ հույսով: Մենք կամենում ենք հավատալ, թե պատահական չէ, որ ծնվել ենք ու աշխարհ էկել, և ոչ

էլ ի Կուր ենք ապրում այս կյանքը, մի օր անէանալու համար սնսահման ոչնչի մեջ:

Այո, մարդը մի հյուլէ է այս անծայրածիր, անխմանալի տիեզերքի անհունում, բայց այդ մարդ-հյուլէն է, որ իմաստ, նպատակ ու շունչ է տալիս ողջ տիեզերքին:

Անմահության հույսը, մարդկայինը բնորոշող ամենախոր զգացումն է: Ամենավաղերական մարդը այն էակն է, որ իր սրտում ծրարել է անմահության հույսը:

ՔԱՐՈՋ

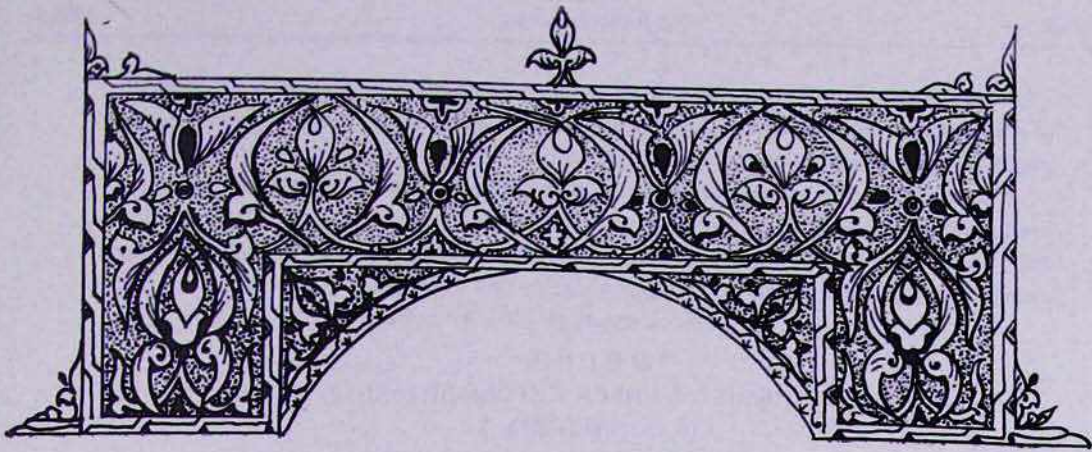
ՍՈՒՐԲ ԶԱՏԿԻ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(22 ապրիլ 1984 թ.)

Մենք, մարդիկս, միշտ ու տնայես փոփոխական ենք: Անվերջ հոսող ժամանակը ինչ-որ չափով մեզ կերպարանափոխում է: Երբեմն մոայլվում է մեր ապրելու ուրախությունը, երբեմն նվազում է մեր կյանքի ավյուրը, երբեմն հանգում է մեր հույսերի ճրագը, երբեմն ընկնում ենք հոգու ու մարմնի փորձությունների հորձանքի մեջ, ու այսպես՝ կյանքի ակեղծումների, տագնապների մեջ, որոնում ենք փրկության մի լաստ, մի նոր ստուգություն, մի պայծառ արահետ, նոր եռանդով, նոր լավատեսությամբ վերստին նվիրվելու մեր ապրած կյանքին, մեր ձեռաց գործերին, մեր իղեալներին: Կամենում ենք բոցավառել մեր հույսերի ճրագը, գտնել մեր ինքնությունը և իմաստը մեր գոյության: Կամենում ենք վերանորոգվել, այլակերպվել, դառնալ ավելի անառատ, ավելի կատարյալ, ավելի բարի ու արդար:

Տխուր պիտի լիներ կյանքը առանց գարնան, առանց հոգեկոսն նոր լուսաբացի, հետևաբար առանց Քրիստոսի Հարության ավետիսի:

Հիսուսի Հարությունը խորհրդանշն է չարիքի ու մեղքի կուպանքների քանդման, ստուգությունը բարվո ուժերի հաղթության, ճանապարհը հոգու փրկության: Այսպես է, որ փրկության մի լաստ որոնող մեր ծարավի հոգիները, ամեն տարի նոր հույսերով, նոր սպասումներով, նոր լավատեսությամբ մանկացած սրտերով, դիմավորում են Քրիստոսի Հարության ավետիսը, Հարության շնորհներով թոթափելու համար իրենց տկարությունները, գտնելու իրենց իսկությունը, իրենց կյանքի արդար ուղին: Հարության ավետիսը երկրների պատասխանն է մեր բարոյական խղճի պարթոնքի ու հրավերը՝ քանդելու մեր կյանքի չարիքի ու մեղքի շղթան և դառնալու նոր մարդ, բարի գործերով արդարացյալ մեր հոգիների փրկության հույսը ծրարած մեր սըրտերում:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ

ՔԱՐՈՋ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(6 հունվար 1957 թ.)

Հիսուս ծնավ խաղաղության աստվածային պատգամով, Հիսուս ապրեցավ՝ խաղաղություն և սեր քարոզելով, Հիսուս երկինք համբարձավ, մարդոց ու աշխարհին թողլով մեծ կտակը Իր խաղաղության:

Աստվածորդվույն ծնունդը նոր, կենդանի շունչ փչեց մարդու հոգեղեն շինվածքին, լուսավորեց պայն ճշմարտության լույսով, պորացուց արդարության պրահով, գեղեցկացուց բարության հոգիով, ջերմացուց սիրո կրակով, ազնվացուց խաղաղության տենչով:

Հիսուսի ծնունդը վերածնունդն է մարդուն:

Հիսուսի ծնունդով կնքվեցավ կենաց և խաղաղության ուխտը Աստուծո և մարդու միջև:

ՔԱՐՈՋ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(21 ապրիլ 1957 թ.)

Այո, փոքր ենք համրանքով և աշխարհի վրա ցիրուցան, այս, ոսկի և բեհեկ քիչ ունինք, չունինք շքեղ ապարանքներ ու հարուստ գանձարաններ, այսօր մեր Եկեղեցին արտաքնապես անշուք ըլլալ կթվի և երբեմն ներքին դժվարություններու առաջ է կանգնած, սակայն այս բոլորեն վեր, ամեն բանե ավելին ունինք մենք:

Մենք մեր հոգիներուն մեջ կկրենք աննվազելի պորտությունը և անկորնչելի ջնորհները Փրկչի Իջման խորհրդին և հավիտենական լույսը փառաց՝ Լուսավորչի կանթեղին, մեր սրտերուն մեջ միշտ վառ:

Մենք երբեք պիտի չմեռնինք, մենք երբեք պիտի չտկարանանք, մենք երբեք պիտի չկորսվինք, քանզի իրավ հարյավ Քրիստոս և իրավ իջավ Միածին Որդին ի դաշտն Արարատյան, և փառքին լույսով լեցուց աշխարհն Հալաւտան և պատմությունը հայոց:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ԵՎ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ

(6 ապրիլ 1958 թ.)

Անհունին մեջ տիեզերքին, երբ մեզը ճեղքելով, լույսի առաջին ճառագայթները շողացին ազատ, այդ պահուն ահա ուրիշ աշխարհի մը մեջ,—մարդոց աշխարհին մեջ,— մահվան և կյանքի սահմաններուն վրա, նոր լույս մը ծագեցավ: Քակվեցավ կնիքը նյութին, հյուլեին, նյութը դարձավ լույս, մեռյալը՝ կենդանի, մարմինը՝ հոգի, մեռելներեն հարյավ Քրիստոս:

Չատիկ է այսօր, սիրելի զավակներ Սեր: Հույսի տոն է այսօր, լույսի տոն է այսօր, կյանքի տոն է այսօր: Եվ գարուն է այսօր:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ԵՎ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ

(14 ապրիլ 1963 թ.)

Այսօր մեր Փրկչի, Հիսուսի Քրիստոսի հարության սուրբ կիրակին է: Սուրբ կիրակին՝ մեծ հաղթության:

Այսօր մահը իր վախճանին կհասնի հարության հաղթանակով և կյանքի լույսը, գերեզմանի քարերը ճեղքելով, թռիչք կառնեն դեպի երկինք ու կճառագայթեն հորիզոնն հորիզոն, լուսավորելով աշխարհը ամբողջ և հոգիները մարդոց:

Կյանքի մշտանորոգ ուժերը, տիեզերքի անհուն ակունքներեն և մարդու ոգեկան աշխարհներեն ազատ ու առատ կհոսին այսօր, կաճին, կուռճանան, ծաղիկ կկապեն, երգեր կհյուսեն հազար ձևերով, հազար գույներով:

Այսօր արդարության արեգակը կբարձրանա մարդկային խճի հորիզոնին առջև, ազատության դրոշը կծածանի մեր սրտերեն ներս և խաղաղության ձայնը կհնչեն աշխարհի բոլոր ճամբաներուն վրա:

Կ Ո Ն Դ Ա Կ

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

(1965 թ.)

Պատմականորեն պարզացած ամեն քրիստոնեական Եկեղեցի իր սուրբերով, իր դավանությամբ, իր ավանդություններով, իր գրականությամբ և իր արվեստով, ուրույն և անկրկնելի ապրող հուշարձան մըն է, կենդանի խոսք մըն է, վավերական վկայություն մըն է՝ «Վասն մեծի փառացն Աստուծոյ»:

Պետք է սրբությամբ պահել, պահպանել զանոնք ամբողջ, սխառն ու անայլայլ, առանց հովտ մը իսկ ավելցնելու կամ պակսեցնելու: Պետք չէ աղքատացնել, պետք չէ տկարացնել, պետք չէ գունազերծել Քրիստոսի Եկեղեցին:

Ինչքան իրավ ավետարանական հոգի կա, ինչքան մարդկային ճշմարտություն և ինչքան ողջմտություն՝ մեր երանաշնորհի Խրիմյան Հայրիկի բուրբ ծանոթ այն պարզ ու վճիտ պատկերին մեջ, որով քրիստոնեական Եկեղեցիները կնամանցներ մեծ ծաղկեփունջի մը, ուր ամեն մեկ ծաղիկ իր ուրույն գույնը ունի, իր ուրույն երանգը և իր ուրույն բույրը, բոլորը մեկտեղված Քրիստոսի սիրո կապով:

Այսօր, եթե կա բան մը, որ մենք՝ քրիստոնյաներս և աշխարհի Եկեղեցիները պետք է իրոք փնտրենք՝ այդ Քրիստոսի սերն է:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(6 հունվար 1970 թ.)

Մենք հակված ենք հավատալու թե այդ հեղաշրջումը կատարվեցավ և կշարունակվի կատարվիլ, վասն զի Հիսուս եկավ մարդուն ըսելու՝ դու ես տիեզերքին ու կյանքին կեդրոնը, դու ես տիեզերքին ու կյանքին իմաստը, դու ես տիեզերքին ու կյանքին նպատակը:

Հիսուսի շունչով, փլան հին աստվածները և կուռքերը բոլոր, որոնք անհիշատակ ժամանակներե ի վեր՝ մարդը կպահեին բնապաշտական հավատալիքներու սարսափին ներքև, դիվային երևակայությամբ հնարված մոլորությանց խավարին մեջ, ստրկատիրական դաժան օրենքներով շղթայված:

Հիսուս եկավ ազատ արձակելու մարդը՝ բոլոր նախապաշարումներեն, բոլոր մոլորություններեն, բոլոր կապանքներեն, բոլոր շահագործումներեն:

Հիսուսով ազատ մարդը դարձավ Աստուծո որդի և ժառանգորդ երկնից արքայության, դարձավ Արարչին գործակից, աստվածային ստեղծագործությունը շարունակող ուժ երկրի վրա, իր նմաններու աշխարհին մեջ:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(11 ապրիլ 1971 թ.)

Եվ Հիսուս, մեղքի այս աշխարհին մեջ, ցմրուր ըմպելե հետո բաժակը բոլոր դառնություններու, խաչը հանվեցավ անիրավներու ձեռքով և մեռավ:

Երկինքը խավարեցավ: Հույսի աստղերը մարեցան: Արդարները լացին:

Ուշ ատեն, աշակերտները առին Մարմինը Հիսուսի և թաղեցին փորված ժայռի մը մեջ, ծածկելով այն ծանր քարով:

Հիսուսի գերեզմանը դատարկ էր:

Ոչ մեկ մահկանացու տեսավ անոր հարությունը: Միակ նյութական վկան դատարկ գերեզմանը եղավ: Բայց վկայեցին հոգիները, հոգիները Վարդապետի աշակերտներուն, հոգիները խոնարհ բավություններուն: Վկայեցին դարերը և սերունդները բոլոր: Եվ այսօր ալ կվկայեն հավատավոր ազգեր, ժողովուրդներ, հորիզոնն հորիզոն:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿԶԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(6 հունվար 1974 թ.)

Չենք ժխտում նյութական աշխարհի ներգործումը մարդու հոգեկանի վրա: Չենք ժխտում ընկերային-տնտեսական տվյալների պայմանավորող ազդեցությունը նրա գիտակցության վրա: Սակայն ինչպես էլ ըմբռնենք մարդու հոգեկանը, և ինչ կերպ էլ բացատրենք մարդկային գիտակցության ծագումն ու զարգացումը, առարկայական ճշմարտություն է որ հոգեկան-գիտակցական՝ ինքնուրույն, ինքնավար մի իրողություն է, նոր որակ է, նոր իրականություն է, կարևոր չափով իրեն հատուկ և միայն իրեն հատուկ, ուրույն օրենքներով ղեկավարվող:

Մարդկության պատմական փորձից և մեր ապրած արդի ընկերային ու միջազգային կյանքի փորձից հաստատում ենք, թե մարդը, հոգե-բարոյական տեսակետից, հեռու է զարգացման այն մակարդակից, որին հասել են մեր օրերին նրա իմացական ուժերը:

Տիեզերքը ճանաչելու և նվաճելու ճանապարհին գտնվող մարդը, հեռու է, ավաղ, իր հոգին, իր սիրտը ուղիղ ճանաչելուց, հեռու է մանավանդ ավելի լույս ափռելուց իր ներաշխարհի մեջ, ավելի հավասարակշռություն ու ներդաշնակություն ստեղծելուց իր զգացական ու կամային արտահայտությունների մեջ: Մարդը տակավին մեծ չափով խաբխափում է իր զգացումների, իր տենչերի ու ներքին մղումների մշուշի մեջ: Հեռու է մանավանդ իր անհատական, ընկերային ու քաղաքական կյանքը բարոյական մի օրինաչափության ենթարկելուց, հակառակ վերջին մի քանի հավարամյակների հերոսական ճիգերին, մարդկության մեջ բարոյական օրենքը կենսագործելու:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ ԲԱՂԴԱԴԻ ՀԱՅՈՑ Ս. ԳՐԻԳՈՐ
ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ
(3 փետրվար 1978 թ.)

Քրիստոնեական կրոնքը միայն Աստուծո և մարդու միջև հարաբերությունն մը չէ, ուխտ մը չէ, այլ նաև կյանքի փիլիսոփայություն մըն է, ապրելու կերպ մըն է, նոր հարաբերություն ստեղծելն է մարդկանց միջև ելկրի վրա: Պողոս առաքյալ և մյուս առաքյալները միշտ կհիշեցնեն մեզի, որ մեր կյանքը վարենք քրիստոնեավայել կերպով, այսինքն Քրիստոսի Ավետարանի պատգամները պահպանենք մեր անհատական, մեր ընտանեկան, մեր հասարակական կյանքի մեջ: Քրիստոնեական առաքինություններեն՝ բարոյությունը, մարդասիրությունը, կարեկցությունը, եղբայրսիրությունը, գթասրտությունը, արդարամտությունը, ճշմարտասիրությունը, ազատասիրությունը: Այս բոլորը պարզապես վերացական գաղափարներ չեն, այլ մեր ժողովուրդը զանոնք ապրած ու կիրառած է իր պատմության ընթացքին: Մեր ամբողջ պատմությունը, մեր մշակույթը իր բոլոր դրսևորումներով ուրիշ բան չէ եթե ոչ արգասիքը քրիստոնեական այս առաքինություններուն:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿԶԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ԵՎ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(26 մարտ 1978 թ.)

Ուրեմն, սիրելի հավատացյալներ, Քրիստոսի հարության հիշատակը, լոկ պատմական մի դեպքի տարեդարձը կամ տոնակատարությունը չէ, այլ միշտ նորոգվող հոգեկան մի հրաշալի ապրում, որ համակում է մարդկանց ողջ էությունը, ամեն տարի միշտ նույն ուժգնությամբ, միշտ նույն թարմությամբ, միշտ նույն ջերմությամբ: Ամեն տարի, կարծեք նոր է որ հարություն է առնում Հիսուս Իր գերեզմանից: Կարծեք մեզանից ամեն մեկի հոգու գերեզմանից է հառնում նա: Հիսուսի հարությունը այսպիսով դառնում է ամեն մեկիս հոգու վարթոնքը, ամեն մեկիս հոգու հաղթությունը մեր մարմնի կաշկանդումների դեմ, մեր մեղքերի դեմ, մահվան ուրվականի դեմ: Հիսուսի հարությունը ճանապարհն է մեր հոգիների փրկության: Հիսուսի հարությունը ստուգությունն է՝ հավիտենական կյանքի մեր անմար հույսի:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿԶԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ԵՎ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(6 հունվար 1979 թ.)

Շատ դարեր առաջ, անմոռաց մի օր, աշխարհի վրա մի լուռ գիշեր էր, խորհուրդներով լի, երբ ինչպես երբեք՝ երկինք ու երկիր ողջագուրվեցին, երբ ինչպես երբեք՝ երազ ու սպասում գրկախառնվեցին, երբ ինչպես երբեք՝ լույս բարձունքներից հնչեցին ձայներ քաղցրանուշ հրեշտակների թևերով երկնքից իջնող, որ բերում էին մեծ ավետիսը՝ մարդկային խոնարհ հուսացյալ բազմություններին՝ թե ահա ծնվում է սպասված Մեսիան, Փրկիչը օծյալ, ծնվում է Իշխանը խաղաղության, Արեգակն արդարության...:

Այսպես ահա ծնվեց Որդին Աստուծո Քրիստոս, այսպես ահա երկիր իջավ պատգամը երկնքի, ավետիսը փրկարար ու ապատարար՝ «յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

Ու այնուհետև հրաշք ավետիսը այդ, դարեր ու դարեր, իբրև տուրք հրավեր՝ սիրո, հաշտության ու եղբայրության՝ բաշխվեց աշխարհին, մարդկանց, ազգերին, միշտ նույն քաղցրությամբ, միշտ նույն դյութանքով, արդարության ծարավի սերունդներին բոլոր, որոնք իրենց հայացքը դեպի երկինք հառած, տքնեցին, մաքառեցին ու երազեցին միշտ՝ երկնքից իջնող պատգամները կենսագործված տեսնել:

Ողջ պատմությունը և բոլոր վեհ ու ազնիվ իրագործումները մարդկային, շաղախված են խաղաղ ու արդար մի աշխարհի լուսաշող տեսիլքով:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿԶԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(6 հունվար 1981 թ.)

Խաղաղության և արդարության ավետաբերներ են եղել նաև շատ իմաստուններ ու փիլիսոփաներ, Սոկրատեսից մինչև Էմմանուել Քանդ և մինչև մեր օրերը:

Օրինակ, հաճելի է Մեզ հիշել անցյալ դարի մեծանուն փիլիսոփաներից Հերպերտ Սպենսերի հետևյալ մարգարեությունը.

«Ընկերային այլասիրական բարոյականությունը իր կատարելության պիտի հասնի աշխարհի վրա այն ժամանակ, երբ մարդիկ իրենց ամենօրյա պահանջը նկատեն՝ մտահոգությունը իրենց նմանների երջանկության»:

Մեծ բանաստեղծներ, արվեստի ու գիտության մարդիկ, տեսիլք ունեցող հեղափոխական գործիչներ, նույնպես գովերգել են ու երգել՝ խաղաղ ու արդար հարաբերությունների ստեղծում մարդկանց և ժողովուրդների միջև:

Ինչքան բարոյական վեհություն կա օրինակ՝ անցյալ դարի ֆրանսիացի բանաստեղծ Լամարտինի հետևյալ խոսքերի մեջ.

«Տկարների ապատությունը, ուժեղների փառքն է հանդիսանում»:

Եվ ինչքան հոգեշարժ է մեր նահատակ բանաստեղծ Դանիել Վարուժանի մարդասիրական տեսիլքը.

«Արևելյան կողմն աշխարհի խաղաղություն թող ըլլա....

Ոչ արյուններ. քրտինք հոսին լայն երակին մեջ ակոսին.

Ու երբ հնչե կոչնակն ամեն գյուղակի, օրհներգություն թող ըլլա»:

Խ Ո Ս Ք

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ՆՈՐԻՆ ԳԵՐԱԶԱՅՈՒԹՅՈՒՆ
ԿԱՐԴԻՆԱԼ ՖՐԱՆՑ ՔՅՈՆԻԳԻՆ՝ ԻՐ ՊԱՏՎԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԾ
ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ
(22 ապրիլ 1981 թ., Վիեննա)

«Եւ ասաց Աստուած՝ եղիցի լոյս և եղև լոյս»:

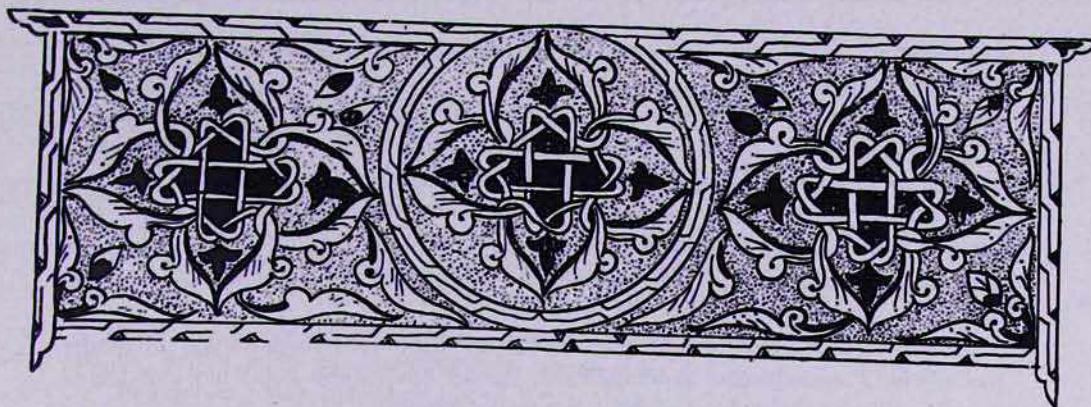
Աստվածային արարչագործությունը սկսվեց խաղաղության արարքով: Լույսի ստեղծումը Աստուծո առաջին խաղաղարար գործը եղավ, որով քառուվերածվեց Կոսմոսի, այսինքն ներդաշնակության: Անձն ու խավար անսահման տարածության խառնարանը, լույսով՝ վերածվեց մի տիեզերական ներդաշնակ ու օրինաչափ դրության:

Սուրբ Գիրքը «Եղիցի լոյս»-ից սկսյալ մինչև իր վերջին շունչը, աստվածային խաղաղարար մի տնօրինություն է: Աստված Իր Որդին աշխարհ առաքեց խաղաղության պատգամով, նոր լույսով փարատելու համար քառուվերած կային հոգեկան աշխարհի, այնտեղ ևս ստեղծելու խաղաղ, ներդաշնակ ու օրինաչափ մի դրություն:

Հիսուս՝ լինելով արեգակ արդարության, եղավ իշխան խաղաղության:

Հիսուս եղավ մի նոր «Եղիցի լոյս» մարդկային հոգեկան տիեզերքի մեջ, նույն աստվածային արարչագործ տնօրինությամբ:

Իբրև քրիստոնյա մի Եկեղեցու առաջին սպասավոր, խոսելով խաղաղության մասին, Մենք բնականաբար հավատում ենք թե այն իրագործելի է մանավանդ Հիսուսի Ավետարանի և բարոյական սկզբունքների ներգործությամբ: Հավատում ենք թե այդ է միակ ուղիղ ճանապարհը բարեշրջելու՝ մարդկային հոգեկան աշխարհը, պոկելով այնտեղից թունավոր արմատները եսականորոն մղումների: Հավատում ենք, այո, թե հնարավոր կլինի տակավ իրականացնել ցանկալի բարեշրջումը մարդկանց գիտակցության, համաշխարհային չափերով դաստիարակչական աշխատանք ծավալելով բոլոր ազգերի ծոցում, հիմնական նպատակ ունենալով ամեն մարդու ներշնչել նրա իրավունքը խաղաղ ապրելու և պարտականությունը պաշտպանելու իր նմանների խաղաղ ապրելու իրավունքը:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ 5-ՐԴ
ՏԱՐԵԴԱՐԶԻ ԱՌԹԻՎ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(1960 թ.)

Վասնզի, առանց հայրենի կենդանի իրականության, սփյուռքը ունայնություն է, առանց Ս. Էջմիածնի՝ Անթիլիաս հուսահատություն է:

Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը միշտ դավանած է և պիտի դավանի մեկ Հայ Եկեղեցի, մեկ Հայ Ազգ, մեկ Հայ Հայրենիք, մեկ ճակատագիր և մեկ ապագա:

Կ Ո Ն Դ Ա Կ

ԱՌԱՔԵԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԴԱՎՐԻԺԵՅՈՒ ՄԱՀՎԱՆ
ԵՐԵՔՀԱՐՅՈՒՐԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ
(21 հունվար 1970 թ.)

Հայաստանը ամբողջ, աշխարհի մըն էր ավերակներու և փլած հոգիներու, հուսահատության ծանր կապարի տակ կքած: Հայը կորսնցուցած էր զգացումը՝ իր ազգության, իր քաղաքակրթության: Մոռցված էին գիր ու գրականություն: Հանգած էր ոգին հայոց պատմության: Իսկ վերջին հարվածը եկեր էր իջեցնելու, մեր անտեր ու թշվառ ժողովուրդի գլխուն, Շահաբասյան բռնագաղթը, երբ տասնյակ հազարավոր հայ ընտանիքներ քշվեցան դեպի հեռավոր ափերը Պարսից երկրին: Կթվեր թե տասնյոթերորդ դարը տապանաքարը պիտի դնե հայոց պատմության:

Ահա այդպիսի դաժան դարու մը սեմին, այդպիսի ողբերգական մեկ պահուն, մեր պատմությունը կարճանագրե ոգեկան ուժերու անհավատալի ու

վարմանայի վարթոնքի մը փայլատակումը: Հայոց աշխարհի քառսին մեջ, շարժիլ կսկսի լույսի մը ճառագայթը:

Վանքերու խուլ անկյուններեն, դարերու մոխիրը թոթափած, տեսիլք ունեցող հայ վանականներ, կբարձրացնեն իրենց ճակատները դեպի երկինք, կսթափին ցեղին մահվան քունեն, կզգան հոգեվարքը Եկեղեցիին ու ազգին, ու կտեսնեն ճանապարհը փրկության: Այդ օրերուն տակավին կարելի չէր մտածել իսկ ազգային ազատագրական շարժումի մը մասին, բայց փրկարար լույսը կսկսի ճամբա բանալ՝ կրոնական վարթոնքի և ազգային դպրության ուղիով:

Այդ հոգևոր ու ազգային վարթոնքի առաջին դրոշակակիրները կհանդիսանան հույլ մը ուխտյալ վանականներ, որոնք հիմը դրին Սյունյաց մեծ Անապատին, Տաթևի վանքին մոտ, ԺԷ դարու սկիզբներուն:

Կ Ո Ն Դ Ա Կ

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԻ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ

ՀԻՄՆԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

(24 ապրիլ 1970 թ.)

Ցնծա հայ ժողովուրդ, քանզի սուրբ գրական Արարատի ստորոտին, ահա հիսուն տարիներե ի վեր կա ու կպարգանա քու նախահայրերուդ Մայր երկիրը Հայաստան, խաղաղ ու ապահով:

Այս պատմական տարեդարձի սեմին, պահ մը նայե դեպի անցյալը հեռավոր, անշփոթ տեսնելու և ուղիղ գնահատելու համար լուսավոյ ներկան:

Փառքի դարերե ու անկրկնելի լույս իրագործումներե հետո, դուն տեսար անկումը թագուհի մայր քաղաք Անիին, և ապա քայքայումը հայկական վերջին պետության ի Կիլիկիա: Հաջորդեցին վեց ահարկու դարեր, որոնք տարին քեզ դեպի եզրը մահվան անդունդին: Դարեր ստրկության, հալածանքներու, դարեր ավերումներու, կոտորածներու, դարեր՝ գաղթի ու անվերջ ցրվումի դեպի հեռավոր ափեր կորստյան:

Հայաստան, շատերուն համար դարձած էր լոկ աշխարհագրական հասկացություն, իսկ դուն, հայ ժողովուրդ, անուն չունեցող ամբոխ: Քու իսկ պապենական հողի վրա, դուն ճորտ էիր, իրավապուրկ ցեղ, հանդուրժված փոքրամասնություն:

Բայց եկավ ԺԹ դարը և քեզի բերավ՝ հրաշքի համապոր վարթոնքի ավետիսը: Արթնցավ հոգիդ, հավաքեցիր ուժերդ կամքի, փշրեցիր կուպանքներդ դարավոր և խավարեն դեպի լույս թռար իբրև Մհեր Սասունցի, շողացնելով թուր կայծակին:

Հնչած էր ժամը հայ ազատագրական շարժումին: Հերոսական մաքառումներ, պատմություն կերտող քաջեր, անհավասար կռիվ, նահատակություն, ծանր հուսախաբություններ, և՛ հետո՝ մեծագույն աղետը հայոց պատմության, 1915-ի Եղեռնը Ապրիլյան, առաջին ցեղասպանությունը քաղաքակիրթ կոչված մեր դարուն:

Կթվեր թե փակված է գիրքը հայոց պատմության և վերջն է Հայաստան երկրին:

Բայց ոչ, Աստված չէր լքած զքեզ: Նոր հույս, նոր հավատք և նոր ուժ տվավ քեզի, և քաջ որդիներդ, իրենց սուրբ արյունով՝ կերտեցին, բարձրացուցին հաղթության նոր կոթողը Սարդարապատի, Արարատին ընծա, ու թեն պահ մը, Ալեքսանդրապոլի սև թուղթը սպառնաց խեղդամահ ընել քեզ և ոտքի կոխան հայրենիքդ սուրբ, ահա 1920-ի վերջին ամսու սեմին, ռուսաց եղբայր

ապգության հուժկու բազուկը օգնության հասավ քեզի և խապառ չքացավ վտանգը մահացու: Պայծառացավ երկինքը, աշխարհին հայոց: Ծագեցավ արեգակը արդարության և խաղաղության, և շինարար հառաչընթացքի: Սկսար աճիլ ու ծաղկիլ, հացով ու լույսով առատ:

Սարդարապատի հերոսները և անոնք, որ պատռեցին Ալեքսանդրապոլի թուղթը անիրավ, վերջնապես հաստատեցին ամուր հիմքերը հայկական նոր պետության: Առանց մայիսյան Սարդարապատի, Ալեքսանդրապոլի մահացու ծրագիրը ի կատար պիտի ածվեր 1918-ին, առանց 1920-ի նոյեմբերյան վահանին, պիտի փլեր Սարդարապատի կամարը հաղթության:

Սարդարապատի հերոսամարտով և նոյեմբերյան լուսաբացով, վերջ գտավ թշվառ ու անտեր վիճակը Մայր Հայաստանին:

Խ Ո Ս Ք

ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԵՎ ՕՐՀՆՈՒԹՅԱՆ, ՄԻԱՅՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳԱՅ
ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԹԵՄԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ
(4 մայիս 1973 թ., Ուտր)

Անցյալ դարուն, Հայաստանի արևելյան և արևմտյան շրջաններուն մեջ վարգաճող հայ ազատագրական, հեղափոխական շարժումը՝ բնական, արդար և անհրաժեշտ երևույթ էր: Թե այդ տարիներուն կատարվեցան ճակատագրական սխալներ, իբրև հետևանք քաղաքական միամիտ դատումներու և շատ պզտակական գործելակերպերու, չեն կրնար փոխել այսօր մեր ընդհանուր գնահատականը հայ ազատագրական շարժման նկատմամբ, և չեն կրնար սուվեր նետել՝ ազատության արյունոտ ճանապարհին զոհված մեր ժողովուրդի հերոս զավակներու հիշատակին վրա, հիշատակ, որ միշտ սուրբ պետք է պահվի, հիշատակ, որուն համար բոլոր ժամանակներու հայերը կրնան հպարտ ըլլալ:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(14 ապրիլ 1974 թ.)

Ամեն անգամ, երբ հայ քրիստոնյան, Ավագ շաբաթվա օրերին, Հիսուսի խաչի ճանապարհի ողբերգությունն է ապրում և հոգեպես ուղեկցում Աստվածորդուն մինչև Գողգոթա և մինչև գերեզման, նա չի կարող մոռանալ, չի կարող չվերապրել մեր մարտիրոս ժողովրդի խաչի ճանապարհը, նա չի կարող մոռանալ անհայտ գերեզմանները երկու միլիոն իր նահատակների:

Սակայն, ո՞վ աստվածային արդարություն, հայ ժողովրդի լույս հավատքը մի անգամ ևս ճշմարտվեց, թե քրիստոնեական մահը ճանապարհ է դեպի փրկություն, դեպի հարություն, դեպի հավերժություն: Հիսուսի սուրբ հարության տեսիլքը իր սրտում, հայ հավատավոր ժողովուրդը մի անգամ ևս ճեղքեց մահվան խավարը և հասավ վերջապես մի լույս աշխարհի ափին և տեսավ արևածագը իր նոր կյանքի, վերականգնումովը կործանված իր պետականության, վերածաղկումովը իր ազգային մշակույթի, ամբողջական վերակառուցումովը իր մայր հայրենիքի, եղբայրական ապգությունների այն մեծ ընտանիքում, որ ավելի քան կես դար է, ահա, եղավ ու մնում է միակ գրավականը մեր ժողովրդի անվտանգության, խաղաղության և ապագա վարգացման:

Եթե քրիստոնեական հավատքը խարսխված է հարության գաղափարի վրա, արդար է, որ սուրբ Ձատկի այս առավոտյան, երբ փառաբանում ենք հրաշափառ Հարությունը Փրկչին մեր Հիսուսի Քրիստոսի, չմոռանանք հիշել նաև մեր Եկեղեցու ու ժողովրդի խաչի ճամփան և մանավանդ գրեթե հրաշքի համապոր մեր օրերի նրանց վերածնունդը: Մարմին ու հոգի առած, ապրող ու շնչող, աճող ու ծաղկող պայծառ իրականությունն է այդ մեր արդյի ամենայն հայոց Մայր Հայաստանի:

Խ Ո Ս Ք

ՈՒՂՂՅԱԼ ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՄԱՅՆ ՌՈՒՍԻՈ

ՊԻՄԵՆ ՊԱՏՐԻԱՐԹԻՆ

(Չագորսկ, 18 հուլիս 1974 թ.)

Մեր ողբերգական պատմության փորձը, ժայռակերտ այն հիմքն է, որի վրա բարձրանում է ռուսաց և հայոց ժողովուրդների բարեկամության հաղթական կամարը, ամուր ու հավետ անխորտակելի: Սա Մեր կողմից արտահայտված ոչ թե ինչ-որ քաղաքական մի դատողություն կամ համոզմունք է, այլ հայկական համագային զգացում, որը բխում է մեր ժողովրդի՝ ապրելու, գոյատևելու, և ապատ վարգանալու գիտակցությունից:

Մենք, իբրև Հայ Եկեղեցու առաջին սպասավորը, խորապես մխիթարված ենք, տեսնելով թե ինչպես մեր հայրենի պետությունը, այս սքանչելի բարեկամության հիմքերի վրա ոչ միայն ապրեց ու գոյատևեց, այլ վերջին հիսուն և ավելի տարիների ընթացքում հիմնովին վերակառուցեց իր քայքայված երկիրը, ստեղծեց տնտեսական-արդյունաբերական հզոր խարսխ և ապատորեն վարգացրեց իր ազգային մշակույթն ու գիտությունը:

Սուրբ գրական Արարատի նայվածքի ներքո, Հայաստանը երբեք այսքան խաղաղ, այսքան ծաղկուն ու այսքան լուսառատ չի եղել:

Խ Ո Ս Ք

ՍՓՅՈՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԵԻ

10-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

(Երևան, 27 դեկտեմբեր 1974 թ.)

Այսօր, կանգնած Սփյուռքահայության կոմիտեի գործունեության երկրորդ տասնամյակի սեմին, անհրաժեշտ ենք գտնում ընդգծել այն գաղափարը, թե հայ սփյուռքը այլևս մնայուն երևույթ պետք է նկատել, ինչքան էլ մեր զգացմունքները այլ բաղձանք ունենան: Նույնիսկ, եթե նախատեսենք ապագա զանգվածային ներգաղթներ, այնուամենայնիվ, մեր սփյուռքը չի վերանալու: Ահա թե ինչու, Մեր կարծիքով, ըստ այնմ պետք է կազմակերպել և ղեկավարել կոմիտեի ապագա գործունեությունը:

Այս առնչությամբ հենց քիչ առաջ, երբ լսում էինք նախագահի զեկուցումը, Մեր մտքում առաջ եկավ մի գաղափար, որ կամենում ենք Ձեզ հայտնել, իբրև առաջադրանք: Մեր մտածումն է, որ մոտ ապագային Սփյուռքահայության կոմիտեի կամ ավելի ճիշտ Երևանում բարձրագույն մի հաստատության կողքին հիմնովի մի բաժին, նվիրված սփյուռքահայության, որի նպատակը լինի պատրաստել հայ սփյուռքագետներ: Այո, Մենք հետպիտե համոզվում ենք, որ սփյուռքահայության հետ աշխատող մարդիկ պետք է բազմակողմանի գիտելիքներ ձեռք բերեն ու դառնան սփյուռքագետներ, այսինքն՝

հայրենիք-սփյուռքի անդաստանի մեջ աշխատող մշակներ, պատրաստված գիտական հիմունքներով:

Ն Ա Մ Ա Կ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՅՈԹԱՆԱՍՈՒՆԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ (1976 թ.)

Հայ մնալ, հայ ապրիլ կնշանակե մարդկային ոգեկանության վավերական ձևերեն մեկը իրականացնել աշխարհի քաղաքակրթության հորիվոնին վրա, Կի հայ ժողովուրդի հոգևոր ու մշակութային ժառանգությունը համամարդկային ինքնատիպ արժեքներեն մին կհանդիսանա:

Հավատարիմ մնալ այդ ժառանգության, կնշանակե հայկական ազգային ձևերու մեջ համամարդկայինը ապրիլ ու վարգացնել՝ ոգեկանության բարձր մակարդակի մը վրա:

Խ Ո Ս Ք

ՈՂՋՈՒՅՆԻ, ՎԵՀԱՐԱՆԻ ԳԱՀԱՍՐԱՀՈՒՄ (2 հոկտեմբեր 1977 թ.)

Հայ ժողովուրդը չի կարող մոռանալ իր ողբերգական անցյալը, չի կարող մոռանալ իր նահատակներին, չի կարող մոռանալ Օսմանյան Կայսրության 1915 թվին կապակերպած ցեղասպանությունը, որին Կոի գնացին մոտ երկու միլիոն հայ մարդիկ, կանայք ու երեխաներ: Մեր օրերին մանավանդ, սփյուռքի տարածքի վրա ապրող հայերը, Մերձավոր Արևելքից մինչև Ամերիկա, հետպիտե ալեկոծվող հուլումով միասնաբար հանդես են գալիս արդար պահանջով, որ միջազգային ատյանների առաջ դատապարտվեն մեր դարի բոլոր ցեղասպանությունները և ազգությունների դեմ գործված ոճիրները, այդ թվում նաև 1915 թվի հայոց ցեղասպանությունը:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ԺՆԵՎԻ ՀԱՅՈՑ Ս. ՀԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՅՈՒՄ (25 հունիս 1978 թ.)

Ամեն անգամ, երբ Մենք կգտնվինք այս կողմերը, հատկապես Ֆրանսա, միշտ Մեր գիտակցության առջև կպայծառանա պատմական մեծ հիշատակ մը: Ջարմանալի Կուգադիպությամբ, ճիշտ այն օրերուն, այսինքն 451 թվականին, երբ Ավարայրի դաշտին վրա, Տղմուտ գետի ափին, Վարդանը Կարմիր, իր Կորավարները և իր քաջերը անհավասար կռիվ կմղեին խավարի և անհավատության ուժերու դեմ, ճիշտ նույն օրերուն գրեթե, այսօրվա Ֆրանսայի հողամասին վրա, Տրուա քաղաքեն ոչ շատ հեռու, այսպես կոչված Կատալոնյան դաշտերու տարածքին վրա տեղի կունենար նույնպես ուժ ճակատամարտ մը, քաղաքակրթությունը և քրիստոնեությունը պաշտպանող բանակի և Ատտիլայի հորդաներու միջև: Քրիստոնյա բանակի ղեկավարն էր հռովմայեցի Էտիոս Կորավարը, Թեոդորիկ թագավորի օրոք: Այդտեղ Ատտիլան ջախջախվեցավ, և այդ պահեն սկսավ անոր նահանջը և վախճանը: Որովհետև, ինչպես գիտեք, ահավոր փոթորիկի մը նման Ատտիլա դեպի Եվրոպա խուժած էր և ամեն բան քարուքանդ ընելով իր առջև՝ կհառաջանար դեպի Արևմուտք:

Ահավասիկ սքանչելի և խորհրդավոր պատմական պուզադիպություն մը: Նույն տարին (451 թվականին), և հավանաբար նույն մալիս ամսուն, թե Արևելքի դռներուն մոտ, և թե այստեղ, Արևմուտքի սրտին վրա, ճակատամարտ կմղվեր, նույն նպատակով և նույն արդյունքով՝ հաղթանակին համար Քրիստոսի Ավետարանին և քաղաքակրթության մեծ գաղափարներուն:

Խ Ո Ս Ք

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՃԱՇԿԵՐՈՒՅԹԻՆ

(Ժնև, 25 հունիս 1978 թ.)

Մեր վրա չափազանց խորունկ, մնայուն և տևական տպավորություն թողած է Ֆրանց Վերֆելի վեպին մեջ հերոսներեն մեկուն արտահայտությունը: Տեսնելով համատարած ողբերգությունը Հայաստանի ժողովուրդին, ան կբացականչե. «Եկած է արդեն ժամանակը, որ այս արևին տակ այլևս կարելի չէ ապրիլ իբրև հայ»: Դուք գրեթե բոլորդ, այդ դժբախտ ժողովուրդի զավակները կամ անոնց հաջորդներն եք, Մենք ալ մեջը ըլլալով: Բայց ահա Աստված մեզ չմոռցավ այնուամենայնիվ և, ի՞նչ հրաշք, այդ ողբերգական օրերեն հապիվ երեք տարի հետո, ինչպես որ Քրիստոս երեք օր հետո հարություն առած էր գերեզմանեն, հայ ժողովուրդն ալ հարություն առավ Սարդարապատի հերոսամարտով, մայիսյան լուսաբացով: Հազար տարի հետո վերականգնվեցավ խորտակված հայկական պետականությունը և քալ առ քալ սկսավ վերականգնվիլ և իր խորունկ ու բազում վերքերը ամոքել: Ահավասիկ այսօր 1978 թվականին մեր ազգը այլևս հեռու է այդ ողբերգական օրերու վիշտեն, ցավեն, թեև չի մոռնար այդ մեծ եղեռնը ու երբեք չպիտի մոռնա: Այսօր մեր առջև կբացվի վերածնած ժողովուրդի մը կյանքին պատկերը, մեր այսօրվա մայր հայրենիքով, ուր երեք միլիոն հայեր միատեղված են: Եվ ամեն տարի վաթսուն հազար երեխա կծնի Հայաստանի մեջ: Մեր ներկա երկիրը մեր բոլոր ազգային երազանքներու իրականացման ապառաժյա իրական գրավականն է:

Խ Ո Ս Ք

ՎԵՀԱՐԱՆՈՒՄ, ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՄԻԱՎՈՐՄԱՆ 150-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

(3 հոկտեմբեր 1978 թ.)

Առանց վարանելու կարելի է հաստատել, թե 1828 թվականը սկսեցավ իրենց հանդիսացավ համայն հայության ազգային գիտակցության վարթոնքին և ազատագրական շարժման ու նրա հետագա վարճացման:

Արևելյան Հայաստանի Ռուսաստանին միացումը, հայ ազատագրական շարժումը, Սարդարապատի ճակատամարտը և հայկական պետականության վերականգնումն ու արդի հայրենի վերածնունդը իր բոլոր նվաճումներով հայոց պատմության հորիզոնի վրա գտնվում են ուղիղ գծով միևնույն տրամաբանական ու նպատակասլաց վարճացման ճանապարհի վրա: Այդ իրադարձությունները պատմական հանգրվաններն են հայ դատի լուծման ճանապարհին:

Մենք, Մայր Աթոռի միաբաններս, նաև հպարտ ենք այսօր, որովհետև Արևելահայաստանը Ռուսաստանին միանալու պատմությունը անմիջականորեն կապված է Սուրբ Էջմիածնի գահակալների և հատկապես Ներսես Ե Աջտարակեցի Հայրապետի կյանքի ու գործունեության հետ: Անվարան կարող

ենք վկայել, թե Ներսես կաթողիկոս Աշտարակեցին կենտրոնական գործող դեմքն է հանդիսացել արևելահայոց ազատագրման և Արևելահայաստանի հայացման գործում: Ի մասնավորի նրա գերմարդկային ճիգերի շնորհիվ է, որ նախկին Պարսկահայաստանի հազիվ քսան հազար հայ ազգաբնակչության թիվը շատ կարճ ժամանակում քառապատկվել է: Նույնպես նրա խիստ փառաբանական Օշականի ճակատամարտում, որով փրկվեց Ս. Էջմիածնի վանքը և ամբողջ շրջանը բնաջնջումից: Օշականի ճակատամարտը, Ներսես Աշտարակեցու մտերիմ բարեկամ ու գործակից Վոր. Կրասովսկու հրամանատարության ներքո, համեմատությունները պահելով, Սարգսրապատյան մի հաղթանակ հանդիսացավ իր ժամանակին:

Ահա թե ինչու պարտավոր ենք այսօր ազգովին խոր երախտագիտությանը և հարգանքով հիշել ազատարար ու հայրենաշեն Հայրապետի՝ Ներսես Ե Աշտարակեցու հերոսական գործը:

Խ Ո Ս Ք

1827-ԻՆ ՕՇԱԿԱՆԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏՈՒՄ ՁՈՎԱԾ

ՌՈՒՍ ՁԻՆՎՈՐՆԵՐԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ

(3 հոկտեմբեր 1978 թ.)

Այս հուշարձանը կառուցվել է 1828-ից մի քանի տարիներ հետո երջանկահիշատակ Ներսես Ե Աշտարակեցի կաթողիկոսի որոշումով և Մայր Աթոռի միջոցներով, ի նշանավորումն ռուսական բանակի զինվորների նահատակության:

Այսօր բոլոր հայերը, որ ի Հայաստան և որ ի սփյուռն աշխարհի, հիշում են անցյալը, որպեսզի իրենց երախտագիտությունը հայտնեն զոհված ռուս հերոսների հիշատակին, բայց նաև, որպեսզի հստակ տեսնել կարողանան իրենց ազգի ապագա կյանքի ուղիղ ճանապարհը: Վայ այն ժողովրդին, որ հիշողություն չունի, որ չունի հստակ գիտակցությունը պատմական փորձի, որ միջազգային միջոց ալեկոծ, միջոց շփոթեցուցիչ հողմերից տարուբերված կորցնում է իր կենսական շահերի ուղին, երբեմն շանալով խաբուսիկ երեվոյթներից, երբեմն մղվելով գերզգացական պատրանքներից, երբեմն մոլորվելով անիրականալի խոստումներից:

Հայ ժողովուրդը, որ իր քաջ որդվոց ծով արյան ճանապարհով հասել է մեր օրերի իր ազգային վերածնունդի լուսաբացին, իր պետականության կազմավորման, միջոց ռուս ժողովրդի եղբայրական օգնությամբ, այսօր դարձել է արդեն իր գերագույն շահերին գիտակից ազգություն, իր սեփական ուժերի վրա հավատք ունեցող ազգություն, իր ապագայի նկատմամբ լավատեսությամբ համակված ազգություն: Նաև մի ազգություն, որ գիտե հարգել ու փառավորել հիշատակը իր զավակների հերոսական ճիգերի և զոհաբերումների, որոնք արյամբ ներկեցին հայոց ազատագրական պայքարի ճանապարհը: Սրբազան պայքարի մի ճանապարհ, որի վրա իրենց արյունը թափեցին նաև մեր ռուս եղբայրները և ոչ միայն 1826—28-ի շրջանին, այլև 1915-ին՝ փրկվելով երկու հարյուր հազար վասպուրականցի հայերի կյանքը օսմանյան ցեղասպանությունից, 1918-ին՝ իրենց գործոն մասնակցությունը բերելով Սարգսրապատի հայոց մեծ հաղթանակին, 1920-ին՝ Հայաստանից դուրս քշելով Կարաբեքիր փաշայի բանակները և պատռելով Ալեքսանդրապոլի սև դաշնագիրը:

Այսօր այս հուշարձանի առաջ կանգնած պարտավոր ենք հիշել այս բո-

լորը, պարտավոր ենք գիտակցել, թե պատմությունը ինչ-որ հեռու անցյալում տեղի ունեցած դեպքերի պարզապես մի շարադրանք է, պարտավոր ենք պզալ, թե պատմությունը մեզ հետ քայլում է և քայլ առ քայլ հարստացնում մեր ազգային հավաքականության կենսափորձը: Անցյալի փորձառությամբ լուսավորված պարտավոր ենք հառաջ ընթանալ դեպի մեր ապագան, մեր ուրախության տակ մայր հողը ունենալով որպես ամուր պատվանդան: Ու այդ պատվանդանի վրա կանգնած և այդ պատվանդանից միայն պարտավոր ենք դիտել համայն աշխարհը ու դատել իրադարձությունները միջապգային կյանքի:

Խ Ո Ս Ք

ՓԱՐԻԶԻ «ԳԱՎՈՆ»-Ի ՍՐԱՀՈՒՄ, ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻ
ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ ԱՌԹԻՎ
(27 մայիս 1979 թ.)

Մեր գիտակցության մեջ, հայոց նորագույն պատմության հորիզոնի վրա, 1828 թվականով սկսած արևելահայության մշակութային և գրական վարժությունը, ազատագրական շարժման ծնունդն ու վարժացումը, Սարդարապատի հաղթանակը, հայ պետականության վերականգնումը, մայիս 28-ը և նոյեմբեր 29-ը՝ ուղիղ գծով կգտնվին պատմական վարժացման միևնույն ճանապարհի վրա:

Այս հարցերու առնչությամբ, Մեր կարծիքով, մենք՝ հայերս, ալլա չպետք է վիճինք: Նոյեմբեր 29-ով փրկվեցավ այն, ինչ որ շահած էինք Սարդարապատով: Սա կենսական կարևորություն ունեցող ճշմարտություն մըն է:

Նոյեմբեր 29-ն է, որ պատռեց սև դաշնագիրը Ալեքսանդրապոլի, դուրս վտարեց Կարաբեքի փաշայի զորքերը Հայաստանեն և վերջնականապես ամրացուց հիմքերը նորաստեղծ հայ պետության՝ անվտանգության, խաղաղության և աննախընթաց վարժացումի և վերաշինության պայմաններուն մեջ:

Վիճելի հարցեր կրնան ըլլալ. բոլոր ժողովուրդներու պատմության մեջ կարևոր թվականներ, իրադարձություններ, հաճախ վեճի առարկա կդառնան. պետք է թողունք պատմաբաններուն և ժամանակին:

Խ Ո Ս Ք

ԱՐԵՎՍՏՅԱՆ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԵՎ ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՈՒՄ
(1 հունիս 1979 թ.)

Մեր կարծիքով, հայ հոգևորականը պետք է կուսակցական-կողմնակցական որևէ դիրք որդեգրե: Մեր առաքելությունը կուսակցական չի կրնար ըլլալ: Հոգևորականը որևէ կողմի պետք է պատկանի: Հոգևորականի առաքելության բուն էությունն կբխի այդ անհրաժեշտությունը: Եթե հոգևորականը կողմ ըլլա, այդ կնշանակե մյուս կողմին հակառակ ըլլալ, և ատիկա իր առաքելությունը կվտանգե: Որով, հոգևորականը իր մասնակցությամբ, իր գործակցությունը, իր խոսքը պետք է բերե բոլոր այն ձեռնարկներուն, որոնց շուրջ վեճ կկա, որոնց շուրջ կողմեր չկան: Օրինակով խոսելու համար ըսենք. մենք ազգային տոնակատարություններ ունինք տարվան ընթացքին, որոնք կբերողեն հայ հանրային կյանքի դիմագծությունը: Օրինակ՝ Վաղարշապատի պատերազմի տոնակատարությունը: Մեր ժողովրդի ծոցին մեջ ոչ մեկ վեճ կամ տարակարծություն կա այդ մասին: Հետևաբար հայ հոգևորականը առաջին գծի վրա պիտի ըլլա անշուշտ, Վաղարշապատի տոնակատարու-

թյանց առիթով: Նույնը կարելի է ըսել Ապրիլ 24-ի նահատակաց սգատոնի կամ Սարդարապատի ճակատամարտի ոգեկոչումի մասին: Ահավասիկ այսպիսի և այլ նման ձեռնարկներու առիթով է, որ հայ հոգևորականը իր գործոն ու եռանդուն մասնակցությունը պետք է բերե:

Խ Ո Ս Ք

ԱՐՏԱՍԱՆՎԱԾ ՍՓՅՈՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ԺՈՂՈՎՈՒՄ

(Երևան, 24 նոյեմբեր 1980 թ.)

1920-ին, մի պահ թվում էր, թե հայ ժողովուրդը պիտի ընդմիջտ կորցներ ա՛յն, ինչ շահել էր Սարդարապատի հերոսների արյունով:

Նախախնամությունը սակայն այլ կերպ էր սահմանել մեր ճակատագիրը: Եվ Հայաստանի մթագնած երկնականարի վրա նորից փայլատակեց լուսավոր աստղը Հյուսիսի: Մեր դարավոր թշնամու դեմ, վերստին ծառացավ մեր դարավոր հպոր բարեկամը՝ ռուս ժողովուրդը, իր կարմիր բանակով, որ պատռեց սև դաշնագիրը Ալեքսանդրապոլի և հեռու շարտեց հայ արյան ծարավի փորքը Կարաբեքիր փաշայի:

Այսպես ահա փրկվեց անդունդի եզրին հասած մեր ժողովուրդը: Մարմին, հոգի առավ նոր Հայրենիքը Ամենայն Հայոց՝ խաղաղության, ընկերային արդարության և ազգային ազատության շեփորումով:

Խ Ո Ս Ք

ՀԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ

(24 ապրիլ 1981 թ., Վիեննա)

Ծիծեռնակաբերդը, այն Թաբոր լեռն է մեր ազգին, մանավանդ հայաստանցիներուն, ուր բոլոր հայերը առանց խտրության, հոգևին կմիաձուլվին, կպայծառակերպվին, կթոթափեն իրենց վրայեն ամեն տեսակի տարբերություններ, հեռավորություններ: Այստեղ բոլորի սրտերը կտրոփեն նույն վարկով, բոլորը կդառնան մեկ մարմին, մեկ կամք, մեկ ճակատագիր:

Կբարձրանան հայերը Ծիծեռնակաբերդն ի վեր, խիտ շարքերով՝ լուռ, ինքնամոխի, ինքնամոռաց, առանց շատախոսության, առանց ցուցադրական դրսևորումներու, առանց անհավասարակշիռ արարքներու: Հայ հոգին է, որ հեղեղի պես կհոսի անվերջ, համաչափ, կարգապահ: Ամեն ինչ բնական է ու հարապատ, ամեն ինչ անկեղծ է ու անարատ: Բոլորը կքալեն կողք-կողքի, եղբայրացած, իբրև հին-հին ծանոթներ, մտերիմներ—Հայկ նահապետի օրերեն ի վեր, մեկը մյուսին հավատարիմ ուղեկիցներ, մեկը մյուսին հնազանդ պինվորյալներ:

Եվ կքալեն հայերը ինքնավստահ ու լավատես, վերանորոգելով նաև իրենց ուխտը հայրենաշեն ստեղծարար աշխատանքի, ամեն օր, ամեն ժամ ա՛լ ավելի շեն և ա՛լ ավելի ծաղկյալ դարձնելու համար արյա՛ւ, հեղեղներու գինով ձեռք բերված այսօրվան մայր երկիրը Հայոց, որ իրականացած երազն է մեր անթիվ անհամար զոհված սերունդներուն, և ամենափառավոր հուշարձայնը՝ նվիրված անոնց սուրբ հիշատակին:

Խ Ո Ս Ք

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹՅԱՆ
75-ԱՄՅԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅԱՆԸ
(9 մայիս 1981 թ., Փարիզ)

Բարեգործական այս մեծ Միությունը հատկանշող լուսավոր նկարագիրն է նաև՝ անոր ողբեկան միասնությունը, գաղափարակցությունը և սերտ գործակցությունը Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցվո հետ: Բարեգործականի մարդիկ, ի սկզբանե և մինչև այսօր եղած են հայ քրիստոնյա հոգիներ և հավատարիմ զավակները հայոց Մայր Եկեղեցվո: Այս կնշանակե թե Հ. Բ. Ը. Միության երջանկահիշատակ հիմնադիրները և անոր հետագա ղեկավարները գիտցած են իրենց կյանքի ու գործունեության լաստը ամրացնել մեր ազգի հոգեկան ամենախոր, ամենամուր ու ամենաանսասանելի վեմին վրա, որ Հայ Առաքելական Եկեղեցին է, ահա մոտ երկու հազար տարիներն ի վեր: Եվ պատահական չէ, որ Բարեգործականը իր գոյատևման առաջին օրերեն մինչև մեր օրերը տևապես վայելած է գնահատանքը, խրախուսաբքը և օրհնությունը Հայոց Հայրապետներուն:

Խ Ո Ս Ք

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ՅՈՒՐԻ ԱՆԴՐՈՂՈՎԻ
ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԹԻՎ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(12 փետրվար 1984 թ.)

Սիրելի ժողովուրդ, մեր փոքրիկ երկիրը՝ Սովետական Հայաստանը, ավելի քան երեք միլիոն բնակչությամբ, անբաժան մասն է կապվում Սովետական Միության հսկայածավալ երկրի, բազմազգ այս պետության: Մեր մայր երկիրն էլ այդ հանրապետություններից մեկն է, որով մենք հոգով և սրտով, մեր բոլոր մտորումներով, մտահոգություններով, նաև մեր ազգային իդեալների իրականացման հեռանկարով կապված ենք անքակտելի կերպով Սովետական Միության այս մեծ ընտանիքին, այն հաստատ գիտակցությամբ, որ մեր ժողովուրդը անցյալում բազում դարեր տառապած, շահագործված և նույնիսկ նահատակված, իր վերջնական խաղաղ և ապահով կյանքը գտավ շնորհիվ ռուս ժողովրդի եղբայրական օժանդակության և շնորհիվ Սովետական Միության հզոր հովանավորության: Առանց դրան մեր ժողովուրդը ստույգ կերպով ենթակա կլիներ բնաջնջման և կործանման, այնպես, ինչպես այդպիսի ահավոր ճակատագիր ունեցավ Արևմտյան Հայաստանը առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում, ինչպես բոլորդ քաջ գիտեք:

Հետևաբար, երախտապարտ սրտով, հայ ժողովուրդը հավատարիմ կմնա Սովետական Միության ժողովուրդների եղբայրության, միասնության և գործակցության ուխտին: Մեր ժողովրդի գոյատևումը, նրա կյանքի ապահովությունը, ազգային մշակույթի պարգագումն ու շինարարական մեծ նվաճումները, որոնք տեղի են ունենում մեր երկրում այս վերջին վաթսուն և ավելի տարիների ընթացքում, երաշխավորվում են այդ իրողությամբ ու ճշմարտությամբ: Եվ դեռ ավելին, մեր ամբողջ ազգը ի Հայաստան և ի սփյուռս աշխարհի, իր ապագայի արդար երազանքների իրականացումը կապում է Սովետական Միության բախտի հետ, նրա ճակատագրի, նրա ապագա նորանոր հաղթանակների հետ:

Խ Ո Ս Ք

ՈՂՋԵՐԹԻ ՀԱՄԵՐԳԻՑ ՀԵՏՈ
(Բուենոս Այրես, 21 մայիս 1984 թ.)

Հայ ապատագրական շարժումը պատահական երևույթ չէր, այլ պատմականորեն բնական երևույթ էր, արդար և անհրաժեշտ: Այդպես է, որ 1918 թ. մայիսի վերջերուն, հայաստանցի ժողովուրդը ճակատ առ ճակատ կանգնեցավ դարավոր թշնամիին դեմ: Մահու և կենաց ժամը հասած էր, և հակառակ այն ատեն Հայաստանի ժողովուրդի շատ ծանր պայմաններուն, շատ ավելի փոքրաթիվ բանակով, գրեթե առանց բավարար պինամթերքի, առանց սնունդի, առանց ռազմական մասնագետներու, ամբողջ ժողովուրդը իր բոլոր խավերով ոտքի կանգնեցավ, նաև հոգևորականներու առաջնորդությամբ կրցավ հուժկու հարված հասցնել մայիսի 22-ի, 23-ի օրերուն: Առաջին անգամն էր, որ վեց հարյուր տարի ստրկութենէ հետո յաթաղանդ գետին ինկավ և կիսալուսնի դրոշակը հայ պինվորին առջև խոնարհեցնելով:

Հայաստանի Հանրապետության շրջանին նույնպես հայ ժողովուրդը ծանր կացություններու մեջ գտնվեցավ: Այդ երկու տարիներու ընթացքին մեր դրացիները չորս անգամ հարձակում գործեցին Հայաստանի վրա, որովհետև չէին հանդուրժեր գոյությունը հայ պետականության մը: Երեք հարձակումներուն հայերը կարողացան դիմադրել և ետ մղել թշնամիները, բայց չորրորդ հարվածը, այս անգամ Արևմուտքէն, Կարաբեքիր փաշայի ղեկավարությամբ, 1920-ի աշնան, մահացու եղավ Հայաստանի համար: Հայ ժողովուրդը նորէն մնացած էր միևնաձեռն և անօգնական: Անգլիացիները այդ օրերուն Վրաստանի մեջ էին, մեր դաշնակիցներն էին Սևրի դաշնագրի տակ ստորագրողները, խոստումներ տվողներն էին, բայց իրենց մատը մատին չգարկին, որպեսզի պաշտպանեն Հայաստանը այդ ահավոր վտանգէն: Կարաբեքիր փաշան գրավեց Կարսը, մտավ Հայաստան, նստավ Ալեքսանդրապոլ քաղաքը և պարտադրեց իր սև դաշնագիրը, որ կկոչվի «Ալեքսանդրապոլի դաշնագիր», որով փոքրիկ Հայաստանը թուրքական ողորմածության կհանձնվեր: Այդ ճակատագրական պահուն էր, որ իշխանության փոփոխություն եղավ: Հանրապետության կառավարությունը պաշտոնապես իշխանությունը հանձնեց ուրիշ նոր վարճացող հայկական ուժերու, որոնք Հյուսիսի մեր դարավոր բարեկամ ժողովուրդի՝ ռուս ժողովուրդի պինվորական օգնությամբ կարողացան դուրս շարտել Կարաբեքիր փաշայի բանակները և պատառ-պատառ ունել Ալեքսանդրապոլի դաշնագիրը: Եթե այդ հեղաշրջումը չկատարվեր, Հայաստանը, հայ ժողովուրդը պիտի կորսնցներ այն, ինչ որ շահած էր Սարգարապատով: Փրկված Հայաստանի առջև բացվեցան նոր կյանքի պայմանները, խաղաղ վերաշինության, լարված աշխատանքի տարիները, որպեսզի կամաց-կամաց մեր երկիրը վերակառուցվեր, և մեր ժողովուրդը բուժեր իր խորունկ վերքերը:

Կ Ո Ն Դ Ա Կ

ԱՊՐԻԼՅԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԻ ՀԻՇԱՏԱԿԸ
ՈԳԵԿՈՉԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ
(24 ապրիլ 1985 թ.)

Հիրավի հայոց պատմությունը մի դյուցապներգություն է վասն Հիսուսի և վասն արդարության: Այդ հավատքը լուսավորեց մեր ազգի հոգին ու մեր պատմությունը, Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչից սկսյալ, բայց մանավանդ հինգե-

րորդ դարի Ավարայրի ճակատամարտից: Անցնող տասնհինգ դարերը վկայում են՝ թե սրբազան մարտը վասն հավատո և վասն հայրենյաց ազատության, արիաբար շարունակվեց տարբեր պայմաններում, տարբեր գաղափարական տարազներով, տարբեր դրոշներով, բայց միշտ ի խնդիր քրիստոսավանդ նույն արդարության հաղթանակի, միշտ ի խնդիր նույն հավերժական Հայաստանի:

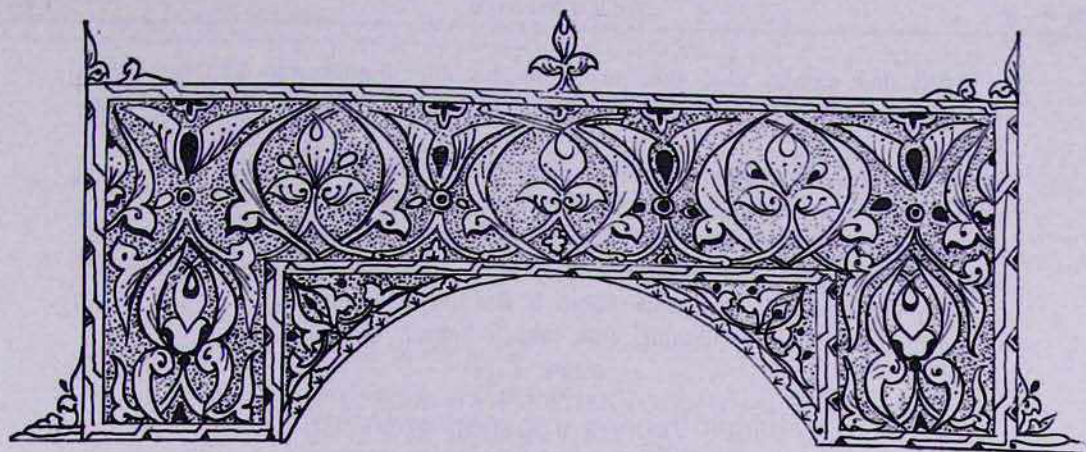
Մեր ազգի պատմությունը մի կենդանի հուշարձան է աշխարհի հորիզոնի վրա բարձրացող, մարմին ու կյանք առած նահատակների արյունով, բարուն և գեղեցիկին ծառայելու ստեղծարար հանձարով, սեփական ազգ ու ազատ հայրենիք կերտելու սրբազան կրքով: Եվ այդպես ահա նա բացել է դռները իր հոգու ուժերի, դռները հավիտենական կյանքի:

Այսօր, Մայր Հայրենիքում թե սփյուռքում բնակվող բոլոր հայերը, առավել համերաշխած ու եղբայրացած, Աստուծո և պատմության առջև բերելու են իրենց նվիրական վկայությունը, թե նաև մեր օրերին և գալիք ժամանակներում, շարունակելու են այդ սրբազան մարտը անմար հավատքով ու աներեր վճռականությամբ, առանց կորցնելու իրատեսության զգացումը, առանց անհավասարակշիռ արարքների և մանավանդ առանց մոլորվելու ու հեռանալու մեր ոտքի տակ գտնվող հայրենի հողի հրամայականից, որ միակ գրավականն է մեր ազգային գոյատևման և մեր արդար իղձերի ապագա կենսագործման: Մեր օրերի վերաշինված ու ծաղկող մայր երկիրը սուրբգրական Արարատի փեշերին, 1915-ին նահատակված մեր ժողովրդի հիշատակը հավերժացնող վեհագույն հուշարձանն է և անվերջ հույսի փարոսը արդարության լուսնի: Մեր նահատակները մեռան ապրելու հույսով և հայոց հայրենիքի վերածննդյան տեսիլքով:

Այսօր, այդ սև օրերից յոթանասուն տարիներ հետո, մեր Եկեղեցին իր Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնով և հայրենաբնակ մոտ երեք ու կես միլիոն ժողովրդով, իրենց մայր հողի վրա կանգնած ապահով ու ինքնավստահ կերտում են Ամենայն Հայոց առավել լուսավոր ապագան՝ իրենց հայացքը հառած դրախտի դուռ Արարատին և սպասում են ժամանակների ճամփին արթուն աչքով ու լավատես: Եվ պիտի սպասեն նրանք ու նրանց զավակները, եթե հարկ լինի ևս յոթանասուն տարի՝ նույն ուխտով, նույն երապանքով:

... Ազգ իմ սգավոր, ոչ հուրը, ոչ ջուրը և ոչ էլ ժամանակը, Օսմանյան կայսրության ճակատից ու աշխարհի հիշողությունից չեն ջնջելու սև խարանդ մեծ ոճիրի, մինչ դու արևի ու արդարության ծարավի ժողովուրդ, քո հայրենի բարձունքներից պիտի շարունակես տիեզերքին տենչալ ու ազատ սլանալ դեպի աղբյուրները լույսի...

ՀԱՅ ՄՏՔԻ ՀՍԿԱՆԵՐ

ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ ՈՐՊԵՍ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿ
(1943 թ.)

Մարդը դարձնել ավելի ապատ, ավելի արդար ու ավելի բարի, ահա մեծագույն հեղափոխությունը զոր կարելի է երևակայել:

Ահա մեծագույն հեղափոխությունը որուն համար դարեր բազմաթիվ, ուս-ուսի տված կմաքառին, միշտ դեպի հառաջ կքալեն, նոր ու նոր ճամփաներ կորոնեն:

Ահա վերջապես մեծագույն հեղափոխությունը որուն համար մարդկային հսկա ուժեր ու արժեքներ, մտածման ու տքնության տիտաններ, սերունդե սերունդ կտառապին, կպայքարին, կպոհվին՝ միշտ հավատալով մարդկության գալիք երջանկության:

Այդ մեծագույն հեղափոխության ձգտող պայքարը հարատև է և ամեն բանե առաջ աշխատանքի ուժը, մտածումի գյուտը և զգացումին ազնվությունն են որ դրական նպաստներ կբերեն ու տակավ կհասունցնեն մարդկային կյանքի հեղաշրջումը:

Այս հսկա աշխատանքին մեջ, առաջին գծին վրա կանգնած է դաստիարակության գործը:

Խ Ո Ս Ք
ՈՒՂՂԱԾ ԱՎԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆԻՆ
(1955 թ.)

Հուլյեցի, ոգևորեցի ու ներշնչեցի բոլոր հայերը: Եվ մեր օրերուն ամեն լարերեն աղոթք բարձրացավ հայոց Աստուծուն Քու կյանքիդ համար, Քու փառքիդ համար:

Քու մեծ սրտիդ մեջ, Քու լույս խոսքիդ մեջ ժողովուրդը մեր իր հոգին գտավ՝ բյուրեղացունը իր վառ հույսերուն, իրավ խոհերուն, արդար տենչերուն:

Պատմությունն ամբողջ Քու կյանքիդ՝ պատմությունն եղավ Քու ազիզ ազգիդ՝ այրող վիշտերով, որոնումներով, հաղթանակներով:

Արջալուսին վառ Քու կյանքիդ սեմին գիշեր էր իջեր հայոց երկնքին. բայց մայրամուտին Քու ընծա կյանքիդ արջալույս ծագեց Հայոց աշխարհին:

Այդ լուսաբացին Դուն արև եկար և Քու լույս հոգով հայոց արևին լույսն աճեցուցիր Քու կյանքի երգով, Քու հույսի երգով, Քու սիրո երգով:

Կ Ո Ն Դ Ա Կ

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ ԾՆՆԴՅԱՆ

ՀԱԶԱՐՎԵՅՀԱՐՅՈՒՐԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

(1961 թ.)

Սուրբ Մեսրոպի գործով հայ ժողովուրդը իր ինքնությունը գտավ, իր մտքի ու զգացումի կաղապարները ձուլեց և հորինեց՝ իր ապրելու և ստեղծագործելու ոճը:

Մեր ազգային ամբողջ մշակույթը իր բոլոր վավերական արժեքներով՝ գրականության, ճարտարապետության, գիտության և արվեստներու մեջ, սկիզբ կառնեն Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի և Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի տեսիլքներեն: Այդ ոգեկան աղբյուրներեն է, որ բուն հայ ժողովուրդը ծնավ՝ իր հոգիով, իր իմացականությամբ, իր զգայնությամբ, իր պատմությամբ, իր մշակույթով:

Այդ ինքնաճանաչման ու ինքնակերտման ճանապարհին վրա կապմվեցավ և դարբնվեցավ նաև հայուն ազատ ապրելու կամքը: Սուրբ Մեսրոպն է, որ միշտ զորացուց բազուկը Հայրենյաց պաշտպան հայ հերոսներուն՝ Ավարայրեն մինչև Սարդարապատ:

Մենած չէ սակայն Օջականի Սուրբը, «Քանզի անմահ է յիշատակ նորա» (Իմաստթ. Դ 1):

Սուրբ Մեսրոպ այսօր ամենակենդանի հայն է: Ան կապրի մեր վերապրող ու վերածնած ժողովուրդի սրտին մեջ և շրթներուն վրա, Հայրենի աշխարհի ափերեն մինչև հեռուները հայ սփյուռքին:

Սուրբ Մեսրոպը կապրի մանավանդ ու կգործե՝ մեր արդի վերաշինված հայրենի կտուրին տակ, քաղաքամայր Երևանի Մատենադարանի կամարներուն ներքև Հայաստանի համալսարանի և դպրության բազում հաստատություններուն մեջ:

Խ Ո Ս Ք

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ ԾՆՆԴՅԱՆ 1600-ԱՄՅԱ

ՀՈՐԵԼՅԱՆԻ ԱՌԹԻՎ

(1961 թ.)

Տակավին իր ձևերը փնտռող, մշուշապատ հայ հոգեկան աշխարհին մեջ, փայլատակեց Սուրբ Մեսրոպի արարչագործ պատգամը՝ «Եղիցի լոյս»: «Եւ եղև լոյս»: Սուրբ Մեսրոպի հանձարով, հայ ժողովուրդը իր սեփական ճանապարհը գտավ: Գտավ իր ինքնությունը և աղբյուրը իր ոգեկան ուժերուն: Գտավ իր ոճը: Եվ ամբողջ Ազգ մը ահա, ավելի քան հազար և հինգ հարյուր տարիներէ ի վեր, այդ ոգեկան-իմացական ձևերուն մեջ, կձուլե, կդարբնէ իր մտածումները, իր հույսերը և իր տենչերը, առանց հինը կրկնելու, այլ միշտ

նվաճելով նորանոր ու անմատչելի բարձունքներ մշակութային ստեղծագործության հորիզոնին վրա:

Եթե Մեսրոպ Մաշտոց կարողացավ մշակութի արև ջահը վառել Հայոց Աշխարհին մեջ, հայ ժողովուրդն ալ կարողացավ այդ ջահը վառ պահել տիրաբար ու փոխանցել զայն սերունդե սերունդ և հասցնել մինչև մեր օրերուն, մեր սերունդին:

Կ Ո Ն Դ Ա Կ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԾՆՆԴՅԱՆ ՀԱՐՅՈՒՐԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

(24 հունվար 1969 թ.)

Արդարև, ինչպես Սուրբ Մեսրոպ քառսեն դուրս բերավ և բյուրեղեց ձայները հայ բարբառին, և իր ազգին ու աշխարհին պարզեց կոթողը հայերեն լեզվին, այնպես ալ Կոմիտաս վարդապետ՝ պեղեց, մաքրեց և լուս աշխարհ բերավ կույս աղբյուրը հայ երգին: Եվ բազում տարիներ, անդուլ, անհոգնաբեկ, միշտ նոր ավունով ու ստեղծարար տենդով, այդ աղբյուրեն հայ երգին լույսը բաշխեց իր ժողովուրդին:

Լսե՛ Կոմիտա՛ս, վարդապետ արդար, երգը նոր Հայաստանին: Այդ քո՛ւ երգդ է, որ քեզի կուգա: Այդ երգի թևերով, ամբողջ ազգը հայոց, որ ի Հայաստան և ի սփյուռս աշխարհի, երախտապարտ սիրով կխոնարհի քու հիշատակիդ և մեծ գործիդ առջև, քու տեսիլքներովդ հավետ հավատարիմ մնալու սրբապան ուխտով:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ԵՎ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ

(6 հունվար 1978 թ.)

Հովհաննես Կոլոտ և Ներսես Աշտարակեցի մեր Մայր Եկեղեցու Հայրապետները, տասնևութերորդ դարում և տասնևիններորդ դարի արշալույսին, հանդիսացան Եկեղեցու այն երկու սյուները, հայաշունչ ու հայրենաշեն արիացյալ Հայրապետները, որոնք լուսավորեցին հայոց մթազնաժերկնակամարը և հայ ժողովրդին առաջնորդեցին դեպի ինքնաճանաչում, դեպի ինքնակազմակերպում և վերածնունդ՝ հոգևոր-եկեղեցական, կրթական, մշակութային ու ազգային քաղաքական իմաստով:

Հայաստանյայց Մայր Եկեղեցու այս երկու լուսավոր դեմքերը հանդիսանում են՝ առաջինը արևմտահայության, և երկրորդը արևելահայության հոգեվոր ու ազգային պարթոնքը սկզբնավորող ռաիվիրաները, որոնց նվիրական գործը փայլուն կերպով շարունակեցին ապա նրանց աջակերտները և հաջորդող սերունդները հայոց մայր հողի վրա, թե՛ արևելյան և թե՛ արևմտյան հողամասերում:

Եվ որովհետև վերջերս արժանավայել կերպով նշվեց ծննդյան երեքհարյուրամյակը Մխիթար Սեբաստացի աբբահոր, անկ է չմոռանալ թե նույն այդ պատմաշրջանում, թեև հեռավոր օտար հողի վրա, սակայն նույն Խայաշունչ ոգով նա և իր միաբանությունը իրենց նպաստը բերեցին հայ ժողովրդի վերածննդի վարճացմանը, իրենց գիտական, գրական և կրթական վաստակով:

Խ Ո Ս Ք

ՕՐՀՆՈՒԹՅԱՆ, ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԿՈԼՈՏ ՊԱՏՐԻԱՐԺԻ ԾՆՆԴՅԱՆ
300-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ
(8 հոկտեմբեր 1978 թ.)

Հայաստանի գյուղացիք, երբ տեսնում են մի քանդված եկեղեցու շենք, կիսավեր կամ փուլ եկած, չեն ասում՝ քանդված եկեղեցի, չեն ասում փուլ եկած եկեղեցի, չեն ասում՝ ավերակ եկեղեցի, այլ ասում են՝ խոնարհված եկեղեցի: Սա շատ հատկանշական է և շատ իմաստավոր ու խորհրդանշական: Կարծում ենք, ոչ մի այլ ժողովուրդ այսպիսի արտահայտություն չի գործածում: Հայ գյուղացու գիտակցության մեջ եկեղեցին չի կարող կործանված լինել, չի կարող քանդված լինել, չի կարող ավերակ լինել, այլ խոնարհվում է միայն ժամանակավորապես: Կարծում ենք, որ այսօր կարող ենք ասել, թե ԺՁ և ԺԷ դարերին էլ հայ ոգեկանությունը պարզապես խոնարհված էր, սակայն ինչ-որ առկայծ ճրագ վառվում էր աներևույթ կերպով: Այդ առկայծ ճրագը իր առաջին ճառագայթները սկսեց դրսևորել մեր վանքերում: Քիչ առաջ Սրբազան Պատրիարքը հիշեց, թե ինչպես այդ կայծերը, տակավին Ս. Տաթևացու օրերից, փոխանցվել են այլ վանքերի, և դրանց ծնունդը հանդիսացավ հենց ինքը՝ Հովհաննես Կոլոտ պատրիարքը, իբրև աշակերտը իր ուսումնաստենչ, լուսամիտ վարդապետների: Այս ձևով է, որ ԺԸ դարի սկզբին առաջին հայ լուսավորիչը հանդիսացավ Հովհաննես Կոլոտը բուն մայր հողի վրա, իբրև եկեղեցաշեն, իբրև եկեղեցական կյանքը վերանորոգող, իբրև ժողովրդի միտքն ու հոգին լուսավորող ու դաստիարակող առաքյալ:

Ք Ա Ր Ո Ձ

ՀՐԱԺԵՇՏԻ, ՓԱՐԻՁԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՅՈՒՄ ԵՎ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍ
ՎԻԼՅԱՄ ՍԱՐՈՅԱՆԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ
(24 մայիս 1981 թ.)

Երեկ կարդացի «Լը մոնդ» փարիզյան թերթին մեջ սքանչելի հոդված մը, նվիրված մեր Սարգյանին: Հոդվածի հեղինակը Վիլյամ Սարգյանը կընորոշե իբրև մեր ժամանակաշրջանի «բնության երևույթներեն» մին նմանցնելով պայն հզոր գեյպերի մը:

Ինչպես գիտեք, գեյպերներ կկոչվին բնության հրաշալի այն երևույթները Իսլանդիայի մեջ, որոնք եռացող տաք ջուրերու ժայթքումներ են երկրագնդի խոր ընդերքներեն, տասնյակ հարյուրավոր մետր բարձրությամբ: Հեղինակը Վիլյամ Սարգյանը կնկատեր մեր օրերու մարդկության հոգեկան աշխարհի ընդերքներեն ժայթքող այդպիսի երևույթ մը: Իրապես Սարգյանի գրականությունը տարերային պոռթկում է, մտածումներու և հույզերու հեղեղ, պարզ ու անկեղծ, ճշմարիտ ու համարձակ, առանց գրական պճնանքներու, բայց խորապես մարդկային, միշտ զվարթ ու լավատես, վեր ամեն տեսակ գաղափարախոսություններեն:

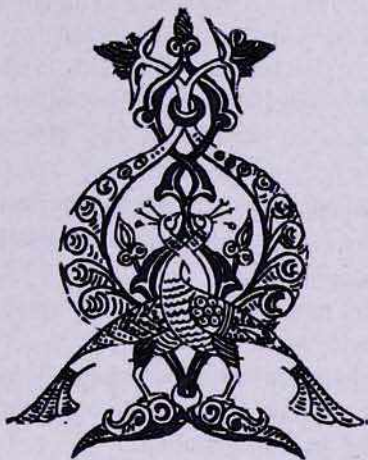
Որպես հայ մարդ, ես կխորհիմ, թե գեյպերի նմանող Սարգյան երևույթը, հզոր ժայթքում մըն է հայ ժողովրդի ոգեկանության ընդերքներեն, որ նա իր արյան մեջ ժառանգած է իր նախնիքներեն:

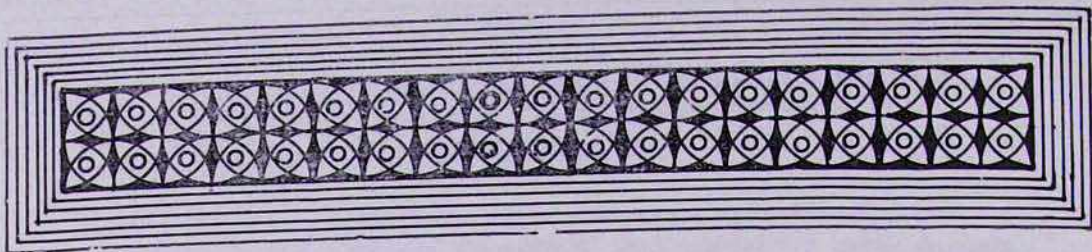
Այո, Վիլյամ Սարգյանի ամբողջ գրականությունը, ոգին՝ մեր շրջանը ակնկոծող գաղափարախոսություններեն վեր կսավառնի և կարծես բոլորին կլուսավորե իր հոգիի բարությամբ, իր մարդասիրությամբ, իր ավանդությամբ, իր անկեղծությամբ, իր միամտությամբ իսկ:

Ք Ա Ր Ո Ջ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ ՄԱՐԻԵՏԱ ՇԱՀԻՆՅԱՆԻ ՄԱՀՎԱՆ
ՀԻՇԱՏԱԿԻ ԱՌԹԻՎ
 (25 ապրիլ 1982 թ.)

Հայոց վերածնունդի հաղթական երթին պատկանող տաղանդավոր գրագիտուհի պետք է նկատենք նաև Մարիետա Շահինյանը: Ճիշտ է, նա հայերեն լեզվով չգրեց, ոռուներեն լեզվով ստեղծագործեց, բայց հայ ոգեկանության, հայ մտածողության, հայ ոգու արտահայտություն եղավ նա, որ իր ուրույն նպաստը բերեց ընկերվարական, մարդասիրական գաղափարների հաղթանակի ճանապարհի վրա: Նրա կյանքն ու գործը պայծառ արտահայտությունն էր արդարության համար դարերով հալածված հայ ժողովուրդի:

Կարող ենք Մարիետա Շահինյանը նմանեցնել Վիլյամ Սարոյանին, որ նույնպես հայերեն չգրեց, սակայն խորապես հայ մարդ մնաց սկիզբից մինչև վերջ, մինչև իր վերջին շունչը:

Պ Ա Տ Գ Ա Մ Ն Ե Ր

Ք Ա Ր Ո Ջ

ԿԱԹՈՂԻԿԵ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
(23 հունիս 1957 թ.)

Հեղինակները անմահացան իրենց փառապանծ Պերիկլեսյան դարով, Քրիստոսն հինգ դարեր առաջ, ուրիշ ժողովուրդներ իրենց վերածնունդը կերտեցին Քրիստոսն բազում դարեր վերջ:

Հայոց մեջ, սակայն, ոսկյա վերածնունդը՝ սքանչելի հանդիպումը եղավ մարդու և Աստուծո միատեղ ծնունդին:

Քրիստոնեությունը իջավ հրեղեն շաղախի մը նման հայ ժողովրդի նոր ընձյուղող հոգիին վրա, ճիշտ ա՛յն պահուն, երբ այդ հոգին, տակավին փափուկ կաղապարներու մեջ՝ իր ձևը կորոներ...

Ս. Էջմիածինը այն մայր հնոցը եղավ, ուր դարբնվեցան անճառ ձևերը հայոց հանճարին և այն գանձարանը, ուր մեկտեղվեցան այդ հանճարի գոհարները լույս:

Ս. Էջմիածինը մեր Սինա լե՛ռն է, մեր Ակրոպո՛լը, մեր Ս. Պետրո՛սը:

Էջմիածինը սակայն անցյալ չէ միայն, ան է նաև ներկա և մեր ապագան: Կենդանի է ան ու մշտանորոգ: Ս. Էջմիածինը միշտ կբաշխվի ու չի նվազիր, ինչքան բաշխվի, այնքան կշատանա, ինչքան լույս սփռե՛լ այնքան կշողա: Դարերը կուգան, դարերը կանցնին, ան կբարձրանա, կլուսավորե ու կներշնչե՛ միշտ, կյանք տալով՝ կապրի...

Ծովեր, օվկիանոսներ կամ օտար ձեռքեր կրնան մեկ բաժնե՛լ, բայց Էջմիածինը միշտ մոտ է մեզի: Եվ ինչքան հեռո՛ւ, այնքան մե՛րն է ան, այնքան կդառնա խորհուրդ և հրաշք, երազ և իսկություն, հույս և ստուգություն:

ԿՈՆԴԱԿ

ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՅ ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
(1957 թ.)

Իշխանության ծարավը պետք է հագեցնենք ծառայելով: Եկեղեցիին մեջ իշխել կնշանակե ծառայել: Եկեղեցիին մեջ առաջնորդել կնշանակե նվիրվել: Եկեղեցիին մեջ բարձրանալ կնշանակե «ՄԵԾԱՆԱԼ ԳՈՐԾՈՎՔ ԲԱՐՈՒԹԵԱՆ» (Ա Տիմ. 2 18): Բարձրանալ՝ հավատքով ու բարի գործերով, բարձրանալ՝ խոնարհությամբ և պարկեշտությամբ, բարձրանալ՝ բարձրացում չկամենալով: Զի «ՈՐՔ ԿԱՄԻՆ ՄԵԾԱՆԱԼ՝ ԱՆԿԱՆԻՆ Ի ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅՈՐՈԳԱՅԹ. ԵՒ Ի ԲԱԶՈՒՄ ՅԱՆԿՈՒԹԻՒՆՍ ԱՆՄԻՏՍ ԵՒ ՎՆԱՍԱԿԱՐՍ. ՈՐՔ ԸՆԿՂՄԵՆ ԶՄԱՐԴԻԿ Ի ՍԱՏԱԿՈՒՄՆ ԵՒ Ի ԿՈՐՈՒՍՏ» (Ա Տիմ. 2 9):

Չփորձվինք մտածելու, թե խելք ունեցողը պարկեշտ ըլլալու պետք չունի: Չփորձվինք մտածելու, թե բարեմտությունն ու խոնարհությունը տկարություններ են: Չփորձվինք մտածելու, թե միջոցներու մեջ խտրություն չլինելը ճարտարություն է: Ճշմարիտ իմաստությունը պարկեշտության և ուղղամտության մեջ կրնա ծաղկիլ և պտուղ տալ. այլապես ամեն իմացական կարողություն, իր բոլոր հնարավորություններով և իրավ արժեքներով իսկ, փոշի կդառնա ու կցնդի, և կամ առաջին անձրևին ցեխի կվերածվի:

Ուրիշ փորձություն մը, որ ավերներ կգործեն մեր եկեղեցական կյանքին մեջ, նյութական շահի ծարավն է. «ԶԻ ԱՐՄԱՏ ԱՄԵՆԱՅՆ ԶԱՐԵԱՅ ԱՐԾԱԹՍԻՐՈՒԹԻՒՆ Է, ՈՐՈՒՄ ՈՄԱՆՅ ՅԱՆԿԱՅԵԱԼ՝ ՎՐԻՊԵՅԱՆ Ի ՀԱՆԱՏՈՅՆ, ԵՒ ԶԱՆՁԻՆՍ ԱՐԿԻՆ ԸՆԴ ԲԱԶՈՒՄ ՅԱՒՈՎՔ» (Ա Տիմ. 2 10):

Ինչ ունայնություն հոգևորականի մը համար դրամ սիրել և ձգտիլ հարստություն դիպելու, երբեմն նույնիսկ տգեղ և ապօրեն միջոցներով: Ինչքան աղքատություն, ինչքան խեղճություն կա այդպիսի հարստության մեջ: Եվ ինչքան անկորնչելի հարստություն ունին բոլոր անոնք, որ Պողոս առաքյալի նման ոչինչ ունին, բայց ամեն բան ունին:

ՔԱՐՈՁ

ՓՐԿԶԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ԵՎ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹՎ

(29 մարտ 1959 թ.)

Բաց աչքերդ, ով ժողովուրդ հայոց և ծանիր պքեզ: Դուն մահկանացու չես: Դուն հավետ անբաժան, կենդանի ես ու կենդանի պիտի մնաս, «քանպի ընդ շնորհօք Սրբոյ Յարութեան» քու հոգիիդ մեջ կան ու կաճին՝ հավատքը, հույսը և սերը, և քու զավակներդ, շնորհներով պեղուն, այսօր վերստին կկերտեն նոր լուսաբաց մը կյանքի:

Զի եթե ամեն գարուն աշխարհին կբերեն նոր կյանք, նոր ընձյուղում և նոր վարթոնք, նույնպես և ամեն Ձատիկ մեկ կբերեն մեծ ավետիսը՝ մեր խաչված Ազգի հարության: Այո, դատարկ է այսօր մահվան գերեզմանը նաև հայ ժողովուրդին, որ մահը մահով հաղթելով, կապրի, կշինե ու կստեղծագործե իր իսկ Մայրենի սուրբ հողին վրա՝ նոր հանձարով, նոր երգերով ու նոր փառքով:

ՄԵՐ ՀԱՐԱՋԱՏ ԼԵՋՈՒՆ (1959 թ.)

Ամեն անհատ կզգա ու կմտածե անձն լեզվով, զոր կիսոսի իբր մայրենի լեզու: Ամեն անհատ իր ազգակիցներու հետ կրնա հասկցվիլ մանավանդ մայրենի լեզվով:

Հոգին, գիտակցությունը անկախ չեն խոսված լեզվեն: Այս վերջինը իր դրոշմը, իր գույնը, իր կաղապարները, իր ջունջը կպարտադրե մտածումին և կգացումին:

Լեզուն ժողովուրդի մը հոգեծին որդին է, որ հասունության հասնելով, իր ծնողքը կպահե, կպահպանե և կառաջնորդե:

Խորքին մեջ ժողովուրդ, Հայրենիք, սեփական լեզու և մշակույթ մեկ անբաժանելի ամբողջություն կկազմեն, կարելի չէ երկար ժամանակ մեկը պահել առանց մյուսին: Ամեն ժողովուրդ այն չափով է ժողովուրդ, ինչ չափով որ ան ունի սեփական երկիր, սեփական լեզու, մշակույթ և ինքնավար հավաքական կյանք:

Խ Ո Ս Ք ԱՂՈԹՔԻ ԵՎ ՈՒՆՏԻ (24 ապրիլ 1965 թ.)

«Մի երկնչիր հօտ փոքրիկ»: Մենք ազգ ենք հիմա, հայրենիք ունինք, պետություն ունինք: Եվ հառաջ կընթանանք արդար վաստակով, իսկական անունովը մեր արմենական: Այլևս թշվառ չենք, և ոչ ալ անտեր, և ոչ ալ անտուն: Այլևս աղքատ չենք, և ոչ ալ տկար, և ոչ ալ կարոտ օտառ օգնությանց: Տեսեք, նոր մագաղաթներ, ծաղկող գրիչներ, հուր տեսիլքներով բաբախող սրտեր, նոր խոսք ու երգեր, լույս բաշխող մտքեր, չարքառ ու բարի աշխատող ձեռքեր, կառուցանող հուժկու բազուկներ, ամեն օր, ամեն ժամ, լույս աշխարհի եկող և լույսով ծաղկող մանուկներ կայտառ, հազար հազարներ, կպատմեն փառքը հայոց նոր կյանքին, կհյուսեն ծիածանը վարդ երազներու:

Հայեր, սիրտ առեք, աղոթքի սուրբ ժամեն հետո, դարձեք արևին և արիացեք: Միացեք սիրովը մեր սեպուհ ազգին, եղեք միաբան, մեկ կամք մեկ հոգի, ձեռք ձեռքի տվեք, հաստատ մնացեք հայոց աշխարհի սեզ լեռներուն պես, և հայացքը ձեր դեպի վեհավայր Մասիսներն ի վեր, կրկին ուխտեցեք հավատարիմ մնալ հայոց պատմության, հայոց ազգության և հավիտենական Մայր Հայաստանին:

Կ Ո Ն Դ Ա Կ ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏՈՒՄ ԶՈՀՎԱԾՆԵՐԻ ՀԻՇԱՏԱԿԸ ԱՄԵՆ ՏԱՐԻ ՄԱՅԻՍԻ 22-ԻՆ ՆՇԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ (1972 թ.)

Այն օրվանից երբ նահապետը մեր Հայկ, փշրեց բռնության կապանքը Բելի ու դրեց սահմանաքարը հայրենի հողի, դրոշմվեց կոչումը հայ հոգու՝ ապրելու ազատ, և արյան իսկ գնով պաշտպանելու ժառանգությունը նախնաց:

Դարերի հողովությունով, բայց մանավանդ Քրիստոսի լույսի ճառագայթումով այդ կոչումը նոր նկարագիր կգեցավ, և ինքնատիպ ձևերի մեջ, վեհ ու վճիտ ընթացք ստացան պատմությունն ու ազգային մշակույթը հայոց:

Նոր պայմանների մեջ, նոր ներշնչումներով, նոր խոյանքներով նույն հայ ժողովուրդն է, որ շարունակում է իր առաքելությունը՝ հավետ հավատարիմ իր նախնայաց կոչումին, որ Հայկն ու Վարդանը դարբնեցին:

Խ Ո Ս Ք

ՎԵՀԱՐԱՆՈՒՄ, ԾՆՆԴՅԱՆ 70-ԱՄՅԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍԱՎՈՐ ՆԻՍՏԻՆ
(2 հոկտեմբեր 1978 թ.)

Քսան և չորս տարիներ առաջ, 1954-ին, մայիսյան մի առավոտյան, իր աչքերը հավետ փակելուց առաջ, լուսաբնակ Մեր նախորդ Հայրապետ Ս. Տ. Գեորգ Զ կաթողիկոս, Իր մոտ էր հրավիրել Մայր աթոռի փոքրաթիվ երիտասարդ միաբաններին՝ Իր վերջին օրհնությունը տալու: Նրա վերջին խոսքն էր եղել՝ «Հավատարիմ մնացե՛ք ձեր ուխտին, մեղք է Սուրբ Էջմիածինը»: Տարիներ անց, լսելով այդ մասին, Մեզ այնպես թվաց, թե ծերունապարզ Հայրապետի այդ կոչը Մեզ էր ուղղված: «Մեղք է Ս. Էջմիածինը»: Այդ զգացումով է, որ Մենք խոնարհվեցինք Աստուծո և մեր ժողովուրդի կամքի առաջ և Մեր տկար ուսերի վրա վերցրինք ծանր լուծը Հայոց Եկեղեցու սպասավորության, Սուրբ Լուսավորչի գահի վրա:

Խ Ո Ս Ք

ՕՐՀՆՈՒԹՅԱՆ, ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԻԱԲԱՆՆԵՐԻՆ
(3 դեկտեմբեր 1978 թ.)

... Դուք, սիրելի վարդապետներ, բախտավոր սերունդ եք, եկաք ճիշտ առնելին, ձեր ձեռքերի մեջ առնելով եկեղեցական իշխանության գավալանը, շատ երիտասարդ հասակի մեջ:

...Այս իրողության մեջ, դուք պիտի կարենաք գտնել ձեր փառքը կամ ձեր դժբախտությունը, ձեր դժբախտությունը՝ եթե ձեզ վստահված գործին մեջ ձախողիք և հուսախաբ անեք Եկեղեցին և Մեզ, ձեր փառքը՝ եթե ձեր գործը կատարեք պատվով և շինարար արդյունքներով: Աշխատանքը ձեզ պիտի ավելացնի, ձեզ պիտի բարձրացնի, ձեզ պիտի փառավորի:

Մենք, հավատքի վերածնունդի այս օրերուն, «բարվոք պատերազմ»-ը սկսած ենք մղել մեր հուսացյալ ժողովուրդի ծոցին մեջ: Այս օրերին և այստեղեն կսկսի մի նոր շրջան մեր եկեղեցական պատմության մեջ: Դուք, որպես Մեր գործակիցները, Մեզ հետ միասին վկաները պիտի լինեք Մեր հաղթանակին, և մի օր հպարտությամբ պիտի հիշեք, թե դուք ևս ներկա էիք այստեղ, այս ճակատամարտին, և մարտակից էիք Մեզ:

Զեր կյանքի գործերով դուք պիտի կարողանաք ձեր անունները կապել շինարար ու ստեղծարար, աստվածասեր ու ազգօգուտ գործերի, որպես մշակներ առանց ամոթո: Ճանապարհը բաց է ձեր առաջ, վերցրե՛ք ձեր խաչը և հետևեցե՛ք Մեզ:

Բայց գիտե՛ք որ Մենք չենք խոստանում ձեզ ոչ ոսկի, ոչ աքծաթ, ոչ հանգստավետ կյանք, ոչ իշխանություն, ոչ մեծարանք և ոչ ալ փառք: Մենք ոչինչ չենք խոստանում ձեզ, բայց ոչինչ չխոստանալով, ամեն բան խոստանում ենք, այնպես, ինչպես մեծ առաքյալը Պողոս՝ «ոչինչ չունենք, բայց ամեն բան ունենք»:

Խ Ո Ս Ք
ՎՐԱՅ ՍՈՒՐԲ ՍԻՈՆ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
 (12 ապրիլ 1979 թ.)

Կան մարդիկ, որոնք կարծում են, թե լեզուները պարզ հաղորդակցության միջոցներ են միայն, թե ինչ լեզու էլ խոսենք, մենք կարող ենք իրար հասկանալ:

Բնական է, որ թե վրացիք և թե հայեր ուրիշ շատ լեզուներ իմանան, քաջ իմանան մանավանդ ռուսաց լեզուն, որպեսզի հաղորդակցության մեջ լինեն ուրիշ ժողովուրդների մշակույթին և գրականության հետ: Այդ շատ լավ է: Սակայն ամեն ժողովուրդ իր մայրենի լեզուն ունի, որ սրբություն է, հազարավոր տարիների ընթացքում աճած ու ծաղկած, հաճախ տառապանքներով: Մեր ազգային լեզուների մեջ դրոշմված է հոգու պատկերը մեր ժողովուրդների: Հիշում ենք ֆրանսիացի մի գրողի խոսքը, որ ասել է. «Ֆրանսերեն լեզուն դա ինքը Ֆրանսիան է»: Մենք էլ կարող ենք ասել միևնույն ճշմարտությունը: Վրացերեն լեզուն դա ինքը Վրաստանն է և վրացական ժողովուրդը: Հայ լեզուն դա հայ ժողովուրդն է: Եվ մենք հույժ երջանիկ ենք, որ սովետական մեր մեծ ու բազմազգ հայրենիքում մենք պահպանում և ծաղկեցնում ենք մեր ազգային լեզուները՝ այդ հռչակված լինելով մեր հանրապետությունների սահմանադրություններում:

Պ Ա Տ Գ Ա Մ
ՓԱՐԻԶՈՒՄ ՈՂՋԵՐԹԻ ՄԵԾ ՃԱՇԿԵՐՈՒՅԹԻՆ
 (7 հունիս 1979 թ.)

Ցավով պետք է հաստատենք, թե հայ սփյուռքը մնայուն երևույթ է այլևս: Կարող են հետագային հնարավորություններ ստեղծվի նոր ներգաղթներու: Մենք առաջին աղոթողը և ուրախացողը կըլլանք իբրև Հայոց Հայրապետ: Եվ հավանական է, որ նման ներգաղթներ կազմակերպվին հետագային, բայց զանգվածային իմաստով, մեր ամբողջ արտասահմանի երկու միլիոն ժողովուրդը՝ Արևելքեն, Եվրոպայեն, Ամերիկաներեն կխորհինք թե հնարավոր չըլլար տեղափոխել Մայր Հայրենիք: Հետևաբար միշտ պիտի ունենանք սփյուռք և այդ գաղափարեն պետք չէ վախնանք, պետք չէ հուսահատինք: Ընդհակառակը, ճակատագրի առջև դրած այս հարցը, այս նետված ձեռնոցը պետք է քաջությամբ ու պատվով վերցնենք և մեր կյանքը կազմակերպենք ամուր, տևական հիմքերու վրա, այսօր, վաղը և հետագա տասնամյակներուն: Նույնիսկ, եթե կուզեք, այս աննպաստ պայմաններեն մենք կրնանք օգուտ քաղել այսօրվա մեր վերածնած Հայաստանի համար: Որով, լավատեսությամբ և ինքնավստահությամբ պետք է աշխատինք սփյուռքի հայության կյանքը ավելի ամուր հիմքերու վրա խարսխելու: Եվ թույլ տվեք անգամ մը ևս ընդգծել, թե ամենամուր, ամենաապահով, ամենափորձված այդ խարխիսը, որուն վրա կրնա հենվի կառույցը արտասահմանի համայն հայության այսօր, կա ու կմնա՝ Հայաստանյայց Առաքելական մեր Մայր Եկեղեցին: Եվ այս կըսենք ոչ միայն իբրև կաթողիկոս, ոչ իբրև հոգևորականի նախասիրություն, այլ որովհետև առարկայական իրականությունը այդ է: Հայ Առաքելական Եկեղեցին ինքնագլուխ, ինքնավար և անկախ այն միակ հաստատությունն է, որով արտասահմանի մեջ մենք հայ ենք հաջա պետական իշխանությանց: Հայաստանյայց Եկեղեցին, որ մեր հայկականությունը կապահովել իրավական տեսակետով, հյուրընկալ պետությանց օրենսդրության ոգիով:

Կ Ո Ն Դ Ա Կ
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԻ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ
ՎԱԹՍՈՒՆԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ
 (22 մայիս 1980 թ.)

Այս վաթսու թվականի տարիների ժամանակահատվածում հայաստանցի ժողովուրդը, ապատված հազար տարիների գերությունից, ցրվումից ու քայքայումից, դարձավ՝ իր մայր հողի վրա ապրող ու վարճացող ազգություն, օժտված սեփական պետական կառույցով ու ղեկավարությամբ, իր ազգային դրոշով ու լեզվով, ոգեշնչված անցյալի արժեքներով ու ապագայի վառ երազանքներով:

Այս շրջանում է, որ Արևելահայաստանը քառապատկեց իր ազգաբնակչության համրանքը և ստեղծեց իր նոր քաղաքամայր Երևանը, լայն ափերի քան մեկ միլիոն բնակիչներով:

Այս վաթսու տարիներին հիմնվեցին ու ծաղկման հասան՝ Գիտությունների Ակադեմիան, Պետական Համալսարանը, Մատենադարանը, Աստղադիտարանը և բազում գիտական, կրթական ու գեղարվեստական հաստատություններ: Նոր Հայաստանը հայ ժողովրդին ու պատմությանը պարգևեց՝ Հովհաննես Բաղդամյան, Վիկտոր Համբարձումյան, Հրաչյա Աճառյան, Ալեքսանդր Թամանյան, Մարտիրոս Սարյան, Արամ Խաչատուրյան, Ելիշե Չարենց, Պարույր Սևակ:

Այս վաթսու տարիներին բարձրացան հուշարձանները Վարդան Մամիկոնյանի, Ծիծեռնակաբերդի և Սարգսրապատի:

Հայեր, մայր երկրից և բոլոր երկրներից, միացեք այսօր հոգով ու սրբությամբ և փառք տվեք նախախնամողն Աստծուն, անցնող վաթսու տարիների համար, և աղոթեցեք որ հայրենական վերածննդի ու ծաղկման տարիները անվերջ շարունակվեն, որ ամեն տեսակի փորձություններ ու վտանգներ հեռու մնան մեր հայրենիքի սահմաններից, որ այլևս երբեք չար ձեռքեր չքանդեն Տունը Հայոց, որ այլևս արցունք չտեսնեն մեր մայրերի և քույրերի աչքերը, որ Հայաստանը հավետ մնա կանգուն ու անսասան, շեն ու խաղաղ, և հայոց սեղանների վրա միշտ առատ լինեն՝ հացն ու լույսը, երգն ու աղոթքը, որ հայաստանցին ամեն առավոտ իր հարևանին ողջունի ավանդական «բարի լույս»-ով:

Նոր Հայաստանը, ապրող, շնչող ու ծաղկող Հայաստանը, վաթսու տարեկան է՝ «Հազար ջեփոր հնչեն թող այս առավոտ»:

Խ Ո Ս Ք
ՈՂՋՈՒՅՆԻ, ՈՒՂՂՅԱԼ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ
ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹՅԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ
 (3—10 օգոստոս 1980 թ.)

Մեր Եկեղեցին, վճռապես ու գործարար կերպով տակավին չի գտնվիր իր այս բուն առաքելության ճամբուն վրա: Մեր հոգևորականությունը իբրև մեկ ու միակամ մարմին տակավին չունի անհրաժեշտ հստակությամբ պատկերացումը իր բուն կոչումին: Այս իրավիճակը սփյուռքի հայ կյանքին մեջ կիսորհինք թե առավելապես ստեղծվեցավ Եղեռնի ահավոր ողբերգությունն հետո, իբրև տեսակ մը բնական հետևանք նոր կացություններու և հոգեվիճակի, երբ մեր ժողովուրդը ցիր ու ցան եղավ աշխարհի ուղիներուն վրա, երբ

առաջնահերթ նկատվեցավ բուժումը ազգային արյունոտ վերքերու: Այսպիսով Եկեղեցին ու հոգևորականը դարձան լոկ գործակիցներ և ուղեկիցներ միայն, այլ և այլ անուններով գործող հայկական կազմակերպություններու: Այս կացության վրա ավելցան նաև հայ քաղաքական կուսակցությունները, որոնք գործունեության գետին չունենալով հայրենի հողի վրա, իրենց ազդեցությունը, երբեմն նույնիսկ իրենց տիրապետությունը սկսան ի գործ դնել Եկեղեցին և հոգևորականության վրա, իրենց հետապնդած քաղաքական ծրագիրներուն համաձայն:

Այս մտահոգությանց լույսին տակ, հայ հոգևորականը պարտի պատասխանատվությունը ստանձնել՝ տերը կանգնելու իր կրոնա-բարոյական դաստիարակչական գործին, տերը կանգնելու Հայ Եկեղեցվո միության և հայ հավատացյալ ժողովուրդի միասնության, անբաժանության ամրապնդման գործին:

Բոլոր քաղաքակիրթ ազգերու ծոցին մեջ կան քաղաքական կուսակցություններ, գաղափարական հոսանքներ, մշակութային, գիտական և այլ խմբավորումներ, սակայն Եկեղեցին այդ բոլորեն վեր կկանգնի, բոլորը իր մեջ միավորելու համար: Բոլոր կուսակցությունները և խմբավորումները բնական կերպով, անհրաժեշտորեն, իրենց սահմանումով իսկ հատվածական են, բառին ոչ բացասական իմաստով, նաև հարափոփոխ են ու ժամանակավոր, առավել կամ նվազ չափով: Մինչ Եկեղեցին չի կրնար հատվածական ըլլալ իր կոչումով ու իր սահմանումով իսկ, չի կրնար հարափոփոխ ըլլալ, չի կրնար ժամանակավոր ըլլալ:

Հօգուտ Հայ Եկեղեցվո համազգային հոգևոր առաքելության, կարևորությամբ հիշենք այստեղ նաև այն հիմնական իրավական իրողությունը՝ թե սփյուռքի տարածքի վրա, հաջա հյուրընկալ պետությանց, հայերը իրենց ինքնությունը իրավապես կրնան պահպանել և ճանաչում ստանալ իբրև կրոնական համայնքներ, այսինքն իբրև Եկեղեցի: Այս ճշմարտությունը հաճախ շատերու կողմե կանտեսվի:

Մեր մտահոգությունները և Մեր խոհերը ի մի բերելով, կկամենանք եպրակացնել՝ թե արտասահմանի հայության ինքնության ամբողջ ու անվտանգ պահպանման ամենամուր, ամենահայկական, ամենատևական ու ամենաօրինական հիմքը Հայ Առաքելական Եկեղեցին է թե գործնական !: Թե իրավական տեսակետներե:

Բոլոր անոնք, որ արտասահմանի հայ կյանքի մեջ կամա թե ակամա, գիտակցաբար կամ միամտաբար, կփորձեն տկարացնել ամուր հիմքերը բազմադարյան Հայաստանյայց մեր Մայր Եկեղեցվո, բոլոր անոնք կգտնվին ոչ միայն հակաքրիստոնեական, այլ և հակազգային դիրքերու վրա:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ԵՐԵՎԱՆԻ Ս. ՍԱՐԳԻՍ ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ

ԱՐԱՐԱՏՅԱՆ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ՓՈԽԱՆՈՐԴԻ

ԸՆՏՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԹԻՎ

(8 փետրվար 1981 թ.)

Եթե Հայ Եկեղեցու կյանքից՝ սերը և փոխադարձ հարգանքը և կարգապահությունը պակսի, դա կնշանակի մի տեսակ սրբապղծում, մի տեսակ ժխտում հոգևոր կյանքի առաքելության: Մեր առաքելությունը հիմնականում բարոյական է, ընտանեկան, ընկերային, հայրենական կյանքի մեջ:

Ավետարանը՝ Հիսուսի Ավետարանը հիմնականում մարդկային կյանքի

բարենորոգման, ավելացման օրենք է: Այս գիտակցությամբ է, որ մենք հոգևորականներս իրավունք կունենանք այս վեղարը և այս սքեմը կրելու, խաչը ձեռքներին առնելու և Ավետարանի անունով խոսելու: Այլապես, ինչպես Պողոս առաքյալն է ասում, կլինենք ոչ թե հոգևորականներ, այլ խոսքի վաճառականներ: Հեռու մեզանից այդպիսի առևտուր:

Խ Ո Ս Ք

ՄՅՈՒՌՈՆՈՐ ՀՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԹԻՎ

(25 սեպտեմբեր 1983 թ.)

Թող այս սրբալույս մյուռնոնով ավելի և ավելի լուսավորվի հոգին ու կյանքի ճանապարհը հայ հավատացյալների, և առավել պայծառանա մեր ժողովրդի քրիստոնեական հոգին:

Այս լուսավառ մյուռնոնով թող էլ ավելի ամրապնդվեն սերն ու միությունը մեր Մայր Եկեղեցու և ժողովրդի:

Այս զմրուխտ մյուռնոնով մեր ժողովրդի կյանքը թող դառնա էլ ավելի օծուն Սուրբ Հոգու շնորհներով, Սուրբ Հոգու լուսավորող, մխիթարող ու խաղաղասեր շնորհներով:

Ավելի լույս, ավելի խաղաղություն մեր Եկեղեցու զավակներին և նրանց համայնական ազգային կյանքին:

Ավելի լույս, ավելի խաղաղություն համայն աշխարհին, որ մեր օրերին այնքան մթազնած է ու խռովահույզ:

Թող խորտակվեն մանավանդ պատերազմի բոլոր զենքերը, և թող խափանվեն մահ ու ավեր սերմանող ուժերը չարի:

Թող այս մյուռնի շնորհներով լսելի դառնա աշխարհին Աստուծո սաստը՝ «Ո՛ր է Աբել, եղբայր քո»:

Խաղաղության աղավաղ արդար, թող ազատ սավառնի աշխարհից աշխարհ, ավետելով բոլոր մարդկանց, բոլոր ազգություններին՝ սեր, եղբայրություն և կյանք ներդաշնակ:

Խ Ո Ս Ք

ՓԱՐԻՋԻ ՀԱՄԱԳԱՂՈՒԹՅԱՅԻՆ ՃԱՇԿԵՐՈՒՅԹՈՒՄ

(12 հունիս 1984 թ.)

Ես այս պահուս կհիշեմ մեր եկեղեցական մեծագույն դեմքերն մեկուն՝ Մաղաքիա Օրմանյան պատրիարքի մեկ խորհրդածությունը իր նշանավոր «Խոհ և խոսք» գործին մեջ: Գիտեք բոլորդ, թե անոր պատրիարքության շրջանը ինչպիսի վտանգավոր շրջան եղած է սուլթան Համիդի օրոք: Մաղաքիա Օրմանյան պատրիարք, իր գործին մեջ կըսե. «Մեր ազգի նավը ավելոծ փոթորիկի մը վրա կգտնվեր: Իմ ուժերես վեր էր փոթորիկը դադրեցնել: Իմ միակ իղձը և ճիգը եղավ, որ այդ ավելոծության մեջեն մեր ազգի նավը անխորտակ պահենք և հասցնենք խաղաղ նավահանգիստ»: Ես կխորհիմ, թե մենք այսօր ալ նույն խորհրդածությունը կրնանք կատարել այսօրվա այս ավելոծ աշխարհի մեջ:

Արտասահմանի հայության կյանքի և գոյատևման հիմքերը պետք է նկատել հետևյալները.

ա. Հայ Առաքելական Եկեղեցվո առավել զորացում, իբրև մեկ ազգ, մեկ եկեղեցի և մեկ Ամենայն Հայոց Հայրապետություն ի Ս. Էջմիածին:

բ. Կրթական գործի աստիճանաբար ծավալում՝ նոր սերունդներուն տալու համար հայկական դիմագիծ ու գիտակցություն:

գ. Ամրապնդում մշակութային կապի մայր հայրենիքի հետ, որ կենդանության և լավատեսության աղբյուր է համայն հայության համար: Արդի Հայաստանի ազգային մշակույթի վարճացումն ու ծաղկումը մեր հպարտությունն է: Հայ սփյուռքի տարածքը պետք է լեցնել հայրենի մշակույթի նոր արժեքներու լույսերով:

Եվ չորրորդ՝ անհրաժեշտ է արտասահմանի հայությունը, հատկապես երիտասարդությունը ոգեշնչել ազգային իդեալներով՝ առաջին հերթին ապահովելու համար 1915-ի ցեղասպանության ճանաչումը միջազգային մակարդակի վրա:

Խ Ո Ս Ք

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻԶ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ

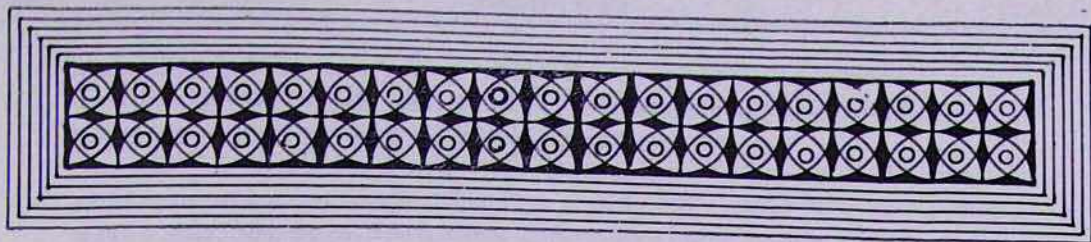
ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻՆ

(Բուենոս Այրես, 1984 թ.)

Սիրելի տղաներ և աղջիկներ, դուք կպատրաստվիք նաև կյանքի մեջ մտնել իբրև հայ ժողովուրդի և Հայ Եկեղեցվո հարապատ զտվակներ, որ ոչ միայն հայ լեզուն գիտեք, այլ նաև գիտեք մեր պատմությունը, մեր ազգի փառավոր սխրագործությունները: Կյսեք նաև մեր ազգի ողբերգություններու մասին, կյսեք ցեղասպանության մասին, այդ ալ մեր պատմության, մեր ճակատագրի անբաժան մասը կկալմե: Մեր հայտնի բանաստեղծներեն Ավետիս Ահարոնյան դժբախտ պատմական պահու մը կարտահայտվի. «Կանգնած ենք վերստին մեր ժանիքավոր ճակատագրի առջև ճակատ առ ճակատ»: Ավետիս Ահարոնյանի այս խոսքը կարտահայտե մեր ամբողջ պատմության ողբերգությունը: Բայց գտնվելով ճակատ առ ճակատ այդ ժանիքավոր, դաժան ճակատագրի առջև, մեր ազգը, թեև հաճախ նահատակված, բայց գիտցած է իր քաջ որդվոց սուրբ արյունով հաղթահարել ամեն դժվարություն, քաջաբար տոկալ և վերջիվերջո հաղթող ըլլալ:

Աստված աշխարհը ստեղծելն հետո մտածեց բաժնել երկրագնդի մակերեսը տարբեր ազգերու: Կոչ ուղղեց բոլորին, որ գան հերթով, և ամեն մեկը առնէ իր բաժինը: Եվ անոնք սկսան գալ: Եկան եգիպտացիք, եկան հույները, լատիները, գերմանացիները, ռուսները, անգլիացիները և այլն: Աշխարհի բոլոր ժողովուրդները եկան ու ստացան իրենց բաժին հողամասերը: Հետո, երբ Աստված արդեն կպատրաստվեր հանգստանալու, հեռվէն աղմուկ մը լսեց, նոր ժողովուրդ մը կուգար: Աստված հարցուց՝ ո՞վ եք դուք: Պատասխանեցին՝ «Մենք հայերն ենք, որ քիչ մը ուշացանք»: Աստված խորհեցավ՝ հիմա ի՞նչ ընե. բաժնելիք հող չէր մնացեր այլևս: Բայց որովհետև Աստված շատ բարի է. «Էհ, ի՞նչ ընեմ,—ըսավ,—մեղք են, այս հայերուն ալ ինձի վերապահած պարտեզը տամ»: Ու Արարիչը իր հանգստության համար վերապահած հողամասը կշնորհե հայերուն: Եվ այդպես հայերը կբավարարվին և գոհ կմեկնին:

Այս ավանդությունը պատմելն վերջ, քովս նստած մեր հյուրերեն մին կողմնակի ըսավ ինձի. «Վեհափառ, ներեցեք, Աստված կամ աշխարհագրություն չի գիտեր եղեր, կամ ալ շատ համեստ է եղեր»: Սրամտությունը հաջող էր: Բայց ես պատասխանեցի. «Բարեկամս, Աստուծո պարզամտ պարտեզը մեր այս փոքրիկ Հայաստանը չէր, այլ ամբողջ պատմական Հայաստանն էր»:

Չ Ա Յ Ն Խ Ա Ղ Ա Ղ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(6 հունվար 1956 թ.)

Աստուծո խոսքը մարդոց ուղղյալ թե Հին և թե Նոր Ուխտով, տևական ու վսեմ կոչ մըն է սիրո և խաղաղության: Պետք է ըլլանք «որդիք խաղաղութեան» (Ղուկ. Ժ 6), որպէսզի արժանի դառնանք «որդիք Աստուծոյ» կոչվելու:

Արդյոք պիտի բացվի՞ վերջապէս տևական խաղաղության արջալույսը: Արդյոք, թեւերը ապատորեն տարածած, պիտի կարենա՞ն աներկյուղ սավառնիլ խաղաղության սպիտակ աղավնին: Արդյոք ժողովուրդները և անոնց առաջնորդները պիտի փութա՞ն «պահել զմիաբանութիւն Հոգւոյն յօղի խաղաղութեան» (Եփես. Դ 3):

Ճ Ա Ռ

ԱՐՏԱՍԱՆՎԱԾ ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ ԿԱՅԱՅԱԾ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՈՒՄ
(1959 թ.)

Մենք հավատում ենք, որ Արևմուտքը և Արևելքը կարող են խաղաղ ու արդար կերպով լուծել բոլոր տեսակի վիճելի հարցերը և ուրախ ենք, որ մեծ պետությունների ներկայացուցիչները այս պահուս կողք-կողքի նշտած մտածում են և ծրագրում գտնել խաղաղության ուղին: Պետք է միշտ լավատեսորեն հուսալ, որ նման բանակցություններ ուշ կամ կանուխ իրենց բարի և շինարար պտուղները կտան:

Մենք ի սրտե մաղթում ենք մանավանդ, որ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները և մեր Սովետական Հայրենիքը, առաջնորդված երկուսն էլ համամարդկային վեհ իդեալներով, իրենց միացյալ ճիգերի շնորհիվ, կարողանան ի վերջո դառնալ այն երկու ամուր պուկները, որոնց վրա ապահով պիտի հենվի մեր աշխարհի խաղաղության հաղթական կամարը՝ ի փառս Աստուծո և ի փառս մարդու:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿԶԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(22 ապրիլ 1973 թ.)

Հակառակ վիատեցուցիչ մի շարք ժխտական դրսևորումների, մենք մնում ենք հաստատ այն հավատքի վրա՝ թե մարդկությունը անհրաժեշտորեն գնում է դեպի նվաճումը՝ միջազգային կյանքի խաղաղ գոյակցության և բարեկամական գործակցության: Ոչ միայն հոգով վատառողջ, ալև մտքով տկար պետք է լինել՝ չտեսնելու համար թե արդի աշխարհի գիտության և արդյունաբերության, ընկերային հարաբերությանց և հաղորդակցությանց միջոցների հսկայաքայլ զարգացումները մի կողմից, տնտեսական և քաղաքական շահերով ժողովուրդների փոխադարձ ենթակայությունը մյուս կողմից, տակավ փոփոխում են և պետք է փոփոխեն մի շարք ազգային և միջազգային հին հասկացություններ: Ընկերային-տնտեսական հեղաշրջումների, գիտությանց և տեխնիկայի նվաճումների և աշխարհը կործանելու կարող զենքերի սպառնալիքների հեռանկարների առջև, ժողովուրդները պետք է հստակ տեսնեն թե բոլորը անխտիր անբաժան մի միասնություն են կազմում, մի ճակատագրով, մի ապագայով, փրկության մի ուղիով: Այդ ուղին, խաղաղ գոյակցության և համատեղ գործակցության ուղին է:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿԶԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(6 հունվար 1975 թ.)

Աշխարհի բոլոր ժողովուրդների, հաղթող թե պարտվող ժողովուրդների, անցյալի դառն փորձությունները, պետությունների փոխադարձ շահերի իրապաշտ ըմբռնումը, ժողովրդական լայն զանգվածների գիտակցության մեջ հետընկեմ են բյուրեղացող համամարդկային հառաջդիմական գաղափարները, գիտության և տեխնիկայի աներևակայելի նվաճումները, մենք նկատում ենք իրական ու զորավոր նախադրյալներ, ի խնդիր ազգամիջյան թշնամությանց տակավ վերացման և համաշխարհային խաղաղ գոյակցության ամրապնդման:

Հակառակ հակասական դրսևորումների, այո, մարդկությունը գնում է դեպի հավաքական գործակցություն, դեպի համերաշխություն, դեպի խաղաղություն, դեպի մարդկայնացում:

Այն օրից մանավանդ, երբ երկրագնդի առաջին մարդը տիեզերք բարձրացավ, երկիրը դարձավ առավել միասնական մի աշխարհ, ամեն ազգի մարդիկ դարձան բնակիչները մի երկրի, բոլոր ժողովուրդները՝ անդամները մի մարդկային ընտանիքի, վեր ամեն տեսակի՝ բնական, ընկերային կամ քաղաքական տարբերություններից:

Խ Ո Ս Ք

ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՆ

(6 հունիս 1977 թ.)

Մարդկությունը իր ձեռքին մեջ ունի այժմ նյութական ուժի հսկայազույնը՝ ատոմական էներգիան: Այն կարելի է օգտագործել թե կյանքի խաղաղ զարգացման և թե պատերազմական նպատակներով: Արդ, մեր օրերի ամե-

նահրամայական հարցն է՝ ձեռք բերել մարդկային այն բարոյական ուժը, որով կարելի լինի նյութի սանձազերծած էներգիան ծառայեցնել մարդկության բարօրության ու երջանկության, ի խնդիր հացի և լույսի:

Ամեն բանի մասին կարելի է տարակարծիք լինել և վիճել. խաղաղության հրամայականը սակայն վեր պետք է լինի ամեն վեճից և դառնա բոլորի համար մտածելու ու գործելու գերագույն կանոն՝ ամեն տեսակի հարցերը լուծելու:

Երկյուղի և անստուգության մեջ տառապող այսօրվա մարդկությանը պարտինք, մանավանդ մենք հոգևորականներս, ցույց տալ խաղաղության և ամբողջական պինդափման ճանապարհը:

Անկախ քաղաքական-ընկերային վարչակարգերից և վեր աղ բոլորից, մարդիկ այսօր պահանջում են՝ խաղաղ ապրելու իրավունք, աշխատանքի իրավունք, հավասարության իրավունք, ազգային ազատ ինքնորոշման իրավունք: Առանց այս հիմնական իրավունքների կենսագործման, հիմնապես վտանգված կլինեն նաև մարդկային ազատությունները: Ահա, Մեր կարծիքով, Հելսինկիի պատմական փաստաթղթի գերագույն իմաստն ու նպատակը:

Խ Ո Ս Ք

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(14 մայիս 1978 թ.)

Այս պահին շատ երջանիկ ենք, որ այս սուրբ բեմից միաժամանակ հընչում են ձեր ականջներին, քաղցրորեն հնչում են հայերեն և վրացերեն լեզուները: Մեր ազգային լեզուների մեջ կա պատկերը մեր հոգիների: Մենք երկու ժողովուրդներս եղել ենք միշտ միատեղ, ձեռք-ձեռքի տված, կողք-կողքի և ուրախության, և փառքի շրջաններին, և դժվարությունների, և մանավանդ բարբարոս արշավանքների օրերին: Մեր երկու ժողովուրդները շատ հաճախ պատմության ընթացքին միատեղ են պայքարել նույն թշնամիների դեմ, պաշտպանելու համար իրենց լույս հավատքը քրիստոնեական, պաշտպանելու համար իրենց հայրենի հողը և իրենց ժողովուրդների ազատությունը:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(1 հոկտեմբեր 1978 թ.)

1943 թվականին, ուղիղ 35 տարիներ առաջ, Բուխարեստում մի նոր ձեռնադրված երիտասարդ վարդապետ, Վազգեն անունով, իր անդրանիկ պատարագն էր մատուցում Բուխարեստի Սրբոց Հրեշտակապետաց եկեղեցում, խոռոնեւում հավատացյալ ժողովրդի ներկայությամբ: Նա իր քարոզն սկսեց նույն այս բնաբանով. «Տէր, եթէ զըթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւնս քո»:

Հիշեցեք մի պահ՝ 1943 թվականը, պատերազմի ամենաահավոր տարիներից մեկը, հայրենական պատերազմի, համաշխարհային երկրորդ պատերազմի օրերը, երբ մարդկային արյունը հեղեղի նման հոսում էր բոլոր ճակատների վրա: Միայն սովետական ժողովուրդները, ինչպես գիտեք, քսան միլիոն զոհ տվեցին, այդ թվում նաև ավելի քան երկու հարյուր հազար հայ ժողովրդի զավակներ: Տակավին պատերազմի վախճանը հայտնի չէր, և չգիտեինք, թե արդյոք այդ ահավոր գոյամարտը վերջանալու է արդարության հաղթանակով: Այդ դժվարին պայմանների մեջ էին նաև հայերը Ռումինիա-

յում, երբ Ռումինիան ինքը գտնվում էր թշնամի ճակատի վրա, ֆաշիստական Գերմանիայի տիրապետության ներքո:

Ահա այդ օրերին էր, որ Մենք, այն ժամանակ երիտասարդ վարդապետ, Աստուծո և ժողովրդի առաջ ուխտեցինք ծառայել մեր Եկեղեցուն և ժողովրդին՝ բնաբան ընտրելով՝ «Տէր, եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերա՛ն իմ երգեսցէ պօրհնութիւնս քո»: Ինչքան հիշում ենք, Մեր քարոզը վարձագրինք աղոթքների շարքով: Ուխտ էինք անում աղոթել մեր Եկեղեցու անսասանության և ծաղկումի համար, մեր ժողովրդի համար, մեր հայրենիքի համար: Այդ օրերին անշուշտ աղոթեցինք նաև աշխարհի խաղաղության համար, որպեսզի վերջ գտնէր արյունահեղ ահռելի պատերազմը: Օրն էր նոյեմբերի 28-ը, այսինքն նախօրյակը Սովետական Հայաստանի պետական տոնի: Այդ օրերին Մենք ի վիճակի չէինք հիշատակելու նոյեմբերի 29-ը, ոչ էլ Սովետական Հայաստանի անունը, հասկանալի պատճառներով: Գտնվում էինք գերմանական գրավման տակ: Սակայն, այնուամենայնիվ, հոգեկան համարձակությունը ունեցանք աղոթելու Կոնվաժ հայ վիկտորների հոգիների համար: Մեր աղոթքն էր նաև, որ Աստված օգնության հասնի թե՛ հայ ժողովրդին, թե՛ բոլոր ազատասեր ժողովուրդներին, որոնք միացյալ ճակատ կազմած այն ատեն՝ Սովետական Միությունը, Ֆրանսիան, Անգլիան, Ամերիկան և այլ պետություններ, մարտնչում էին հանուն ազատության և արդարության:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿԶԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
(6 հունվար 1982 թ.)

Ցեղասպանություն տեսած հայ ժողովուրդը, առավել վճռականությամբ, իր ձայնը, իր աղերսը միացնում է խաղաղության ուժերին, որովհետև պայծառ գիտակցությունը ունի, թե միայն աշխարհի խաղաղության պահպանման պայմաններում նա պիտի կարողանա գոյատևել իբրև ազգություն, իբրև հայրենի պետություն և իբրև Եկեղեցի: Հայոց վերածնված մայր երկրի ժողովրդի բախտն ու ճակատագիրը պայմանավորված են խաղաղության պահպանմամբ, խաղաղության ուժերի հաղթանակով: Որևէ հայ մարդու համար, այլ կերպ մտածում կամ գործունեություն կարելի չէ ըմբռնել:

Խ Ո Ս Ք

ՈՒՂՂՎԱԾ ՔԵՆԹՐԲԵՐԻԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԴՈԿՏ. ՌՈԲԵՐԹ ՌԱՆՍԻՐ
(Լոնդոն, 6 մայիս 1983 թ.)

Ես մտածում եմ, որ միջեկեղեցական փոխադարձ սիրո, միատեղ աղոթելու և միատեղ գործելու այս ոգին, ճշմարիտ էկումենիկ ոգին, հրամայական պահանջ է մանավանդ մեր օրերին, երբ աշխարհը ալեկոծ է բազում անարդարություններով, բազում նախապաշարումներով, բազում վատառողջ կրքերով ու անսանձ թշնամություններով, երբ մարդիկ ու ազգությունները լույսի և խաղաղության մի ճանապարհ են որոնում գրեթե հուսահատ: Թվում է, թե մարդկությունը հասել է մի հանգրվանի, երբ իր բանականության ուժերը այլևս անպոր են դարձնում ինքն իրեն ղեկավարելու: Այսպիսի իրադրության մեջ, մեր օրերին, կարծում եմ առավել հրամայական է դառնում, որ Եկեղեցիների պատասխանատու սպասավորները միատեղ աղոթեն ու գործեն Քրիստոսի համար:

տոսի Ավետարանը իրենց ձեռքում՝ որոնելու համար փրկության մի ճանապարհ:

Ես չգիտեմ՝ կհաջողվի՞ այդ մեզ՝ Եկեղեցիներին, մեզ՝ քրիստոնյաներին: Պիտի կարողանա՞նք քանդել միջևորմը թշնամությունների, պիտի կարողանա՞նք համույզել ժողովուրդներին և պետական ղեկավարներին, որ բոլոր մարդիկ միևնույն Աստուծո որդիներն են, որ եղբայրներ են միևնույն տան մեջ բնակվող, միևնույն առօրյա դժվարություններով, միևնույն երազանքներով, միևնույն ճակատագրով:

Արդյոք մեր օրերի մարդկանց պիտի կարողանա՞նք լսելի դարձնել Աստուծո սաստը, թե՛ «Ո՛ր է Աբել, եղբայր քո»:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓԱՐԻՋԻ ՀԱՅՈՑ Ս. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄԿՐՏԻՉ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ

(29 մայիս 1983 թ.)

Ես կիիշեմ Ֆրանսայի արտաքին գործոց նախարար Ֆրանսուա Պոնսեի հիշողությունները վերջին պատերազմին նախորդող դեպքերու առնչությամբ: Այդ օրերուն, երբ Եվրոպայի բոլոր ազգերը կզգային, թե պիտի սանձազերծվի Գերմանիո ահավոր պատերազմական մեքենան, Ֆրանսուա Պոնսեն վերջին փորձ մը կուլե կատարել և այցելության կերթա Բերհադեսգաուդեն, դրախտային խաղաղ բնության ծոցին մեջ երկնամերձ լեռներով ու խիտ անտառներով շրջապատված այն հանգստավայրը, ուր կբնակեր այն օրերուն Գերմանիո դաժան դիկտատորը: Ֆրանսացի նախարարը կփորձե անգամ մը ևս քրիստոնեաբար, մարդասիրաբար կոչ ուղղել անոր խղճին, որ պահպանե իր հոգիի խաղաղությունը և խնայե մարդկության՝ ներշնչվելով այդ դրախտային խաղաղ բնութենեն, որուն մեջ կապրեր: Գերմանիո պատերազմամուղ ղեկավարի հոգիին մեջ սակայն տեղ չկար խաղաղության:

Մեկ շաբաթ հետո անոր ռազմական մեքենան սկսավ շարժիլ, և սանձազերծվեցավ ահավոր երկրորդ պատերազմը համաշխարհային, որուն զոհ գացին շուրջ հիսուն միլիոն մարդիկ, անոնց մեջ նաև ավելի քան երկու հարյուր հազար զավակները մեր հայրենիքի:

Մեր օրերուն ալ մարդիկ և ազգություններ խաղաղություն կփնտրեն:

Ք Ա Ր Ո Ջ

ՓՐԿՉԻ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

(6 հունվար 1984 թ.)

Հիսուս եկավ փարատելու ունայնությանց մշուշը, քանդելու տիրապետող հպոտների աթոռը և բարձրացնելու խոնարհներին, բարիքներով հագեցնելու քաղցյալներին, անիրավածներին:

Հիսուս բերեց աշխարհին իր հոգու խաղաղությունը և խաղաղությամբ սերմանեց արդարության սերմերը: Հիշենք Հակոբոս առաքյալի մարգարեական խոսքերը, թե՛ «Պտուղ արդարութեան խաղաղութեամբ սերմանի՝ այնուցիկ որ առնեն զխաղաղութիւն» (Յակոբ. առաքելոյ Գ 18):

Մանավանդ առումական մեր դարաշրջանում հրամայականորեն այժմեական է՝ արդարությունը խաղաղությամբ սերմանելու այս պատգամը:

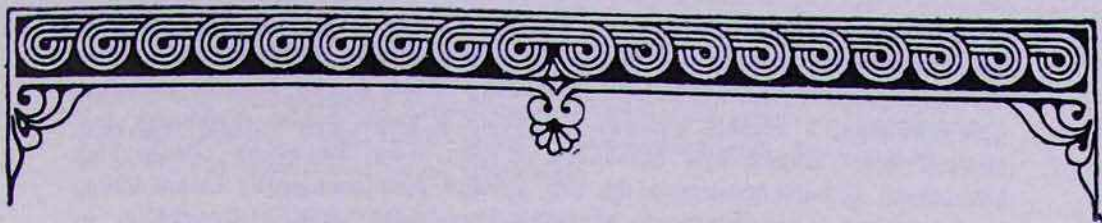
Այլևս չի կարելի խոսել մարդասիրության ու արդարության մասին առանց ապահովելու նախ խաղաղ գոյակցությունը աշխարհի պետությունների:

Աստուծո և նրա Որդու՝ Հիսուսի սերը դեպի մարդիկ, հիմնականում և առաջին հերթին արտահայտվում է խաղաղարար տնօրինությամբ:

Ավետարանի բոլոր մեծ պատգամների կիզակետը սիրո և խաղաղության գաղափարներն են:

Մեր օրերին աշխարհի խաղաղությունը պահպանելու և ընդհանուր կամ գեթ մասնակի զինաթափման հրամայականը՝ ամենաքրիստոնեական, ամենաբարոյական գաղափարն է: Այսօր ու ապագայում, եթե մարդկությունը իր գոյատևումը ապահովելու համար կարիք ունի մի գաղափարախոսության, դա անպատերազմ խաղաղ գոյակցության գաղափարախոսության հաստատումն է մարդկային աշխարհում:

«ԱՐԱՐԱՏ» ՕՐԱԹԵՐԹԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑԸ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀԵՏ

(Ս. Էջմիածին, 28 հոկտեմբերի 1985 թ.)

ՀԱՐՑ—Վեհափառ Տեր, Ձեր գահակալության 30-ամյակին նշումը վերածվեցավ համազգային տոնախմբության: Հետաքրքրական պիտի ըլլար իմանալ, թե Դուք անձնապես ինչպե՞ս կգնահատեք այս իրադարձությունը, ի՞նչ կզգաք ի տես այս երջանիկ իրողության, ի՞նչ տրամադրություններ կհամակեն Ձեզ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ—Ես գոհություն կուտամ Աստուծո, որ բախտն ունեցա շինարար իրագործումներ գլխավորելու իմ գահակալության երեսուն տարիներու ընթացքին, շինարար իրագործումներ՝ հոգևոր, կրթական, եկեղեցաշինական ու ազգային-հայրենասիրական իմաստով:

Ի տես այս արդյունքին, ես ինքսինքս մխիթարված կզգամ, իմ պարտականությունը կատարած ըլլալու գիտակցությամբ: Եթե Տերը տակավին ինձ ժամանակ տա, պիտի կամենամ շարունակել իմ աշխատանքը նույն ոգևորությամբ: Որովհետև տակավին շատ ընելիքներ կան:

ՀԱՐՑ—Կարելի՞ է իմանալ Ձեր հետագա ծրագիրներու և առաջադրությանց մասին, որոնցմե մեկն ալ, կլսենք, թե Հայ Եկեղեցվո Նոր Կանոնագրության մը մշակումն է:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ—Մայր Աթոռիս աշխատանքի հորիվոնը լայն է և, ինչպես շեշտեցի, ընելիքներ շատ կան տակավին:

Նախ իր ավարտին պետք է հասցնենք Սուրբ Գրքի աշխարհաբար թարգմանությունը, որուն ձեռնարկած ենք երեք տարի առաջ, և որուն վրա կաշխատին Երևանեն տասը գիտնական գրաբարագետներ, հիմնված հայերեն ոսկեդարյան թարգմանության վրա: Կհուսանք գործը տպագրության հանձնել քսան հազար տպաքանակով 1987 թվականին: Սույն գործը կնկատեմ իմ գահակալության կոթողական իրագործումներեն մին:

Հառաջիկա տարիներուն ծրագրած ենք վերանորոգումները Հայաստանի գավառներու չորս-հինգ եկեղեցիներու և որոշ եկեղեցիներուն կից նոր կառուցվող հովվատուններու:

Ծրագրած ենք նաև մեր Եկեղեցին օժտել կապնական կանոնագրությամբ մը, որ իր մեջ ընդգրկե ամբողջ՝ մեկ ու անբաժան վեր Եկեղեցվո կառույցը

իր նվիրապետական Աթոռներով և թեմական կազմակերպություններով: Մեր նվիրապետական Աթոռներեն՝ Տանն Կիլիկիո Աթոռը, Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքության Աթոռը, ինչպես և թեմերը ունին իրենց ներքին կանոնագրությունները, և անոնք, բնական է, կման ի պորու իրենց շրջանակի մեջ, սակայն հույժ անհրաժեշտ կգտնենք, որ մեր Մայր Եկեղեցին օժտվի նաև կազմական կանոնագրությամբ մը, ուր ճշտվին իրավասությանց սահմանները և փոխադարձ գործակցության կերպերը Աթոռներու միջև և Աթոռներու ու թեմերու միջև:

Այս նպատակով մեր կազմած Հանձնաժողովը պատրաստեց նախնական նախագիծ մը, որ կրնա առարկան դառնալ ուսումնասիրության և վերանայման: Այս իսկ մտածումով հրավիրեցինք Տանն Կիլիկիո Աթոռը, որ իր ներկայացուցիչները առաքե Ս. Էջմիածին՝ մեր Հանձնաժողովին հետ միասնաբար կատարելու այդ աշխատանքը: Ուրախ ենք հայտնելու, թե վերջերս Անթիլիասեն ստացանք պատասխան, որ Տանն Կիլիկիո Աթոռը հառաջիկա հունվար ամսեն հետո պիտի ուղարկե իր ներկայացուցիչները, որոնք պիտի ներկայացնեն իրենց տեսակետները:

Մենք հույս ունինք, որ Մայր Աթոռի Հանձնաժողովը և Կիլիկյան Աթոռի պատվիրակները միասին պիտի աշխատին շինարար ոգիով, փոխադարձ փոխըմբռնումով խմբագրելու համար Հայ Եկեղեցվո կազմական կանոնագրության մը վերջնական նախագիծը, որ հետագային պետք է ենթարկվի ընդհանուր քննարկման և հաստատման Եկեղեցվո օրինական իշխանությանց կողմե:

ՀԱՐՑ—Վեհափառ Տեր, Ձեր հայրապետության շրջանին Հայ Եկեղեցին ամբողջապես վերագտավ իր ազգային-հոգևոր պատմական առաքելությունը և նույնիսկ գերապանցեց վայն: Այսուհանդերձ նկատելի են սփյուռքահայ ազգային-եկեղեցական մեր կյանքի մեջ գոյատևող տխուր կարգ մը երևույթներ: Մայր Աթոռը ի՞նչ ընելու տրամադիր է այս ուղղությամբ: Կարելի՞ է լավատես ըլլալ մեր մոտիկ ապագային առնչությամբ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ—Սփյուռքի տարածքի վրա ապրող մեր ժողովուրդը բնական է, որ իր մեջ ունենա տարբեր հոսանքներ, տարբեր խմբավորումներ և շրջանակներ, ամեն մեկը ունենալով իր կազմակերպությունը, իր մամուլը, իր հավաքավայրը և այլն:

Այս իրողությունը ես կնկատեմ, թյո՛ղ, բնական և նույնիսկ ազգային կենսունակության դրսևորում և հետևաբար օգտակար, եթե այդ կազմակերպությանց միջև հակադրումները մնան ողջմտության և խոհականության սահմաններու մեջ, ոգեշնչված իրավ սիրով դեպի մեր ազգն ու վերածնած մայր հայրենիքը:

Եկեղեցին, սակայն, պետք է դուրս և վեր մնա վերոհիշյալ հոսանքներու և անոնց միջև հակամարտությանց մակարդակեն: Եկեղեցին կպատկանի մեր ազգի բոլոր զավակներուն, և մեր ազգի բոլոր զավակները կպատկանին Եկեղեցիին հավասարապես: Եկեղեցին չի կրնար կողմ ըլլալ: Հոգևորականը չի կրնար կողմ ըլլալ: Կողմ ըլլալ կնշանակե բոլորինը չըլլալ: Բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդներու ծոցին մեջ կան տարբեր տեսակի գաղափարախոսական հոսանքներ և երբեմն բռնու պայքարներ անոնց միջև, սակայն անոնց Եկեղեցիները վեր են այդ մակարդակեն: Ամեն կուսակցություն իր Եկեղեցին չունի: Եկեղեցին մեկ է և անբաժան ու բոլորինը հավասարապես: Հետևաբար սփյուռքի տարածքի վրա գործող բոլոր հայկական կազմակերպություններն ու հոսանքները կխորհին, թե ողջմտությունը պետք է ունենան ուղիղ հասկնալու Եկեղեցվո դերը մեր ազգային կյանքի մեջ և օգնելու մեզի, որ ամրապնդենք կանոնական միություն-

նը և մեկությունը մեր Մայր Եկեղեցիին, Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնով, որ հնարավոր միակ հիմքն է Հալ Եկեղեցվո կանոնական միության և հայ հավատացյալ ժողովուրդի միասնության, սերտ ու եղբայրական գործակցությամբ Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսության, Երուսաղեմի և Կ. Պոլսո Պատրիարքության հայոց Աթոռներու:

ՀԱՐՑ—Վեհափառ Տեր, մեզի համար հույժ հետաքրքրական է գիտնալ, թե այսօր ի՞նչ վիճակ կ'պարզեն Հայ Եկեղեցի-պետություն հարաբերությունները Խորհրդային Հայաստանի մեջ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ—Մեր մայր երկրի մեջ Եկեղեցի-պետություն հարաբերությունները շատուց ի վեր հատակ են թե՛ իրավական և թե՛ իրողական առումով: Իմ երեսնին տարիներու պաշտոնավարության շրջանին ես գոհունակ սրտով հաստատած եմ այս իրավիճակը, և շնորհիվ այս իրավիճակի Մայր Աթոռս հաջողած է կյանքի կոչել այն իրագործումները, որոնք ծանոթ են մեր ժողովուրդին ի Հայաստան և արտասահման:

Ոմանք ինչ-որ սխալ հասկացողությամբ կմտահոգվին այն իրողությամբ, որ մեր երկրի մեջ ազատ են մարդիկ հավատացյալ ըլլալու, ինչպես ուրիշներ ազատ են հավատացյալ ըլլալու և եկեղեցի հաճախելու: Այդ մտահոգությունը արդյունք է նեղմտության և չի համապատասխաներ իրական կացության: Հավատացյալ ու ոչ հավատացյալ քաղաքացիներ Հայաստանի մեջ կապրին համերաշխ, ամեն մեկը հարգելով մյուսի համոզումները: Իսկ պետությունը տարբերություն չի դնել իր քաղաքացիներու միջև այդ տեսակետեն, որովհետև հայրենաբնակ մեր հավատացյալները հավատարիմ քաղաքացիներն են հայրենիքի և նույն եռանդով կմասնակցին երկրի շինարար զարգացման: Հավատացյալներ և ոչ հավատացյալներ միևնույն Աստուծո որդիներն են և հեռու օր մը, Վերջին դատաստանին, անոնք նժարի վրա պիտի դրվին համաձայն երկրի վրա իրենց առաքինի և հանրօգուտ իրագործումներու:

ՀԱՐՑ—Սփյուռքի մեջ կարծողներ կան, որ Մայր Աթոռը՝ հանդես գալով հոգուտ խաղաղության պաշտպանության, հեռացած կըլլա իր բո՛ւն առաքելութենեն, կ'բաղի իրեն չվերաբերող խնդիրներով: Դուք ճիշտ կ'գտնե՞ք այս դիտողությունը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ—Ինձի համար ամեն բանե վերը՝ ապահովումն է մեր վերածնած ու վերաշինված մայր երկրի անվտանգության, ապահովումն է մեր հայրենաբնակ երեք միլիոն ժողովուրդի խաղաղ գոյատևման, ապահովումն է մեր ազգային մշակույթի ծաղկումի Արարատի նայվածքի տակ:

Հայերը բոլոր երկիրներեն, ո՛ւր որ ալ բնակին, ի՞նչ գաղափարախոսական նախասիրություններ ալ ունենան, երբ խոսքը վերաբերի Հայաստանի ներկային ու ապագային, պետք է ղեկավարվին այս հրամայականով: Ոչ մեկ հայ մարդ թող չմոռնա երբեք յաթաղանի մահացու հարվածը 1915-ին, որ բնաջնջեց մեր ազգի կեսնն ավելին:

Եթե խաղաղասիրական մեր կոչերը ոմանք քաղաքականություն պիտի նկատեն, մենք հպարտությամբ կընդունինք այդ «մեղադրանք»-ը և մեր քրիստոնյայի և հայու պարտքը կնկատենք շարունակել մեր աղոթքը և աշխատանքը վասն խաղաղության համայն աշխարհի, վասն ընդհանուր պինաթափման և վասն համերաշխ գործակցության բոլոր մեծ ու փոքր ազգություններու: Պիտի շարունակենք աղոթել մանավանդ, որ Տերը միշտ խաղաղ ու անփորձ պահպանե մեր արդի Մայր Հայաստանը:

ՀԱՐՑ—Ձեր խորիմաստ պատգամներեն մեկուն մեջ կար պարբերություն մը, որ մեծ հետաքրքրություն ստեղծած է սփյուռքի տարածքին: Այնտեղ ըսած եք, թե հայ դատին տիրություն ընել, կնշանակե նաև տեր մնալ մեր ներկային, ունեցածը ապահովել: Կբարեհաճի՞ք պարզաբանել Ձեր այս միտքը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ—Մեր համոզումն է, որ մեր ազգային արդար իդէերու կենսագործման հիմնական տվյալը, հիմնական ուժը՝ ապրող, շնչող ու վարձագող մեր արդի Հայաստանի Հանրապետությունն է խորհրդային եղբայրական Հանրապետությանց մեծ ընտանիքով պորացած ու ապահովված: Այս իրողութենէն բնականորէն կհետևի, թե մեր արդար սպասումներու ապագա կենսագործումը անհրաժեշտորէն կթելադրե մեզ՝ իրապաշտորէն խորհիլ, թե հայ դատի ի նպաստ ամեն մտածում և ամեն աշխատանք պետք է հիմնվի արդի իրական հայրենիքի հետպիտե առավել հպորացման վեմին վրա: Առանց արդի Հայաստանի կենդանի իրողության և հայրենական ուժականության, պայքարը հանուն հայ դատի կկորսնցնե իր իմաստը:

ՀԱՐՑ—Պահանջատեր հայությունը Ձեզ կսիրե կոչել «խրիսյաններու արժանավոր հաջորդ»: Անհրաժեշտ ինչ նախապատրաստությամբ ու գործելակերպի որդեգրումով հայությունը, մասնավորաբար հայ սփյուռքը կրնա ծառայել հայկական ցեղասպանության համաշխարհային ճանաչումին և դատապարտման, բռնախլված իրավունքներու ձեռքբերումին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ—Օսմանյան կայսրության 1915-ին գործած ցեղասպանությունը Արևմտահայաստանի տարածքի վրա, համաշխարհային պատմության ամենամռայլ էջերէն մեկն է, որ պետք է դատապարտվի համայն մարդկության կողմէ: Միացյալ Ազգերու Կազմակերպության կողմէ ճանաչումը և դատապարտումը 1915-ի ցեղասպանության թե՛ արդար է, թե՛ բարոյական է և թե՛ անհրաժեշտ վճիռ, արթուն պահելու համար աշխարհի խիղճը, որ չկրկընվին նման ողբերգություններ ոչ մեկ տեղ, ոչ մեկ ժամանակ:

ՀԱՐՑ—Մայր հայրենիքի պետությունը և խորհրդային Միությունը ցարդ բռն կերպով դատապարտած են հայ ժողովուրդի ցեղասպանությունն ու արևմտահայության հայրենազրկումը: Այդ պաշտոնական կեցվածքը փոփոխություն կրա՞ծ է:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ—Ես կկարծեմ, թե ոչ մեկ էական փոփոխություն չի դրսեվորվիր: Խորհրդային Միության քաղաքականության հիմնական սկզբունքներէն մին՝ պաշտպանությունն է ազգություններու արդար իրավանց, պաշտպանությունն է բռնադատված և իրավազրկված վանգվածներու:

Ձեր դրած հարցին հստակ պատասխանն է՝ վերջին տասնամյակին մանավանդ լույս տեսած բազմաթիվ հատորները, նվիրված հայ ազատագրական շարժման և հայոց հերոսական ինքնապաշտպանության մարտերուն անցյալ դարու վերջերուն և ցեղասպանության տարիներուն: Նաև վերջին տարիներու և մինչև օրս շարունակվող Երևանի հեռուստատեսության հաճախակի հաղորդումները նվիրված նույնպէս հայ ազատագրական մարտերուն և հերոսներուն: Քանի մը օր առաջ հեռուստացույցը մեկ ժամ նվիրած էր Պոլսո Պապա Ալիի դէպքերուն, զրկատելով կազմակերպիչներու խիպախությունը ընդդէմ օսմանյան բռնակալներու:

ՀԱՐՑ—Միջին Արևելքի մեր գաղութներու դրությունը և հոնկէ կատարվող արտագաղթը Մայր Աթոռին մտահոգությունը կազմած է: Մնայուն այս ուշադրության մեկ լավագույն վկայությունը կազմեցին Եղեռնի 70-ամյակին

առթիվ, շրջանի շարք մը տերությանց ղեկավարներուն Ձեր Սրբության հղած ուղերձները:

Անշուշտ պետք է մնալ ինքնավստահ, որ Մայր Աթոռը այսուհետև ալ իր հոգատար թները կշարունակե պահել տարածուն այդ ամենեն ավելի նեցուկի և օժանդակության կարոտ գաղութներուն վրա, հատկապես Լիբանանի, որ սփյուռքահայության կեդրոն նկատված է իրավամբ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ—Մայր Աթոռիս մշտական մտահոգության առարկան է Մերձավոր Արևելքի և ի մասնավորի Լիբանանի հայության տագնապալի վիճակը և ոչ միայն Մայր Աթոռիս, այլև համայն հայրենաբնակ մեր ժողովուրդինը, որովհետև ձեր շրջանի հայությունը իր եկեղեցական, կրթական և մշակութային հայաշունչ և հայակամ կազմակերպություններով կհանդիսանա հարապատ շարունակությունը մայր հայրենիքի հայության: Մեր աղոթքն է, որ շատ մոտ ապագային Մերձավոր Արևելքի հայ գաղութները վերագտնեն իրենց երբեմնի խաղաղ ու բարգավաճ կյանքը: Մանավանդ եղբայրական Լիբանանի համար է մեր աղոթքը, որպեսզի վերջ գտնեն ներքին համայնքային անհասկացողությունները, և ձեր դրախտանման երկիրը նոր վերածնունդ ապրի համերաշխ գործակցությամբ մահմեդական ու քրիստոնյա համայնքներու, որուն համար գիտենք, թե ճիգ ու եռանդ չի խնայեր Լիբանանի հայ համայնքը, տոգորված լիբանանյան իրավ հայրենասիրությամբ:

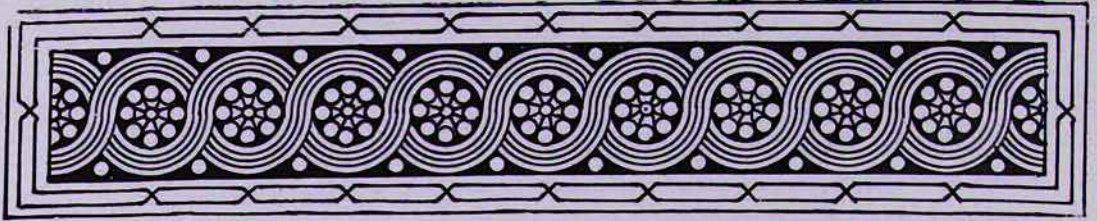
Մայր Աթոռս իր աղոթքներով առ բարին Աստված, պիտի շարունակե նաև սրտցավ ու հոգատար մնալ հայ համայնքիդ կրթական և մշակութային հաստատությանց գոյատևման ու ծաղկման:

<ԱՐՑ—Քանի որ կգտնվինք 1986 տարվան սեմին, ի՞նչ պիտի բարեմաղթեիք ընդհանրապես հայության և մասնավորապես Ձեր տարագիր զավակներուն՝ հայկական բոլոր գաղութներու մեր ժողովուրդին, և բոլոր ժողովուրդներուն ու աշխարհին առհասարակ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ—Մեր վերջին խոսքն ու մաղթանքը պետք է ըլլա՝ խաղաղության պատգամ մը, որ մեզի կուգա մեր սուրբ Ավետարանեն. «խաղաղութիւն հեռաւորաց, խաղաղութիւն մերձաւորաց»: Այս իմաստով, ավելի քան այժմեական է Քրիստոսի փրկագործ Ավետարանը: Կհավատամ նաև, որ այս է գերագույն իդէն ու սպասումը աշխարհի բոլոր ազգություններու անխտիր: Կմնա, որ նաև պետությանց պատասխանատու առաջնորդները իրավ մարդասիրությամբ ականջ դնեն բազմություններու սրտի տրոփին և իրենց միջև անհասկացողությունները լուծեն խաղաղ ճանապարհներով Միացյալ Ազգերու Կազմակերպության հովանիին ներքն, որ այդ նպատակով ծնունդ առավ վերջին պատերազմեն հետո՝ որպես ուխտ աշխարհի խաղաղության պահպանման:

Մենք անդադար ու բարձրադիպակ տևապես պիտի մնանք աղոթող և գործող վասն խաղաղ գոյակցության ազգություններու նաև այն գիտակցությամբ, որ մեր վերածնած մայր երկրի ճակատագիրը, մեր ազգի գոյատևումը պիտի երաշխավորվին միմիայն խաղաղության գաղափարի հաղթանակով: Անցյալի մեր ազգային ողբերգություններու հրամայականն է այս, ամեն բանե վեր:

Կմաղթեմ, որ ձեր «Արարատ»-ը մշտապես իր արթուն հույացքը հավերժական Արարատին հառած, ջահակիրը մնա խաղաղության լուսին և պաշտպանը Մայր Հայաստանի լույսերուն:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն թվականի սեպտեմբերի 25-ից հոկտեմբերի 5 օրերի՝ Մայր Աթոռում տեղի ունեցան հանդիսություններ՝ նվիրված Նորին Սրբություն Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գահակալության 30-րդ հոբելյանական տարեդարձին:

Այս առթիվ Սուրբ Էջմիածին էին ժամանել Կ. Պոլսի հայոց Ամենապատիվ Պատրիարք Տ. Շնորհք արքեպիսկոպոս Գալուստյանը, Հայ Եկեղեցու թեմակալ առաջնորդներն ու թեմական պատգամավորները, ինչպես նաև բազում հրավիրյալներ և բազմահազար ուխտավորներ:

Հանդիսություններին մասնակցելու համար Մայր Աթոռ էին ժամանել նաև քույր Եկեղեցիների ներկայացուցիչները. Վրաց Օրթոդոքս Եկեղեցու պատվիրակությունը գլխավորում էր Նորին Սրբություն Տ. Իլիա Բ Պատրիարք-կաթողիկոսը համայն Վրաստանի և Իմերեթիայի, ինչպես նաև Ռուս Պրավոսլավ Եկեղեցու պատվիրակությունը, որը գլխավորում էր Տ. Ֆիլարետ միտրոպոլիտը Մինսկի և Բելոռուսիայի և Ռուս Եկեղեցու արտաքին հարաբերությունների բաժնի ղեկավարը:

Սեպտեմբերի 26-ին, հինգշաբթի օրը, Վեհարանի հանդիսությանը դահլիճում տեղի ունեցավ «Վարդանանք» գորելեն գորգի բացման արարողությունը: Հանդիսությանը ներկա էին՝ գորգի նվիրատու տիար Մելանկտոն Արսլանյանի տիկինը՝ Վիոլետա Արսլանյանը, նրա ընտանիքի անդամները, Մայր Աթոռում գտնվող հյուր հոգևորականները, պատգամավորներն ու բազմաթիվ հյուրեր: Հանդիսության ընթացքում ելույթներ ունեցան՝ Վեհափառ Հայրապետը, գորելենի նկարի հեղինակ տիար Գրիգոր Խանջյանը, Օբյուսոն քաղաքի գորելենը գործող արհեստանոցի տեր և տնօրեն տիար Օլիվյե Պենտոնը ու արվեստաբան Մանյա Ղապարյանը:

Սեպտեմբերի 28-ին, շաբաթ օրը, երեկոյան, Մայր տաճարում տեղի ունեցավ կիրակամտի հանդիսավոր ժամերգություն:

Սեպտեմբերի 29-ին, կիրակի օրը, առավոտյան ժամը 10.30-ին, Մայր տաճարում սուրբ պատարագ մատուցեց և քարոզեց Ամերիկայի Միացյալ Նահանգաց արևելյան թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Թորգոմ արքեպիսկոպոս Մանուկյանը:

Սուրբ պատարագի ավարտին Վեհափառ Հայրապետը թափոռով առաջնորդվեց Վեհարանի գահասրահ, ուր հոգևոր դասի և խումներում ժողովրդի

ներկայությամբ սիրո ողջույնի խոսք ասաց Կ. Պոլսի հայոց Պատրիարք Տ. Շնորհք արքեպիսկոպոս Գալուստյանը, շնորհավորելով Նորին Սրբության գահակալության 30-ամյակը: Այա շնորհակալական խոսք արտասանեց հոբելյար Հայրապետը՝ օրհնելով ներկա բազմությանը:

Երեկոյան ժամը 19.00-ին, Երևանի «Հրապրան» հյուրանոցի շքեղ սրահում հայ և օտար հոգևորականների, ինչպես նաև պատգամավորների պատվին տրվեց պաշտոնական ճաշկերույթ:

Սեպտեմբերի 30-ին, երկուշաբթի օրը, ժամը 19.00-ին, Վեհաբանի հանդիսությանը դահլիճում տեղի ունեցավ հոբելյանական հանդիսավոր նիստ՝ նվիրված Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Տ. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետի գահակալության 30-րդ տարեդարձին: Ներկա էին Կ. Պոլսի հայոց Ամենապատիվ Պատրիարքը, քույր Եկեղեցիների հոգևոր ներկայացուցիչները, Հայ Եկեղեցու թեմակալ առաջնորդները, թեմերի պատգամավորները, Մայր Աթոռի բարերարները, հայրենի մտավորականության ներկայացուցիչները և բազմաթիվ այլ հրավիրյալներ՝ շուրջ 500 հոգի:

Հանդիսությանը ներկա էին՝ Սովետական Միության Մինիստրների խորհրդին առնթեր կրոնական գործերի խորհրդի նախագահ տիւր Կոնստանտին Միխայլովիչ Խարչևը և Հայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալներ՝ տիարք Ա. Հասրաթյանը և Ռ. Ջարգարյանը:

Հանդիսության բացումը կատարեց Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի ատենապետ գերաշնորհ Տ. Սիոն արքեպիսկոպոս Մանուկյանը: Այա հանդես եկավ հոբելյար Հայրապետը իր գահակալության 30-ամյա գործունեությանը նվիրված խոսքով:

Ողջույնի և շնորհավորանքի խոսքերով հանդես եկան՝ նախագահ տիար Կոնստանտին Միխայլովիչ Խարչևը, Նորին Սրբություն Տ. Իլիա Բ Պատրիարք-կաթողիկոսը, Նորին Սրբապետություն միտրոպոլիտ Ֆիլարետը, սփյուռքահայության կոմիտեի անունից՝ տիար Վարդգես Համալսասայանը, ՀՍՍՀ խաղաղության կոմիտեի անունից՝ ակադեմիկոս Գալուստ Գալոյանը, Մատենադարանի տնօրեն տիար Սեն Արևշատյանը:

Կյուլպենկյան հաստատության անունից իր խոսքն ասաց տիար Ռոբերտ Կյուլպենկյանը: Հանդիսության ավարտին ողջույնի և շնորհավորանքի խոսքով հանդես եկավ Կ. Պոլսի հայոց Տ. Շնորհք Պատրիարքը՝ հանուն Հայ Եկեղեցու հոգևորականության:

Հանդիսության երկրորդ բաժնում գործադրվեց գեղարվեստական ծրագիր:

Հոկտեմբերի 1-ին, երեքշաբթի օրը, առավոտյան ժամը 10.15-ին, Վեհափառ Հայրապետի գլխավորությամբ, հայ հոգևորականությունը, քույր Եկեղեցիների ներկայացուցիչները, բոլոր պատգամավորներն ու հյուրերը այցելեցին Ծիծեռնակաբերդ և ծաղկեպսակներ վետեղեցին հայ նահատակաց հուշարձանին ու բոլորը միասնաբար աղոթեցին 1915 թվականի մեծ Եղեռնի զոհերի հոգիների խաղաղության համար:

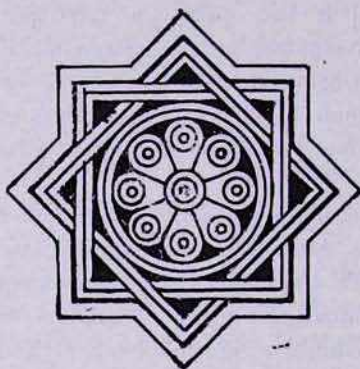
Ժամը 11.30-ին Կ. Պոլսի հայոց Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարքը, հայ բարձրաստիճան հոգևորականները, ինչպես նաև թեմերի պատգամավորները, Ամենայն Հայոց Հայրապետի գլխավորությամբ, այցելեցին Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհուրդ, որտեղ նրանց ընդունեց նախագահ տիար Ֆադեյ Սարգսյանը, որը ջերմապես շնորհավորեց Վեհափառ Հայրապետին նրա գահակալության երեսնամյակի առիթով և ողջունեց արտասահմանից ժամանած բոլոր հայ հոգևորական ու աշխարհական հյուրերին:

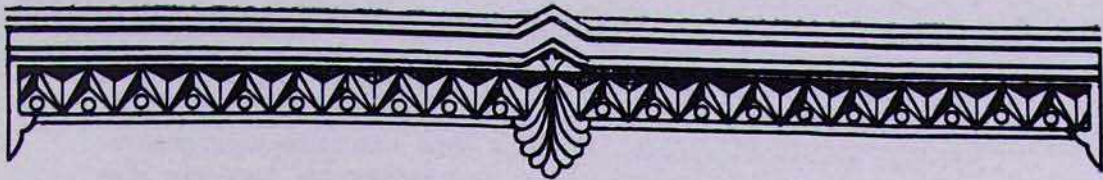
Հոկտեմբերի 2-ին, չորեքշաբթի օրը, Վեհարանում տեղի ունեցավ եպիսկոպոսաց դասի խորհրդակցական հանդիպումը Վեհափառ Հայրապետի հետ՝ ի գլուխ Տ. Շնորհք Սրբազան Պատրիարքի:

Հոբեյանական հանդիսությանց օրերը, որոնք տևեցին սեպտեմբերի 25-ից մինչև հոկտեմբերի 5-ը, դարձան Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի համար անմոռանալի և հիշատակելի օրեր:

ԴԻՎԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՐԻ

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին,
6 հոկտեմբեր 1985 թ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԶԲՈՍԱՇՐՋԻԿՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒՄ

Հոկտեմբերի 20-ին Մայր Աթոռ ժամանեց պոլսահայ պոսաշրջիկների մի խումբ՝ հատուկ այցելությամբ շնորհավորելու համար Վեհափառ Հայրապետի գահակալության երեսնամյակը: Խմբի ղեկավար տիար Կսրպիս Ուղուրյանը դիմելով Վեհափառ Հայրապետին՝ ասաց.

«Վեհափառ Տեր, Հայրապետ բարի,

Երջանիկ ենք և շնորհապարտ, որ Ձերդ Ս. Օծությունը բարի եղավ այսօր ընդունել իր բարձր ներկայության՝ իսթանպուլահայ ժողովուրդեն՝ այս համեստ հույլը: Ուխտավորներ են անոնք՝ որ իջեր են Ս. Էջմիածին, իրենց հավատքի լուսաբեռն Ս. Խորանին:

Մեր հոգիներու խորերեն կհայտնենք մեր երախտագիտությունը:

Ակնածանքով կխոնարհինք Ձեր Սուրբ Օծության առջև: Եկեր ենք Ձեր Սուրբ և Օծյալ Աջեն մաս ու նշխար առնելու, Ս. Էջմիածնի օրհնությունն ստանալու, Լուսավորչի կանթեղին շողակաթումներեն ցուքեր ըմբոջխնելու:

Ցանկալի էր մեզի համար, որ Ձերդ Վեհափառության երեսնամյա գահակալության ջքեղ հանգրվանի հանդիսություններուն՝ կարենայինք ներկա գտնվիլ և Ձեր թանկագին ու առաքելաշնորհ Անձին ուրախությունը բաժնել, խնդակցիլ հոգևին: Բայց այդ հնարավոր չեղավ: Փույթ չէ՛, կլսենք սակայն, որովհետև այդ հանդիսություններու սրբազան տպավորությունները երկարածիզ են և մեզ ալ կպահեն իրենց պարունակին մեջ:

Վեհափառ Տեր, շնորհավո՛ր ըլլա երեսուներորդ բարեբաստիկ տարեդարձը Ձեր գահակալության, երջանկության և կենսունակության նոր աղբյուրներ բանա Ձեր Սրբության առջև, դեպի բազում տարեդարձներ:

Գիտենք, թե ինչպե՛ս Ձեր Ս. Օծությունը կաղոթե մեր լուսերգակ Նարեկացիի աղոթքի մրմունջներուն չափ փափուկ ու ներշնչող վերացումներով, աշխարհի խաղաղության և բոլոր ժողովուրդներու քաղցր եղբայրակցության համար:

Ձերդ Վեհափառությունը սիրո և լույսի թրթռումներով օծուն իր սքանչելի քարուկներով, շուրջ քառորդ դար առաջ, շինիչ ու հստակ էր ըրեր մեր հավատքի աղբյուրները ու փոխանցեր էր մեզի համամարդկային գաղափարականը՝ Աշխարհի Լույսին՝ Քրիստոսի: Իսթանպուլահայությունը չի՛ մոռնար երբեք Ձեր առաքելաշնորհ Անձին շնորհաբեր այցը մեր սիրելի երկիրը՝ Թուրքիա, երջանկահիշատակ Տ. Գարեգին Պատրիարք Խաչատուրյանի օծման և

հուղարկավորության նախագահելու և անկրկնելի շուք ընծայելու սրբազան առաջադիմությամբ:

Գիտենք, թե Ձեր Սրբությունն ալ կհիշե միշտ այդ բարի այցը, իսթանպուլահայության փարումն ու սիրապեղուն ընդունելությունը, նաև այն ջերմագին ընդունելությունը, զոր ընծայեց Ձեր բարձր Անձին մեր գեղեցիկ երկիրը, ուր կապրինք բարձր կյանք, կվայելենք ամեն բարիք, կրոնական, կըրթական և մշակութային մեր ապրումներուն և վարձացումներուն լիակատար ամբողջության և կենսուրախ դրության մեջ:

Մեր այս խոսքերը ներկա ուխտավորներուն զգացումներուն թարգման կհանդիսանան, միննույն ատեն՝ կցուցնեն ու կփոխանցեն նաև ամբողջ իսթանպուլահայության զգացումները:

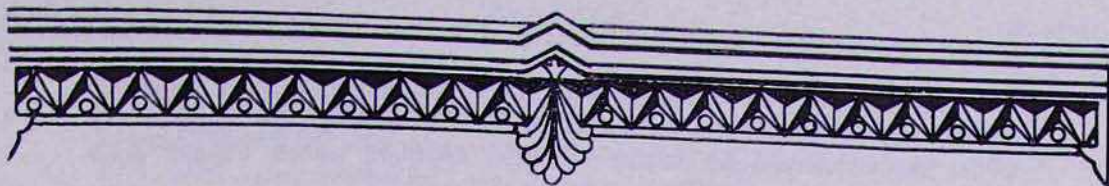
Կմաղթենք «ի խորոց սրտի», որ Աշխարհի Լույսը՝ Քրիստոս. պահե Ս. Էջմիածինը՝ մեր հավատքի ուխտավայրը, լուսահոսման անդորր փողփողումներուն մեջ, որպեսզի անիկա ինչպես ցարդ, այսուհետև ալ և ամեն ժամանակ շարունակե կատարել իր աստվածահաճո առաքելությունը՝ ներշնչելու, տպավորելու եղբայրության և հաճության վսեմ թելադրանքը իր կարգին շնորհելու համար բովանդակ մարդկության:

Կաղոթենք Ձեր Ս. Օծության առողջության և արևշատության համար: Կաղոթենք, որ շեն ու հոգեզվարճ ըլլա Ձեր բարի հոգին և անտրտում Ձեր սրբապսակ ու իմաստուն ճակատը:

Անխախտ փարումով և ակնածանքով կհամբուրենք Ձեր Սուրբ Օծյալ Աջը»:

Ապա սրտառուչ խոսքով հանդես եկավ դոկտոր Թազվոր Էրքմանը, և ուխտավորները առնելով Նորին Սրբության Աջը՝ երկյուղածությամբ հեռացան Մայր Աթոռից:

ՆՈՐ ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

«Վարդանանք» հանճարեղ ժամանակագրություն, «Վարդանանք» դարակամիկ պատմավեպ, «Վարդանանք» հայրենասիրական դրամա և հրաբորբոք ներկայացումներ և, ահա «Վարդանանք» վեհ վիթխարի գորգանկար, ՍՍՀՄ կերպարվեստի ակադեմիայի իսկական անդամ, նկարիչ Գրիգոր Խանջյանի նոր ստեղծագործությունը: Գորգ-հուշարձանի գաղափարը մտահղացել է Ամենայն Հայոց Վապեն Ա Հայրապետի լուսավոր, բազմաբեղուն միտքը, իսկ անհրաժեշտ նյութական զոհողությունը, որ պատկառելի է, սիրահոծար հանձն են առել բարեստոհմիկ, հայրենասեր բարերարներ՝ տեր և տիկին Մելանգտոն և Վիոլետա Արսլանյանները Բելգիայից: Ֆրանսիացի անվանի վարպետները Օբյուսուն քաղաքում իրենց երկրի ամենաընտիր բուրդ ու մետաքսից և տարիների տքնաջան աշխատանքով գոյության կոչեցին հայոց նոր «Վարդանանքը»:

*
* *

Նկարիչների տան ցուցասրահը՝ արվեստի այս տաճարը, հանճարի ու գեղեցկության հաղթանակներ, տոն-խրախճանքներ շատ է տեսել, բայց այսպիսին՝ ես չեմ հիշում.....: Բացման օրը և, հետագա շատ ու շատ օրեր, ժողովուրդը իր բոլոր խավերով, բոլոր հասակներով և անընդմեջ հոսանքով լցվում-վարարում էր ցուցասրահում, միջանցքներում, մուտքի առաջ ու կից հրապարակում՝ ստեղծելով համընդհանուր ոգևորության մի հավվադեպ մըթնոլորտ: Եվ ահա թե ինչու:

Մեր կերպարվեստի դարավոր պատմության մեջ առաջին անգամ Գրիգոր Խանջյանին էր հաջողվել ամբողջ հայ ժողովրդին, իր բոլոր դաս ու դասակարգերով՝ իշխան ու պինվոր, կրոնավոր ու մտավորական, արհեստավոր, առևտրական ու շինական, տղայք, ծերեր և, «Ուխտյալ» կանաք, ի մի հավաքել այս վիթխարի կտավի «Ավարայրում» և միակամ ու վճռական՝ տանել «Իմացյալ մահով» մահը հաղթելու, ազատ ապրելու սրբազան պատերազմի: Խորագնին նայելով կտավին ես հասկացա, որ այս երթը անվերջ է. դրան մասնակցում են ոչ միայն 451 թվականի, այլև մեր պատմության բոլոր դարերի բոլոր սերունդները՝ Ավարայրից-Սարդարապատ, Վարդանից մինչև Խրիմյան, Աբովյան, Կոմիտաս, Անդրանիկ, Վարուժան, Չարենց, Սևակ և ինքը՝ նկարիչը, իր տոհմի երեք սերունդներով՝ Երվակացի հորից մինչև Երևանցի իր որդին... ու մի փոքր էլ խորանալով հասկացա նաև, որ այս երթը հրամայող-

կարգադրող չունի՝ հակառակ կտավի վերին կենտրոնը գրավող Վարդանի ձիավոր կերպարին, որ այդ հրամանը գալիս է ամեն մեկի վիրավորված ազգային ինքնասիրությունից, ազատ ապրելու, պատվով տնելու ներքին մղումից...:

Երրորդ օրը, երբ երրորդ անգամ մտա խռոնամբոխ ցուցադրահը և աչքերիս առջև նորից բացվեց վիթխարի «Ավարայրը» հաղթանակի վճռակա-նություն ճառագայթող կերպարների անհաշվելի բազմությամբ և նկարի վերին հորիզոնը փակող թշնամական բանակի գորշության մեջ գրոհող լույսի անկասելի հեղեղով, իմ մեջ հանկարծակի հստակվեց, բյուրեղացավ այն զգացողությունը, թե **Ավարայրը հավերժող հաղթանակ է...**

Այս տպավորությունը արդյո՞ք իմ հուլական խռոնվածքի արձագանքը չէր, արդյո՞ք չէի սխալվում: Սրահի մի ակյունում առանձնացած՝ նայում եմ մարդկանց, հետևում նրանց արտահայտություններին, ապրումներին և համոզվում, որ այդ տպավորությունը ընդհանուր է: Ներկաների մեջ նշանավոր ծանոթներ կային՝ գրողներ, արվեստագետներ, գիտնականներ: Կային և բանվորներ, դպրոցականներ, գյուղերից եկած հողի մարդիկ՝ բոլորն էլ հավասարապես ինքնամոռի, ներշնչված ու երջանիկ: Եվ այդ չէ՝ պատճառը, որ արտասովոր շատ են այսօր «Տպավորությունների թերթիկների» վրա հակված գլուխները: Ի՞նչ կա վարմանալու, արդեն սովորույթ է, որ ցուցահանդեսը դիտելուց հետո մարդիկ գրեն իրենց տպավորությունների մասին, զգացածի ու մտածածի մասին, մանավանդ որ գրողներ են, մտավորականներ:

Բայց ահա և վարմանալին: Գուրգենն է՝ իմ հին սաներից մեկը, սովորական մի աշակերտ, որ ոչնչով աչքի չէր ընկնում. ավելին՝ նա այն աշակերտներից էր, որոնց համար երկու տող շարադրելը տառապասք էր: Տեսավ ինձ, մոտեցավ ու ... գրիչ խնդրեց: Ականջներին չէի հավատում: Գրի՛չ: Եվ ինչի՞՝ համար: Նկատեց վարմանքս ու՝

— Տպավորությունս պիտի գրեմ,—ասաց վճռական:

Տվի գրիչը ու շուռ եկա, որ չխանգարեմ: Թուղթը պատին դեմ արած՝ չգիտեմ ինչ գրեց: Երբ վերադարձնում էր գրիչս, ասաց.

— Դուք էլ գրեցեք, խնդրում եմ...

Նայեցի աչքերին և հասկացա, թե ինչու էր խնդրում: Տպավորությունը ցնցող էր. իսկ իր գրածը: Կարողացավ արդյոք արտահայտել ան, ինչ զգում էր:

Եվ, հաղթահարելով պարտադիր նրբանկատությունը, հարցնում եմ.

— Գուրգեն, սիրելիս, թույլ տուր իմանալ, թե դու ինչի մասին գրեցիր:

— Ավարայրի ճակատամարտի պատմությունը ինձ վրա միշտ առասպելի ու հանելուկի տպավորություն է թողել: Ինձ մանավանդ չէր համոզում ջախջախված-նահատակված բանակի «Բարոյական հաղթանակի» առասպելը: Բայց վարմանալի է, դիտելով Գրիգոր Նանջյանի այս ստեղծագործությունը, կարծես կախարդվեցի ու միանգամից, ինքնաբերաբար համոզվեցի, որ Ավարայրը առասպել չէ, այլ ստույգ պատմություն, իսկ հաղթանակը, տեսե՛ք, բազում սերունդների այս միական ու անկասելի երթով երաշխավորված ճշմարտություն:

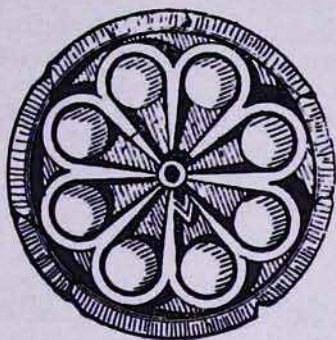
Հիմա մեկ ուրիշն էր ձևակերպում իր տպավորությունները: Երկրորդ անգամ հաղթահարելով անհարմարության զգացումը մի քիչ մոտենում եմ և նրա ուսի վրայով կարդում. «Աստվածընտիր Հայրապետ, մեծատաղանդ նկարիչ և բարետոհմիկ նվիրատուներ, արվեստի այս նոր, անանց գուլգործոցով մեզ՝ առօրյա հոգս ու տաղտուկի մեջ իրարից կարծես մի քիչ սառած, օտա-

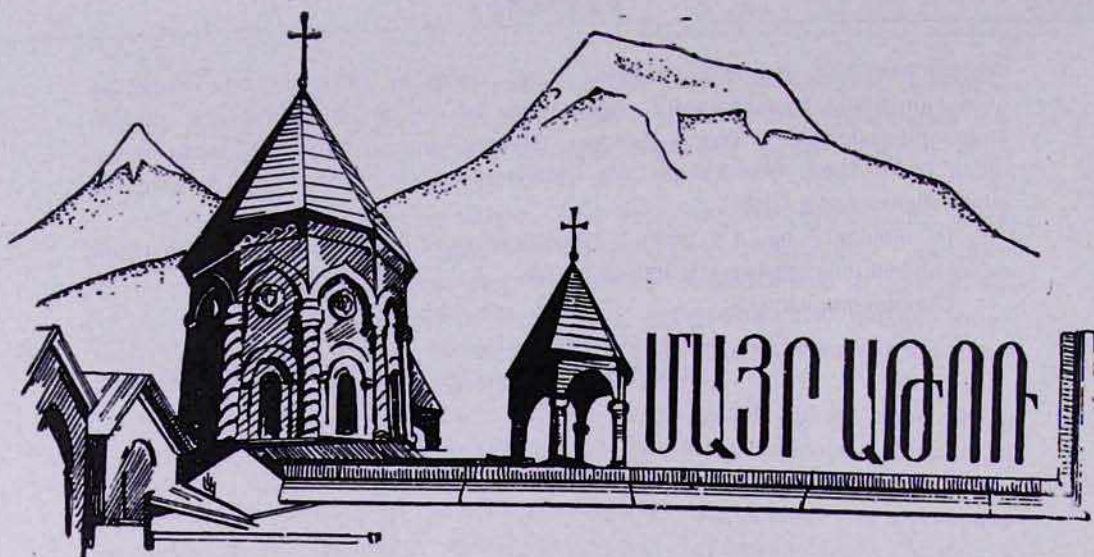
րացած հայերիս, հարավատության, նույն ոգին ու նույն երակը ունենալու
զգացողությամբ հարստացրիք: Համոզված եմ, որ բոլոր նրանք, որ տեսան-
խոկացին-ապրեցին «Վարդանանքը», մտածում-զգում են մի՛ նույն բանը,
մի՛ նույն ձևով: Թանկագին այս զգացողության համար նորից ու վերստին
շնորհակալություն Ձեզ:

Ու մտածում եմ, ո՞ր հայը ի Հայաստան, թե ի սփյուռք աշխարհի սիրով
ու երախտագիտությամբ չէր կրկնի նույնը՝

Շնորհակալություն:

ՍԱՐԳԻՍ ՅԱՓՈՒՋՅԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԲԵՄ. ԼՈՒՐԵՐ

Օգոստոսի 26—31-ին Հունաստանում, արևմտյան Պելեպոնեսի մեջ, տեղի ունեցավ «Սինտեսմոսի» ուղղափառների երիտասարդական երկրորդ միջազգային փառատոնը: Փառատոնի մասնակիցների հիմնական նյութը Ս. Հաղորդության խորհուրդն էր: Այս տարի առաջին անգամ էր, որ հրավիրվեց Հայ Եկեղեցու ներկայացուցիչը:

Հայ Եկեղեցուց փառատոնին մասնակցում էր Նոր Նախիջևանի և Ռուսաստանի հայոց թեմի առաջնորդական փոխանորդ Ս. Տիրան վրդ. Կյուրեղյանը:

Սեպտեմբերի 1-ին, կիրակի.—Տոն գիւտի գօտւոյ Սրբուհւոյ Աստուածածնի:

Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս. պատարագ է մատուցում ուխտավորաբար Մայր Աթոռում գտնվող Ս. Աբել արեղա Օղյուզյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ տոնի առթիվ հավուր պատշաճի քարոզ խոսում:

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը:

Սեպտեմբերի 15-ին, կիրակի.—Խաչվերաց:

Այսօր Մայր տաճարում, օրվա մեծ տոնի առթիվ, Ավագ խորանի վրա, հանդիսավոր ս. պատարագ է մատուցում ուխտավորաբար Մայր Աթոռում գտնվող Դամասկոսի հայոց թեմի առաջնորդ և Հունաստանի հայոց հայրապետական պատվիրակ Ս. Ոսկան եպս. Գալփաքյանը:

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը:

Նույն օրը, երեկոյան, կատարվում է «Թափօր խաչվերացի» ավանդական հանդիսությունը:

Սեպտեմբերի 16-ին, երկուշաբթի.—Յիշատակ մեռելոց:

Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի

վրա, ս. պատարագ է մատուցում Ս. Գրիգոր քին. Տերտերյանը:

«Ձկնի սրբոյ պատարագի կատարի հոգե-
հանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց»:

*
* *

Սեպտեմբերի 18-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր Վեհարանում, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, տեղի է ունենում միաբանական հավաքույթ:

*
* *

Սեպտեմբերի 20-ին, ուրբաթ.—Այսօր Մայր Աթոռի պաշտօնեությունը հավաքվել էր Վեհարանի ընդունարանում՝ շնորհավորելու Նորին Սրբության ծննդյան 77-րդ տարեդարձը: 77 վարդերի բույրը լցրել էր դահլիճը: Վեհափառ Հայրապետը պայծառ ծայիտով ողջունեց բոլոր ներկաներին: Ապա հանուն Մայր Աթոռի ողջ պաշտօնեության ողջունյի և շնորհավորանքի խուռք ասաց Գերագույն Հոգևոր Նորիրոյի ատենապետ Ս. Սիրոն արքեպ. Մանուկյանը: Նա Նորին Սրբությանը մաղթեց երկար, արևշատ և բազմաբեղուն կյանք՝ ի փառս Հայաստանյայց Եկեղեցու և հայ ժողովրդի:

Ապա շնորհակալության և օրհնության ջերմ խոսքով հանդես եկավ Վեհափառ Հայրապետը՝ ընդգծելով, որ այն, ինչ ստեղծվել է իբրև իրագործում, ստեղծվել է պաշտօնեության միասնական ջանքերով, և հույս հայտնեց, որ հետ այսու ևս համագործակցաբար կհասնեն նորանոր նվաճումների:

*
* *

Սեպտեմբերի 22-ին, կիրակի.—Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս. պատարագ է մատուցում ռուստավորաբար Մայր Աթոռում գտնվող Արգենտինայի հայոց թեմի առաջնորդ Ս. Գրիգորիս եպս. Բունիաթյանը: «Հայր մեր»-ից առաջ պատարագիչ սրբապանը քարոզ խոսեց՝ հետևյալ բնաբանով. «Եւ եղիշիք ատեցեալք յամենեցունց վասն անուան իմոյ: Եւ մազ մի ի գլխոյ ձերմէ ոչ կորիցէ: Եւ համբերութեամբ ձերով ստասցիք ւղգիս ձեր» (Ղուկաս ԻԲ 17—18):

Քարոզի ընթացքում սրբապան հայրը ընդգծեց, որ Քրիստոսի անունը հոմանիշ է ճշմարտության, որի համար Նրա հետևորդները կարող են աշխարհում հալածվել: Սակայն նրանց գլխից մազ անգամ չպիտի կորչի, քանի որ տևական հաղթանակի այս խոսքերը բոլոր նրանց համար են, ովքեր

հավատարիմ են գտնվել Քրիստոսի անվանը կամ նրա ճշմարտությանը: Սրբապան հայրը շնորհավորելով նաև Վեհափառ Հայրապետի գահակալության 30-րդ տարեդարձը, Կուգահեռներ անցկացրեց Նորին Սրբության գործունեության և Քրիստոսի կողմից ասված այս գաղափարների միջև՝ որպես այդ ճշմարտության հավատարիմ սպասավոր, դրանով իսկ նպաստելով մեր Եկեղեցու համակողմանի զարգացմանը:

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը:

*
* *

Սեպտեմբերի 28-ին, շաբաթ.—Սրբոցն Գեորգայ քաջամարտիկ զօրավարին, Ադոկտոսի և Ռոմանոսի երգեցողին:

Այսօր Մայր տաճարում կատարվեց կիրակնամուտի հանդիսավոր ժամերգություն, որին ներկա էին Վեհափառ Հայրապետը, Կ. Պոլսո հայոց Պատրիարք Ամենապատիվ Ս. Շնորհք արքեպ. Գալուստյանը, Վրաց Եկեղեցու Պատրիարք-Կաթողիկոս Ս. Իլիա Բ-ն իր շքախմբով, ինչպես նաև Հայ Եկեղեցու արտասահմանյան թեմերից մի խումբ քարձրաստիճան հոգևորականներ:

*
* *

Նույն օրը, երեկոյան, Վեհարանի դահլիճում ցուցադրվեցին Հայրապետական ընտրության (1955 թ.) և 1983 թ. մեռնօրինության կինոժապավենները:

*
* *

Հոկտեմբերի 12-ին, շաբաթ.—Սրբոց քարզմանչաց վարդապետացն մերոց՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի Քերթովին, Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացուն և Ներսիսի Կլայեցուն:

Այսօր Օջականի Ս. Մեսրոպ Մաշտոց Եկեղեցում հանդիսավոր ս. պատարագ է մատուցում Ս. Հայկապուն վրդ. Նաջարյանը:

«Հայր մեր»-ից առաջ հավուր պատշաճի քարոզ է խոսում Արգենտինայի հայոց թեմի առաջնորդ Ս. Գրիգորիս եպս. Բունիաթյանը:

*
* *

Հոկտեմբերի 13-ին, կիրակի.—Այսօր Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, իր անդրանիկ ս. պատարագն է մատուցում Ս. Պարզև արքեպ. Մարտիրոսյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզ խոսում «Որք զարդարեցին տնօրինաբար զիմաստս անեղին.

հաստատելով յերկրի զգիր կենդանի՝ հով-
ւել ըզհօտ Նոր Իսրայելի» բնաբանով:

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ
Հայրապետը:

*
* *

Հոկտեմբերի 16-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր
Վեհարանում, Վեհափառ Հայրապետի նա-
խագահությամբ, տեղի է ունենում միաբա-
նական հերթական հավաքույթ:

*
* *

Հոկտեմբերի 13—19-ին Ֆրանսիայի Սեթ
քաղաքում տեղի ունեցավ Եվրոպայի Եկե-
ղեցիների երիտասարդաց խորհրդի հերթա-
կան՝ XVII տարեկան ժողովը: Այս հանդիպ-
ման նպատակն էր՝ ամրապնդել և հաստա-
տել յուրաքանչյուր ջրջանայինի դիրքը ժո-
ղովի ղեկավար կազմի մեջ:

Ժողովին մասնակցում էր նաև Նոր Նախի-
ջևանի և Ռուսաստանի հայոց թեմի առաջ-
նորդական փոխանորդ Ս. Տիրան վրդ. Կյու-
րեղյանը:

*
* *

Հոկտեմբերի 20-ին, կիրակի.—Այսօր
Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, իր
անդրանիկ ս. պատարագն է մատուցում Ս.
Պսակ աբեղա Կարապետյանը և «Հայր
մեր»-ից առաջ քարոզում «Եւ տեղին այն
լիցի տաճար Աստուծոյ, և տուն աղօթից
խնդրուածոց ամենայն հաւատացելոց, և ա-
թոռ քահանայապետութեան» (Ագաթանգե-
ղոս, «Հայոց պատմութիւն», էջ 420) բնա-
բանով:

*
* *

Նույն օրը իրենց անդրանիկ ս. պատա-
րագները մատուցեցին նորընծաներ Ս. Մաշ-
տոց աբեղա խաչիկյանը (Ծղականի Ս. Մես-

րոպ Մաշտոց եկեղեցում)՝ «Ճանաչել զի-
մաստութիւն և զխրատ, իմանալ զբանս հան-
ճարոյ» (Առակաց Ա 2) բնաբանով, Ս. Ջա-
վեն աբեղա խաչատրյանը (Ս. Գայանե եկե-
ղեցում)՝ «Գնացէք այսուհետեւ, աշակերտե-
ցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսս
յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ»
(Մատթեոս ԻԸ 19) բնաբանով, Ս. Եկրաս
աբեղա Ներսիսյանը (Երևանի Ս. Սարգիս
եկեղեցում)՝ «Իւրաքանչիւր յոյ կոչումն կո-
չեցաւ, եղբարք, ի նմին կացցէ, առաջի Աս-
տուծոյ» (Ա Կորնթ. Է 24) բնաբանով:

*
* *

Հոկտեմբերի 23-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր
Վեհարանում, Վեհափառ Հայրապետի նա-
խագահությամբ, տեղի է ունենում միաբա-
նական հերթական հավաքույթ:

*
* *

Հոկտեմբերի 27-ին, կիրակի.—Այսօր
Մայր տաճարում, Ավագ խորանի վրա, ս.
պատարագ է մատուցում Ս. Մաշտոց աբե-
ղա խաչիկյանը և «Հայր մեր»-ից առաջ քա-
րոպ խոսում՝ «Ձի ճառ խաչին կորուսելոցն
հիմարութիւն է այլ փրկելոցս մեզ զօրու-
թիւն Աստուծոյ» (Ա Կորնթ. Ա 17) բնաբա-
նով:

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ
Հայրապետը:

*
* *

Հոկտեմբերի 30-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր
Վեհարանի հանդիսությունների դահլիճում
ցուցադրվեց կինոռեժիսոր Ս. Փարաջանովի
«Լեզենդ Սուրամիի ամրոցի մասին» կինո-
ժապավենը:

Ֆիլմի ցուցադրմանը ներկա էր Վեհա-
փառ Հայրապետը, ինչպես նաև Մայր Աթո-
ռի միաբանությունն ու ուսանողությունը:

«ЭЧМИАДЗИН»
ОФИЦИАЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ ЭЧМИАДЗИНСКОГО КАТОЛИКОСАТА
(СЕНТЯБРЬ—ОКТАБРЬ 1985 г.)

1. Празднование 30-ти летия интронизации Католикоса всех армян Вазгена I в первопрестольном Эчмиадзине. Помещены поздравительные слова Патриарха Московского и всея Руси Пимена, Католикоса-Патриарха всей Грузии Илии II, Патриарха армянской церкви в Турции Шнорка и многочисленных армянских и иностранных духовных и светских делегатов, направленные Католикосу всех армян Вазгену I. и благодарственное слово Католикоса всех армян Вазгена I. Описана торжественная церемония открытия гобелена «Вардананк». Панихидный обряд в Цицернакаберде, памяти жертвам геноцида. Прием в Совете Министров Армянской ССР. Епископское совещание, с 25 сентября по 5 октября 1985 г. Совместное заявление престольных и епархиальных предстоятелей Армянской Апостольской Церкви в честь знаменательной даты, 2 октября 1985 г. (стр. 5—39).

2. Поздравительная телеграмма председателя по делам религии при Совете Министров СССР Харчева Константина Михайловича Католикосу всех армян Вазгену I по случаю 30-ти летия интронизации, 19 сентября 1985 г. (стр. 40).

3. Поздравительное послание архиепископа Тирана Нерсояна Католикосу всех армян Вазгену I по случаю 30-ти летия интронизации, 4 сентября 1985 г. (стр. 41—42).

4. Поздравительное послание председателя Армянского Благотворительного Всеобщего Союза Алека Манукяна Католикосу всех армян Вазгену I по случаю 30-ти летия интронизации, 6 сентября 1985 г. (стр. 43—44).

5. Поздравительное слово вице-президента епархиального совета армянской епархии гумынин док.-проф. Григора Бампукяна по слу-

чаю 30-ти летия интронизации Католикоса всех армян Вазгена I (стр. 45—46).

6. Празднование 30-ти летия интронизации Католикоса всех армян Вазгена I в Араратской епархии, 25 октября 1985 г. (стр. 47—51).

7. Избранные из размышлений Католикоса всех армян Вазгена I.—Избранные отрывки из проповедей, экциклик, произнесенных слов, посланий и филологических работ за 1943—1985 гг. Католикоса всех армян Вазгена I, помещенные под заглавиями «Бог и Человек», «Христианский», «История армянского народа», «Гиганты армянской мысли», «Заповеди» и «Голос мира» (стр. 53—98).

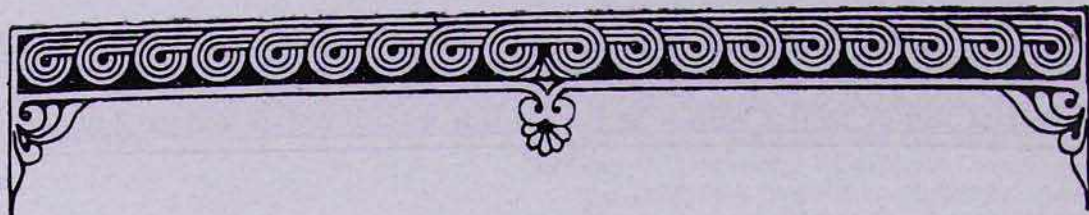
8. Интервью корреспондента газеты «Ара-рат» с Католикосом всех армян Вазгеном I в первопрестольном Эчмиадзине по случаю 30-ти летия интронизации, 28 октября 1985 г. (стр. 99—103).

9. Сообщение Канцелярии Эчмиадзинского Католикосата. О торжествах, происходящих в первопрестольном Эчмиадзине с 25 сентября по 5 октября сего года, посвященные 30-ти летию интронизации Католикоса всех армян Вазгена I, 6 октября 1985 г. (стр. 104—106).

10. Посещение армянских туристов из Турции в первопрестольный Эчмиадзин и встреча с Католикосом всех армян Вазгеном I по случаю 30-ти летия интронизации, 20 октября 1985 г. (стр. 107—108).

11. Саркис Япуджян—Новый Вардананк (Впечатления от гобелена «Вардананк») — (стр. 109—111).

12. Церковная хроника первопрестольного Эчмиадзина за сентябрь—октябрь месяцев (стр. 112—114).

"ETCHMIADZIN"

OFFICIAL JOURNAL OF HOLY ETCHMIADZIN (SEPTEMBER-OCTOBER 1985)

1. The celebration of the 30-th anniversary of the enthronement of His Holiness Vasken I, the Catholicos of All Armenians, in the Mother See of Holy Etchmiadzin. Here there are the congratulatory speeches of Patriarch Pimen of All Russia, of Patriarch-Catholicos Ilya II of All Georgia, of Patriarch Shenork of the Armenians of Constantinople and many other Armenian and foreign ecclesiastical and civil delegates, addressed to His Holiness the Catholicos of All Armenians, and His speech of thanks. It has been described the inauguration of the "Vartanank" tapestry. Requiem ceremony at Dzidzernakaberd, on the memory of the victims of 1915 April's genocide. Reception in the Council of ministers of the Armenian S.S.R. Consultation of bishops.

The common declaration of the hierarchical thrones and the diocesan primates of the Armenian Apostolic Church, on the occasion of the 30-th anniversary of His Holiness' enthronement 2-nd October 1985 (pages 5—39).

2. The congratulatory cable of Constantin Mikhaylovich Kharchev, the president of the Council of the Religious affairs adjoining to the Council of the ministers of U.S.S.R., to the Catholicos of All Armenians, on the occasion of the 30-th anniversary of His enthronement, 19-th September 1985 (page 40).

3. The congratulatory letter of Archbishop Tiran Nersoyan, on the occasion of the 30-th anniversary of His Holiness' enthronement, 4-th September 1985 (pages 41—42).

4. The congratulatory letter of Alex Manokian, the president of the Armenian General Benevolent Union, on the occasion of the 30-th anniversary of His Holiness's enthronement, 6-th September 1985 (pages 43—44).

5. The congratulatory letter of Prof. Grigor Pamboodjian, the vice-president of the diocesan council of the Armenians of Roumania, on the

30-th anniversary of His Holiness' enthronement (pages 45—46).

6. The celebration of the 30-th anniversary of the enthronement of His Holiness Vasken I, the Catholicos of All Armenians, in the diocese of Ararat, 25-th October 1985 (pages 47—51).

7. Selection from His Holiness' meditations. Under the topics of "Man and God", "Christian virtues", "Echoes of Armenian people's history", "Giants of Armenian Intellectuals", "Messages" and "Voice of peace", taken from the sermons, gondags, speeches, writings and philological works of His Holiness, during the years of 1943—1985 (pages 53—98).

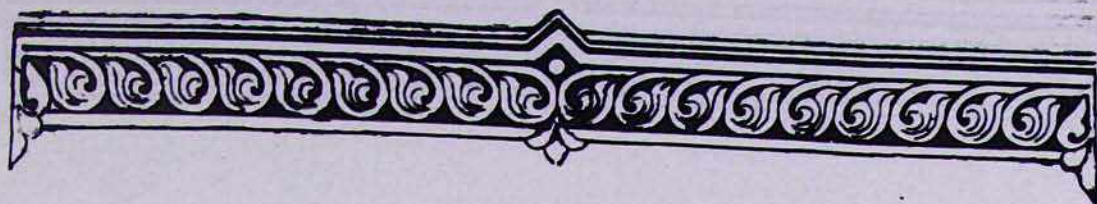
8. The interview of the newspaper "Ararat" with the Catholicos of All Armenians, on the occasion of the 30-th anniversary of the enthronement, 28-th October 1985, Holy Etchmiadzin (pages 99—103).

9. The communiqué of Holy See's Chancery about the feasts, which have taken place between the days from September 25-th until October 5-th, devoted to the 30-th anniversary of the enthronement of His Holiness Vasken I, the Catholicos of All Armenians (pages 104—106).

10. The visit of the Armenian tourists from Constantinople to Holy Etchmiadzin and their meeting with His Holiness, on the occasion of the 30-th anniversary of His enthronement, 20-th October 1985 (pages 107—108).

11. Sarkis Yapoodjian—New Vartanank (Impressions from the tapestry of "Vartanank")—(pages 109—111).

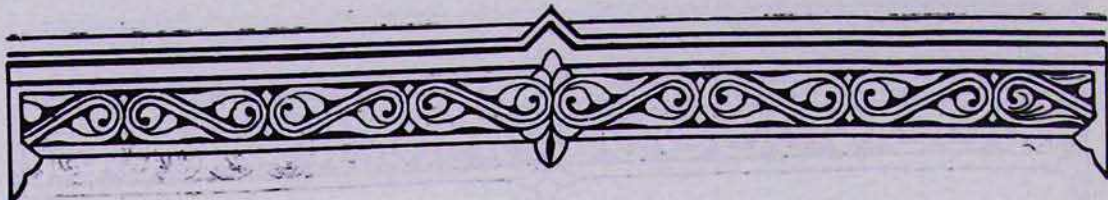
12. Divine liturgy services and sermons delivered in the Holy Cathedral and description of church festivities in the Holy See during the months of September—October 1985 (pages 112—114).

„ETCHMIADZINE“

ORGANE OFFICIEL DU SAINT-SIEGE D'ETCHMIADZINE
SEPTEMBRE—OCTOBRE 1985)

1. Célébration du 30e anniversaire de l'Intronisation de Sa Sainteté: allocutions du patriarche Pimen, chef de l'Eglise orthodoxe russe, du patriarche-catholikos IIa II, chef de l'Eglise orthodoxe géorgienne, de l'archevêque Chenorkh Galoustian, patriarche des Arméniens de Constantinople, et celles de nombreux délégués religieux et laïques adressées à Sa Sainteté Vasken Ier. Réponse du Catholikos de tous les Arméniens. Description de l'inauguration de la tapisserie „Vartanank“. Cérémonie de requiem à Dzidzeznakaberd à la mémoire des victimes du génocide de 1915. Réception au Conseil des ministres de la R.S.S. d'Arménie. Réunion consultative des évêques de l'Eglise arménienne tenue à Saint-Etchmiadzine. Déclaration commune des sièges hiérarchiques et des prélats diocésains de l'Eglise apostolique arménienne publiée le 2 octobre 1985 à l'occasion du 30e anniversaire de l'Intronisation de Sa Sainteté (pages 5—39).
2. Télégramme de félicitations de Constantin Mikhaïlovitch Khartchev, président du Conseil des Affaires Religieuses près le Conseil des Ministres de l'U.R.S.S., adressé à Sa Sainteté Vasken Ier à l'occasion du 30e anniversaire de son Intronisation (19 septembre 1985)—(page 40).
3. Lettre de félicitations de l'archevêque Tiran Nersoyan adressée à Sa Sainteté à l'occasion du 30e anniversaire de son Intronisation (pages 41—42).
4. Lettre de félicitations de M. Alex Manoukian, président de l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance, adressée à Sa Sainteté à l'occasion du 30e anniversaire de son Intronisation (pages 43—44).
5. Lettre de félicitations du Docteur Grigor Bampoukdjian, vice-président du conseil diocésain des Arméniens de Roumanie, adressée à Sa Sainteté à l'occasion du 30e anniversaire de son Intronisation (pages 45—46).
6. Célébration du 30e anniversaire de l'Intronisation de Sa Sainteté dans le diocèse d'Ararat (25 octobre 1985)—(pages 47—51).
7. Recueil des Pensées de Sa Sainteté: des passages sous les titres „Dieu et homme“, „Vertu chrétienne“, „Echos de l'histoire du peuple arménien“, „Géants de la culture arménienne“, „Messages“ et „Voix de la paix“ sont tirés des sermons, encycliques, allocutions, discours et ouvrages philologiques de Sa Sainteté publiés au cours des années 1943—1985 (pages 53—98).
8. Interview de Sa Sainteté accordée au rédacteur en chef du quotidien „Ararat“ à l'occasion du 30e anniversaire de son Intronisation (28 octobre 1985)—(pages 99—103).
9. Communiqué de la Chancellerie du Saint-Siège d'Etchmiadzine concernant les festivités qui ont eu lieu du 25 septembre au 5 octobre 1985 à Saint-Etchmiadzine à l'occasion du 30e anniversaire de l'Intronisation de Sa Sainteté Vasken Ier (pages 104—106).
10. Visite d'un groupe de pèlerins arméniens d'Istanbul au Saint-Siège d'Etchmiadzine et leur rencontre avec Sa Sainteté dans sa résidence patriarcale (20 octobre 1985)—(pages 107—108).
11. Sarkis Yapoudjian—„Nouveau Vartanank“ (article sur la tapisserie „Vartanank“)—(pages 109—111).
12. Brèves informations concernant la célébration des saintes messes, les sermons prononcés à cette occasion et d'autres cérémonies religieuses qui ont eu lieu dans la cathédrale de Saint-Etchmiadzine au cours des mois septembre-octobre 1985 (pages 112—114).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նորին Սուրբ Օծույթուն Տ. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գահակալության երեսնամյակի տոնակատարությունը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում . . .	5
Հայտարարություն	39
ՍՍՀՄ Միևիստրների խորհրդին առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Մ. Խարչևի ջնորհավորական հեռագիրը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին	40
Տիրան արքեպիսկոպոս Ներսիսյանի ջնորհավորական գիրը	41
Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միության նախագահ պրն. Ալեք Մանուկյանի ջնորհավորական գիրը	43
Ռուսինիայի հայոց թեմի թեմական խորհրդի փոխնախագահ պրոֆ., դոկտ. Գրիգոր Բամպուքճյանի ջնորհավորական խոսքը Վեհափառ Հայրապետի երեսուներորդ տարեդարձի առթիվ	45
Նորին Սրբության գահակալության երեսնամյակի տոնակատարումը Արարատյան թեմում ԾԱՂԱԲԱՋԱՂ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐԻՑ	47
Աստված և մարդը	55
Քրիստոնեական	61
Հայ ժողովրդի պատմություն	67
Հայ մտքի հսկաներ	79
Պատգամներ	84
Զայն խաղաղության	93
«Արարատ» օրաթերթի հարցազրույցը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի հետ	99
Հաղորդագրություն	104
Պոլսահայ զբոսաշրջիկների խումբը Մայր Աթոռում	107
ՍԱՐԳԻՍ ՅԱՓՈՒՋՅԱՆ—Նոր Վարդանանք	109
ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՌԻՄ—Եկեղեցական բեմ. լուրեր	112
«Эчмиадзин» официальный журнал Эчмиадзинского Католикосата	115
«Etchmiadzin» official journal of Holy Etchmiadzin	116
«Etchmiadzine» organe officiel du Saint-Siege d'Etchmiadzine	117

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՅՅԵՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ, ԷՋՄԻԱԾԻՆ «ԷՋՄԻԱԾԻՆ» ԱՄՍԱԳՐԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Армянская ССР, Эчмиадзин, Редакция журнала «Эчмиадзин».
Rédaction de la revue «Etchmiadzine», Etchmiadzine. Arménie, URSS

Հանձնված է արտադրության 04.11.1985 թ.: Ստորագրված է տպագրության 05.12.1985 թ.:
Տպագրական 7,5 մամուլ, թուղթ 60×84¹/₈, պատվեր 778

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան, 1985 թ.

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Օրացույց, 1986 թվականի Ա. Էջմիածնի, հայերեն, 25.000
օրինակ տպաքանակով:

2. Օրացույց, 1986 թվականի Ա. Էջմիածնի, ռուսերեն, 10.000
օրինակ տպաքանակով: